

ҚАШҚАДАРЁ:

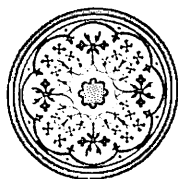
*истиклол
арафасида*

1986
1989

ҚАШҚАДАРЁ:
истиқлол арафасида

1986-1989

ПОЁН РАВШАНОВ

ҚАШҚАДАРЁ:
истиклол арафасида
1986 – 1989
йиллар

ТОШКЕНТ «МАЪНАВИЯТ» 2003

Ватанимизнинг истиқлол йўлидаги курашлар тарихида Президентимиз Ислом Каримовнинг Қашқадарё вилоятидаги фаолияти даври (1986 – 1989 йиллар) алоҳида ўрин тутди. Халқимиз, миллатимиз учун ўта оғир ва мураккаб ўша йилларда у Қашқадарё эли билан елкама-елка туриб, собиқ Марказдан юборилган қора кучларга қарши мардона курашган, қонли қатағонлар йўлига гов бўлиб, қанчадан-қанча одамларнинг ҳаёти-ни сақлаб қолган, уларни зулм ва зўравонлик, хўрлик ва ҳақоратлардан ҳимоя қилган эди. Иқтисодий-ижтимоий жиҳатдан кескин муаммолар гирдобидида қолган вилоятнинг қаддини тиклаб, уни ривожланиш йўлига олиб чиққан эди.

Қўлингиздаги ушбу китобда ана шу унутилмас воқеалар ҳақида атрофлича ҳикоя қилинади. Бугун истиқлолимиз тарихининг ёрқин бир саҳифасига айланган ўша давр воқеалари уларга бевосита гувоҳ бўлган, Ислом Каримов билан бирга ишлаган одамларнинг жонли хотиралари орқали баён этилади.

P13

Равшанов, Поён.

Қашқадарё: истиқлол арафасида.1986–1989.–Т.: «Маънавият», 2003. – 176 б.

ББК 66.3(5У)8+63.3(5У-4)

Р 4702620204– 25
М25(04)–03

©«Маънавият», 2003

«У КУНЛАРНИ ҲЕЧ ҚАЧОН УНУТМАЙМАН...»

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар!

Муҳтарам меҳмонлар!

Бугун қадимий Кеш воҳасида катта байрам, катта тантана.

Оллоҳ назари тушган Ватанимиз тарихининг энг кўҳна ва теран илдизларидан бири бўлган қадимий ва доимо навқирон Шаҳрисабз бугун ўзининг 2700 йиллик қутлуғ тўйини нишонламоқда. Дунёга ўзининг кўрку камоли, қадди-бастини намоён қилмоқда.

Бу гўзал шаҳар бугун мана шу заминнинг умрбоқий қадриятларини, Ўзбекистон деб аталмиш юрти-мизнинг нақадар қадимий ва муқаддаслигини бутун жаҳонга намоён этмоқда.

Қадрли дўстлар!

Шаҳрисабз деганда биз, аввало олис замонларда аждодларимиз яшаган, тарихда гоҳ Гава Сўғда, гоҳ Наутака, гоҳ Кеш деб ном олган қадимий маконни тасаввур қиламиз.

Бу шаҳар ўзининг узоқ ўтмиши давомида не-не кунларни кўрмади. Тарих тўфонлари, босқинлар оқибатида неча бор вайронага айланиб, култепалар устида неча бор қайта тикланди.

Аммо на замоннинг мураккаб синовлари, на истилою урушлар, на табиий офатлар бу шаҳарни тарих саҳифасидан ўчира олмади.

Шу табаррук заминда дунёга келиб, унинг тарбиясини олиб вояга етган, доимо мағрур бўлиб яшаган инсонлар минг йиллар давомида мардлик ва бунёдкорлик намуналарини дунёга намоён этиб келди.

Шаҳрисабз деганда, даставвал хаёлимизда ўзининг ақл-заковати, беқиёс салоҳияти билан жаҳонни ҳайратга солган Амир Темури бобомизнинг ўлмас сиймоси жонланади.

Шаҳрисабз бу улўф зотнинг бешигини тебратган, уни камолга етказган мўътабар маскандир. Бобокалонимизнинг эл-улўсни бирлаштириш, она диёри-мизни босқинчилардан озод қилишида, жаҳон тарихида ўчмас из қолдирган буюк ва қудратли давлат қуришида айнан шу замин унга куч-қувват ва мадад берган.

Амир Темури бобомиз Шаҳрисабз ва Кеш воҳасини жони дилидан севган, қадрлаган, ҳатто ўз салтанатининг пойтахти қилмоқчи бўлган. Бу ерда қанчадан-қанча гўзал ва бетакрор иншоотларни барпо этиб, шаҳарни қайта қуриб, бутун дунёга танитган, унинг ривожига чексиз ҳисса қўшган.

Соҳибқироннинг: «Кимки бизнинг қудратимизни билмоқчи бўлса, биз қурган иморатларни келиб кўрсин», деган сўзлари бугун ҳам ўз маъно-мазмуни-ни йўқотган эмас.

Шаҳрисабз деганда тасаввуримизда аввало мангу яшил шаҳар, юлдузларга тўла беғубор осмон, юксак Ҳисор тоғлари намоён бўлади.

Ва, табиийки, Шаҳрисабз деганда биз «Илму адаб куббаси», деб эътироф этилган илм-фан, маданият ва нафосат масканини англаймиз. Бу шаҳар қадим-қадимдан ўзининг қўли гул усталари, моҳир ҳунармандлари билан шуҳрат қозонган.

Мана шу заминда қад кўтарган, етти иқлимга маълум ва машҳур Оқсарой, Дорус-саодат, Дорут-тиловат, Кўкғумбаз каби муҳташам обидалар ва бошқа

бетакрор меъморий ёдгорликлар, шу тупроқдан топилган ноёб осори-атиқалар бу ҳақиқатни яққол тасдиқлайди.

Шу муборак юрт фарзандлари бўлган Абу Муҳаммад Кеший, Шамсиддин Кулол ва Ҳазрати Башир каби азиз-авлиёлар, Фироқий ва Хиромий, Равнақий ва Фақирий сингари шоиру алломалар Шаҳрисабз доврўғини дунёга таратган.

Жаҳон маданияти хазинасига беқиёс ҳисса қўшган Хусрав Дехлавий, Мирзо Бедил, Мирзо Фолиб каби мумтоз сиймоларнинг насл-насаби Шаҳрисабз заминидан чиққани ҳам бу тупроқнинг илоҳий хосиятидан далолат беради.

Шу ўринда, азиз дўстларим, сизларнинг эътиборингизни сирли бир аломатга қаратмоқчиман.

Жаҳонгир Мирзо мақбараси ёнида бугун ҳам яшнаб турган қадимий чинорларни кўпчилигимиз кўрганмиз. Мен ҳар гал бу ерда бўлганимда, бундай дарахтлар фақат муқаддас жойларда ўсади, деган фикр беихтиёр кўнглимдан ўтади. Балки бу чинорларнинг ниҳолини бир пайтлар Амир Темур бобомиз ўз қўли билан эккан бўлса, ажаб эмас, деб ўйлайман.

Ва Шаҳрисабзнинг муқаддас тимсоллари бўлмиш бу азамат дарахтларни илоҳий бир куч асраб, бугунги ва келажак авлодларга етказиб келаётгандек туюлади.

Азиз дўстлар!

Бугун Шаҳрисабз файзу таровати билан кўзларни қамаштириб, жаҳон эътиборини ўзига қаратиб турибди. У жаҳон цивилизациясининг энг қадимий шаҳарларидан бири сифатида нуфузли халқаро ташкилот бўлмиш ЮНЕСКО томонидан эътироф этилган ва Бутунжаҳон мероси рўйхатига киритилган.

Ҳеч шубҳасиз, Шаҳрисабз ва Қашқадарё воҳасининг нақадар катта тарихий ва маданий меросга эга

экаи, унинг бетакрор ер ости ва ер усти бойликлари ҳақида гапиришимиз бугун албатта ўринлидир.

Бугун бу ҳақиқатни нафақат Марказий Осиё минтақаси, балки бутун дунё тан олмоқда.

Лекин мендан бу юртнинг энг ҳақиқий бойлиги ҳақида сўраса, ҳеч иккиланмасдан, Яратганнинг назари тушган бу юртнинг асосий бойлиги мана шу заминда яшаётган бағрикенг, мард ва ориятли, кўп-кўп қийинчилик ва синовларда тобланган, яхшиликни ҳеч қачон унутмайдиган Қашқадарё эли ва халқи, деб жавоб берган бўлар эдим.

Мен сиз, қашқадарёлик қадрдонларим билан елкама-елка, ҳамфикр бўлиб меҳнат қилган, ҳаётимнинг азиз дамларига айланган кунларимни ҳеч қачон унутмайман. Ўша мураккаб даврда сизлар менга билдирган ҳурмат ва ишончни, таъбир жоиз бўлса, менга қанот берганингизни умрбод миннатдорлик билан эслайман.

Қадрли ватандошлар!

Бизнинг истиқлол йилларида Шаҳрисабз марказида соҳибқирон Амир Темур бобомизнинг муаззам ҳайкалини тиклаганимиз, бу муборак заминда ётган буюк зотларнинг мақбараларини обод қилиб, аждодларимиз руҳи олдидаги фарзандлик бурчини адо этганимиз янги тарихимиздаги катта, унутилмас воқеадир.

Бу юртнинг чиройига чирой, салоҳиятига яна салоҳият қўшадиган ибратли ишларни давом эттиришимизга ҳеч қандай шубҳа йўқ. Ва Шаҳрисабз нафақат деҳқончилик, саноат, ҳунармандчилик ва маданият масканига, балки бутун дунёдан зиёратчи ва сайёҳлар оқиб келадиган гўзал ва замонавий шаҳарга айланиши муқаррар.

Бу йил Шаҳрисабз, бутун Қашқадарё аҳлининг барча

соҳаларда омади келди. Мен фурсатдан фойдаланиб, қишлоқ хўжалиги учун табиий шароит оғир бўлган мана шу мавсумда белни маҳкам боғлаб, фидокорона меҳнат қилган, мамлакатимизда энг кўп – 684 минг тоннадан зиёд ғалла, 420 минг тоннадан ортиқ пахта ҳосили етиштирган азамат деҳқонларни, сиз, лафзи ҳалол қашқадарёликларни кўлга киритган улкан ғалабангиз билан чин қалбимдан табриклайман ва ўзимнинг чексиз ҳурматимни билдираман.

Ҳурматли дўстлар!

Мана шу нутилмас, қувончли кунда менинг суянчим, таянчим бўлган сиз, Қашқадарё ёшларига, сизнинг тимсолингизда бутун Ўзбекистон ёшларига бир даъват билан муурожаат қилмоқчиман.

Аслида бу менинг даъватим эмас, балки улуғ аجدодларимизнинг бизга қолдирган ўлмас маънавий ўғитларидир. Мен шу даъватни сизларга яна бир марта эслатмоқчиман.

Фурур-ифтихоримиз тимсоли бўлмиш Амир Темур бобомизнинг худди шу заминда туриб, келгуси наслларга қарата айтган «Биз киммиз, кимларнинг авлодимиз?» деган сўзлари ҳеч қачон ёдингиздан чиқмасин.

Токи юрагингизда ўт, билагингизда куч-қудрат бор экан, Ўзбекистон жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнини эгаллаб бораётган бугунги кунда ана шу даъватга ҳамиша муносиб бўлинг.

Биз дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаймиз, деб кўтарган истиқлол байроғини, ҳуррият байроғини сизлар янада баланд кўтарасиз, деб ишонаман.

Азиз ватандошларим!

Мен ушбу ҳаяжонли лаҳзаларда Шаҳрисабз элини, бутун халқимизни бугунги шодиёна билан яна бир бор қутлар эканман, сизларнинг очиқ чеҳран-

гизга боқиб, мана шундай ёруғ кунларимиз кўп бўлсин, Қашқа воҳасининг зумрад гавҳари – Шаҳрисабз дунё тургунча турсин, дейман.

Икки минг етти юз йиллик тарихни ўз елкасида кўтариб турган бу афсонавий шаҳар қошида бош эгиб, унинг шуҳратини дунёга тараннум этаётган сиз, азиз юртдошларимга таъзим қиламан.

Мен ноёб асрий обидаларимизни кўз қорачиғидек сақлаб келаётган, кенг кўламдаги таъмирлаш ва бунёдкорлик ишларини амалга ошираётган, янги-янги иншоотлар барпо этаётган моҳир қурувчи ва усталаримиз, муҳандис ва меъморларимизга, мана шу савобли ишларга муносиб ҳисса қўшаётган барча инсонларга ўз номидан, бутун халқимиз номидан самимий миннатдорлик билдираман.

Бугунги шодиёнамизда иштирок этаётган ЮНЕСКО халқаро ташкилоти ва хорижий элчихоналар вакилларига чин дилдан ташаккур айтаман.

Ҳаммангизга сиҳат-саломатлик, бахт ва омад, хонадонларингизга файзу барака ёр бўлсин.

*Шаҳрисабзнинг 2700 йиллигига
бағишланган тантанали
маросимдаги сўз.
2002 йил 1 ноябрь.*

МУҚАДДИМА

Буюк шахсларнинг, айниқса, бутун бир давлатни қайта тиклаб, истиқлол ва тараққиёт йўлини белгилаб берган, уни тарих саҳнасига олиб чиққан сиёсий йўлбошчиларнинг ҳаёти ва ижтимоий фаолияти нафақат улар мансуб бўлган миллат ва халқ вакилларида, балки жаҳон жамоатчилигида ҳам катта қизиқиш уйғотиши табиий, албатта. Чунки бундай улуғ зотлар ўзлари туғилиб вояга етган муқаддас замин ва шу ерда яшаган олижаноб халққа хос бўлган барча эзгу фазилатларни ўз тарихий сиймосида ёрқин мужассам этади. Шу боис, уларнинг шахсида, ижтимоий фаолиятида миллат ва халқнинг, даврнинг белги-хусусиятлари аниқ намоён бўлади.

Ўзбекистоннинг биринчи Президенти Ислом Каримов кейинги асрларда халқимиз орасидан етишиб чиққан ана шундай беназир инсон ва улуғ йўлбошчидир.

Ватанимизнинг 130 йиллик мустамлакачилик зулмидан озод бўлиб, дунё ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаши, халқимиз ўз тарихининг янги даврига қадам қўйиши айнан ана шу шахснинг номи билан бевосита боғлиқ.

Бугунги кунда дунё сиёсатшунослигида «Тараққиётнинг ўзбек модели» деган янги тушунча билан бирга «Ислом Каримов феномени» деган атаманинг пайдо бўлгани ва хориждаги кўплаб олимлар, эксперт ва аналитиклар томонидан чуқур тадқиқ этилаётгани ҳам бу ҳақиқатни яққол тасдиқлайди.

Чунончи, Юртбошимизнинг сиёсий фаолияти, раҳбарлик салоҳияти, инсоний фазилатлари жаҳондаги кўплаб атоқли давлат ва сиёсат арбоблари томонидан холисона эътироф этилган. Шунингдек, бу мавзу Дональд С.Карлайл, Леонид Левитин, Александр Яковлев, Федор Бурлацкий, Озод Шарафиддинов, Меҳман Фаффарли, Алан Касаев,

Алок Шекхар каби таниқли олим ва сиёсатшунослар томонидан теран ўрганилган, улар Ислом Каримов ҳақида жиддий таҳлилга асосланган асарлар яратишган ва бу китобларнинг аксарияти дунёнинг қатор халқлари тилларига таржима қилиниб, АҚШ, Германия, Буюк Британия, Жанубий Корея, Россия, Ҳиндистон каби мамлакатларда чоп этилган.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Ўзбекистоннинг халқаро миқёсдаги обрў-эътибори янада ортиши билан бирга давлатимиз раҳбари фаолиятини ёритиш, бу борада махсус тадқиқотлар яратишга бўлган қизиқиш ҳам кучаймоқда. Чунки Ватанимиз тараққиёти, унинг дунё ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаши Ислом Каримов фаолияти билан узвий боғлиқдир. Айнан шунинг учун ҳам Президентимиз сиёсий фаолиятининг қайси бир даври, қайси бир босқичига назар ташламайлик, уларнинг барчаси миллий истиқлолга эришиш, давлатчилигимиз асосларини тиклаш, халқимизнинг кадр-қиммати, ҳақ-ҳуқуқларини жойига қўйиш, мамлакатимизнинг буюк келажагини барпо этиш каби бир-биридан долзарб вазифаларни амалга оширишда ғоят улкан аҳамиятга молик эканини яққол кўриш мумкин.

Шу маънода, яқин тарихимизнинг энг оғир ва мураккаб даври бўлган, собиқ империянинг жон талвасаси авжига чиққан кезларда, яъни мустақиллик арафасида Ислом Каримовнинг Қашқадарё вилояти раҳбари сифатида олиб борган серқирра фаолияти айниқса диққатга сазовордир.

У республиканинг энг йирик, иқтисодий салоҳияти улкан вилоятларидан бири бўлган мана шу воҳани бошқариб, оддий одамлар билан ҳаёт қувончлари ва ташвишларини баҳам кўриб, улар билан елкама-елка туриб ишлар экан, мустабид тузумнинг куни битиб бораётганини, мустақиллик онлари яқинлашиб келаётганини юрак-юракдан ҳис этарди.

Бинобарин, бу даврни ўрганиш истиқлол йўлидаги дастлабки амалий қадамлар тарихини тадқиқ этиш демакдир.

Маълумки, Ислом Каримов ушбу лавозимда иш

бошлагунга қадар ҳам катта ва масъулиятли вазифаларда ишлаган. Айниқса, республика Молия вазири, Давлат план комитети раиси лавозимларида ишлаганида собиқ шўро тузумининг ғайриинсоний, соғлом ақлга зид моҳиятини чуқур ҳис қилиб, ўрни келганда бу ҳақда очиқ гапириб, ўзининг янгиланиш ва ўзгаришлар тарафдори эканини доимо намоён этиб келган. Лекин кўп жиҳатдан унинг фаолиятида Қашқадарё вилоятидаги раҳбарлик даври алоҳида ажралиб туради. Ислом Абдуғаниевичнинг ўзи ҳам бу ҳақиқатни қайта-қайта таъкидлаган.

«Менинг ҳаётимнинг ҳеч нутилмас даврлари билан узвий боғланган мана шу мўътабар Қашқадарё заминини, мана шу воҳани менинг она юртим, деб умримнинг охиригача ғурурланаман, фахрланаман, – деган эди давлатимиз раҳбари воҳада бўлган учрашувларнинг бирида. – Бу юрт меҳрини қалбим тўрида доимо сақлаб юраман».

Бу давр нафақат Қашқадарё аҳлининг, балки Юрт-бошимизнинг ҳаётида ҳам бир умрга нутилмайдиган ўчмас хотира бўлиб қолгани айтиш ҳақиқатдир.

Мазкур рисола муаллифи кўп йиллардан буён Ислом Каримовнинг Қашқадарё вилоятидаги фаолиятини ўрганиб келади. Биз ўтган давр мобайнида ушбу мавзуга доир жуда кўп далил ва маълумотлар тўпладик, жумладан, у киши билан бирга ишлаган, мулоқотда бўлган одамлар билан суҳбатлашдик, уларнинг ўша мураккаб давр ҳақидаги, вилоятда ҳукм сурган кескин вазият, ўта қийин шароитда Ислом Абдуғаниевичнинг узоқни ўйлаб, эл-юрт манфаатини кўзлаб, адолат билан иш юритгани тўғрисидаги эсдалик ва таассуротларини ёзиб олдик ва бир жойга жамладик.

Ана шу саъй-ҳаракатлар натижасида 1986 – 89 йиллардаги мавжуд ҳолат, воҳадаги инқирозли манзара, вилоят раҳбарининг қандай оғир қийинчиликларни енгиб ўтишига тўғри келгани ҳақида етарлича маълумотга эга бўлдик. Ва шулардан келиб чиққан ҳолда, воқеаларнинг бевосита иштирокчилари ва гувоҳларнинг хотираларига таяниб, Ислом Каримовнинг Қашқадарё вилоятидаги фаолиятини имкон даражасида ёритишга интилдик.

Албатта, ҳар қандай йирик давлат арбобининг ҳаёти ва сиёсий-ижтимоий фаолиятини тадқиқ этиш ҳам ша- рафли, ҳам ўта масъулиятли иш. Бунда раҳбар шахси, унинг ҳаётининг принциплари ва серқирра фаолияти би- лан бирга, у бош бўлган давлат, у мансуб бўлган халқ тарихи, қадрият ва анъаналарини ҳам ҳар томонлама чуқур билиш тақозо этилади.

Биз, зиммамиздаги вазифанинг ана шундай мурак- каб жиҳатларидан келиб чиқиб, таниқли олимлар, ада- биёт ва санъат намояндалари, журналистлар, шунинг- дек, Ислом Каримовни яқиндан билган, у киши билан елкама-елка туриб меҳнат қилган инсонлар билан мас- лаҳатлашдик, уларнинг ёрдамига таяниб иш кўрдик. Шу маънода, ушбу китоб ўзаро ҳамфикр одамларнинг бир- галикда амалга оширган ижодий иши, десак, бу ҳам ўринли бўлади.

Ушбу китобни нашрга тайёрлашда бизга яқиндан ёрдам берган, ўзларининг қимматли маслаҳатларини аямаган Сойиб Усмонов, Фармон Омонов, Райим Раҳ- монов каби ажойиб инсонлар, афсуски, бугун орамиз- да йўқ. Улар биз билган ва билмаган кўпдан-кўп уну- тилмас хотираларни ўзлари билан олиб кетгани ҳам аччиқ ҳақиқатдир.

Биз бу инсонларнинг айрим эсдаликларига тартиб берар эканмиз, кечаги кунимизни англашда, тарихни ҳаққоний ифода этишда бундай хотираларнинг аҳамия- ти беқиёс эканига қайта-қайта иқрор бўлдик.

Фурсатдан фойдаланиб, мана шундай хайрли ва эзгу ишда ҳам ижодий, ҳам амалий ёрдам берган барча дўстларга самимий миннатдорлик билдирамиз.

Ишончим комилки, биз бошлаган бу иш келажақда яна давом эттирилади. Ушбу китобни эса буюк давлат арбоби, миллий давлатчилигимизнинг асосчиси Ислом Каримовнинг Қашқадарё воҳасидаги фаолиятини ёритиш йўлидаги дастлабки тажриба сифатида қабул этгайсиз.

Муаллиф

1986 ЙИЛНИНГ 27 ДЕКАБРИ

Қора совуқ бир ҳафтача давом этди. 27 декабрга бориб ҳаво бир оз юмшади. Ҳали ерга қор тушмаган, шу боис «Келаси йил ҳам қуруқ келади шекилли» деган хавотир одамларнинг юрагини сиқарди.

Кўкдаги увада булутлар кунчиқар тарафга ошиғич сузиб борар, шамол эса дарахт шохларидаги қорайган япроқларни юлқилаб ўйнар эди.

Икки-уч соат бурун одамлар билан гавжум бўлган Қашқадарё вилоят партия қўмитаси биносининг олди яна жимжит бўлиб қолди.

Тошкентдан келган раҳбарлар ҳам жўнаб кетди.

Тўртинчи қаватдаги биринчи раҳбар хонасида боягина ўз ишини тугатган вилоят партия комитетининг пленумида биринчи котиб этиб сайланган қирқ саккиз ёшлардаги одам ўтирарди. Бу одам вилоятнинг янги раҳбари Ислом Каримов эди.

У 1938 йили Самарқандда, оддий хизматчи оиласида туғилиб ўсган. Мактабни олтин медаль билан тугатиб, Ўрта Осиё Давлат политехника институтининг инженер-механика факультетида таълим олган. Меҳнат фаолиятини 1960 йилда «Ташсельмаш» заводида уста ёрдамчиси сифатида бошлаган, кейинчалик В.Чкалов номидаги Тошкент авиация ишлаб чиқариш бирлашмасида муҳандис-конструктор, сўнгра етакчи муҳандис бўлиб ишлаган.

1966 йилнинг ноябридан эътиборан республика Давлат план комитети фан ва янги техникаларни жорий этиш бўлимида бош мутахассис сифатида ўз фаолиятини давом эттирган. Унинг ўн етти йиллик ҳаёти ушбу идора билан чамбарчас боғланган. Ке-

Йинчалик у мазкур комитет раисининг биринчи ўринбосари, 1983 йилнинг апрелидан молия вазири, 1986 йилнинг февралдан Министрлар Совети Раисининг ўринбосари – Давлат план комитетининг раиси сифатида фаолият юритади.

У стол устидаги қоғозларга кўз тикиб ўтирар экан, бўлиб ўтган йиғилиш манзараси, унда айтилган фикр-мулоҳазалар хаёлидан бир-бир ўтар эди.

Ислон Каримовга оғир мерос қолган эди. Мажлисда таъкидланганидек, вилоятда ҳамма соҳалар бўйича ўн бир ойлик режа барбод этилган, капитал маблағларни ўзлаштириш, қурилиш-монтаж ишлари ўлда-жўлда қолиб кетган.

Ўтган уч йил мобайнида режага нисбатан 700 минг тонна пахта кам топширилган, 1986 йилда эса мавжуд 143 хўжаликнинг 136 таси, пахтачилик бригадаларининг қарийб 82 фоизи қоқоқлик ва қарздорлик ботқоғига ботиб қолган. Сўнгги йилда ўртача ҳосилдорлик вилоят бўйича атиги 14 центнерни ташкил этган.

50 минг гектар ерни қамиш босган, 60 минг гектар ер кучли даражада шўрланган.

Ўтган уч йил давомида вилоятдаги раҳбар кадрларнинг қарийб 900 нафари алмаштирилган. Туман ва шаҳар партия қўмиталарининг қатор котиблари, ижроқўм раислари, хўжалик раҳбарлари, шунингдек, яқиндагина ишга тавсия этилган, эндигина иш бошлаган кўпдан-кўп масъул шахслар вазифасидан олиб ташланган. Аммо бу ўзгаришлар мавжуд аҳволнинг ўнгланишига таъсир кўрсатмаган. Ҳамон ишлар орқага кетмоқда, йиллар давомида ечилмай келаётган ижтимоий муаммолар туфайли аҳоли ўртасида норозилик кундан-кунга авж олмоқда...

Лавозимидан олинган раҳбар ва мутахассисларнинг барчаси ҳам ишда йўл қўйган хато ва камчиликлари учун жазога тортилган, деб бўлмасди. Бунинг замирида нафақат қашқадарёликлар, балки бутун

Ўзбек халқига қарши қаратилган жинояткорона мақсадлар яширин эканини Ислом Каримов яхши биларди. «Ўзбеклар иши», «пахта иши» деб аталган бу жараён Москвадан туриб бошқарилар эди.

Гарчи буни кўриб-билиб турса-да, табиатан заиф ва иродасиз бўлган, Кремль чизиб берган чизикдан чиқа олмайдиган Ўзбекистон Компартияси Марказ-қўмининг биринчи котиби И.Усмонхўжаев бу жараёнга қарши чиқиш у ёқда турсин, республикани «тозалаш» учун Марказдан «ҳалол ва пок кадрлар» юборишни сўраб илтимос қилиш билан овора эди. Ҳолбуки, вилоятда инсонлар ҳақ-ҳуқуқи, шаъни, ғурури ва кадр-қиммати топталаётган, Гдлян ва Иванов ғуруҳи қонунга зид равишда қанчадан-қанча оддий одамларнинг молу мулкани талаб, оила бошлиқларини кечалари уйдан олиб кетиб, қамоққа тикаётган эди. Лекин бугунги йиғилишда ҳам нотик бу ҳақда лом-мим демади...

«Қишлоғимизда 3000 дан кўп одам яшаса-да, бирон-бир кинотеатр ва маиший хизмат тармоқлари мавжуд эмас. Ясли, ҳаммом, сартарошхона, ҳатто спорт майдончаси ҳам йўқ. Ҳозиргача табиий газ нима эканини билмаймиз. Етти юз нафар боламиз учун мактабда синф хоналари етишмайди. Мактабнинг ўзи ҳам жуда ночор аҳволда. Энг ёмони, ичимлик суви ғоят тақчил. Биз саккиз чақирим наридаги «Кўкдала» совхози марказидан сувни нақд пулга сотиб олиб келамиз. Буни ҳамма жуда яхши билади, ҳатто раҳбарларга қайта-қайта арз қилганмиз, аммо бирон-бир натижа бўлган эмас...

Чироқчи туманидаги Ворошилов номидаги совхоз ишчилари».

Биринчи котибнинг столида бундай хат ва аризалар жуда кўп эди. Уларнинг аксариятида одамлар ўз қишлоқларида яшаш учун оддий шарт-шароит йўқлигидан, ҳаттоки электр сими ҳам тортилмаганидан шикоят қиларди.

Янги раҳбар суриштириб аниқлади: ўтган уч йил ичида вилоятдан ижтимоий масалалар бўйича қарийб ўн минг ариза ва шикоят ёзилган. Лекин аҳволни ўнглаш, вилоятни оёққа турғазини учун деярли ҳеч қандай амалий иш қилинмаган. Одамлар тақдирига мана шундай бепарволик, лоқайдлик ва ўзибўларчилик оқибатида вилоятдаги вазият шундай аянчли аҳволга келиб қолган.

Ислом Каримов ҳеч қутилмаганда Қашқадарё вилоятига биринчи котиб этиб тайинланишини кейинчалик қуйидагича изоҳлайди:

«Мен ҳеч қачон том маънода партия ходими бўлган эмасман. Ўз ҳаёт йўлимда мана шундай бурилиш юз беришини, лавозим пиллапоясида кўкқисдан «четга сакрашим» мумкинлигини ҳаёлимга ҳам келтирмаган эдим. Тўсатдан вилоят партия кўмитасининг биринчи котиби бўлиб қолдим.

Воқеа бундай бўлган эди.

1986 йили, Давлат план комитетининг раиси бўлган пайтимда, ишларнинг аҳволини чуқур ўрганиб чиққач, республика иқтисодий ҳалокат ёқасида турганини англадим. Шу боис менинг шахсий иштирокимда «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш муаммолари ва истиқболлари тўғрисида» махсус хат тайёрланди ва у республика раҳбариятига тақдим этилди.

Ўшанда мен бу хат жиддий кўриб чиқилишига умид қилган эдим, лекин бунинг ўрнига жеркиш эшитдим.

Москванинг ўша пайтдаги гумаштаси, республика Компартияси Марказқўмининг иккинчи котиби Анишчев менга қаттиқ ва кўпол танбеҳ берди. Умуман, мен ўша вақтда ўзимни қуршаб олган тазйиқ ҳалқаси тобора сиқиб келаётганини сезар эдим. Раҳбарият мени очик-ошқора ажратиб ташлаётган эди. Бундан буён Тошкентда туришим номақбул бўлиб қолди.

1986 йилнинг 27 декабри.
Ислом Каримовга оғир мерос қолган,
инқирозли вазият ва «ўзбеклар иши» деб аталмиш
сўнги қатагон Қашқадарё аҳлини
эзиб ташлаган эди...

Қаршига, Қашқадарё вилоятига «сургун» қилинишимдан олдинги воқеалар, қисқача айтганда, ана шулардан иборат.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, бу ўринда партия тизимида жорий этилган тартиб-қоидалар, яъни вилоят партия кўмитасининг биринчи котиби лавозимини эгаллаш тартиби умуман бузилган эди. Мен КПСС Марказқўми аппаратада стажировкадан, аниқроғи, текширувдан ўтиш у ёқда турсин, ҳатто Сиёсий Бюро мажлисида ҳам сиртдан тасдиқланган эдим»¹.

Бу ўринда шуни айтиш лозимки, Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг машъум XVI пленумидан сўнги собиқ иттифоқ раҳбариятидан чексиз ваколат олган, республикага гўёки тартиб ўрнатиш учун келган В.Анишчев каби шахсларни амалда аҳволни ўнглаш қизиқтирмаган, албатта.

Мазкур хатда зикр этилган масалалар, яъни Ўзбекистондаги мавжуд ускуна ва технологияларнинг яроқсиз ҳолга келиб қолгани, уларни янгилаш, замонавий техника воситалари билан таъминлаш, пахта яккаҳокимлигига чек қўйиш ҳақидаги фикрлар, табиийки, Марказ ва унинг вакилларига қарши бош кўтаришдек бўлиб туюлган. Ва шунинг учун ҳам улар «Биз яратиб берган шарт-шароитдан кўнглингиз тўлмаётган бўлса, марҳамат, ботқоққа ботиб қолган Қашқадарё вилоятига бориб ишланг. Кўрайлик, қани, охири нима билан тугар экан!» деган ғаразли ниятда Ислому Каримовни пойтахтдан четлатишган.

Ҳақиқатан ҳам, ўша йилларда Қашқадарё вилояти ҳар томонлама орқага кетган, собиқ иттифоқда «пахта иши», уюшган жиноятчилик каби бутун Ўзбекистонни ўз домига тортган салбий ҳолатлар аслида мана шу воқадан бошланган, деган сохта ва мудҳиш бир тасав-

---

¹ Леонид Левитин (Дональд С.Карлайл билан ҳамкорликда). «Ислому Каримов – янги Ўзбекистон Президенти», Тошкент, «Ўзбекистон» нашриёти, 1996 йил, 7-бет.

вур уйғотилган, шу боис бу вилоятга гўё тавқи лаънатга гирифтор бўлган макондек, ўгай кўз билан қаралар эди.

Вилоятнинг янги раҳбари олдида Қашқадарёни ана шундай чуқур инқироздан чиқариш, бунинг учун эса аввало бу ерда ҳукм сураётган адолатсизликка барҳам бериш, ноҳақ жабр чекаётган минг-минглаб одамларни ҳимоя қилишдек оғир вазифа турарди. Чунки юрак-бағри эзилган, ғурури топталган инсонлар қалбида эртанги кунга умид уйғотмасдан, уларнинг адолатга бўлган ишончини тикламасдан туриб, ҳеч нарсага эришиб бўлмасди.

Бундай мушкул вазиятда фақат халққа, унинг иродасига суяниб ишлаш мумкин эди.

«Дастлаб қилган ишларимдан бири – оқсоқолларни йиғиб, эл-юрт ҳурматиغا сазовор бўлган мўътабар кишилар билан яқиндан танишдим, суҳбатлашдим, – деб эслайди кейинчалик Ислом Каримов. – Ким қаерда униб-ўсган, илдизи қаерга, кимга бориб туташади, энг муҳими, палаги тозами, ўз ортида қандай яхши из қолдирган?»

Мен бу ҳақиқатни билиш учун одамлар билан бир эмас, бир неча маротаба учрашдим, суҳбатлашдим. Ҳамиша маслаҳат билан иш тутдим. Айтиш керакки, биринчи навбатда гуноҳсиз бўла туриб қамоқ азоби, зулм-зўравонлик ва ситамни юрагидан ўтказган жабрдийдаларга алоҳида эътибор қаратдим. Мен бу одамларнинг уйларига бордим, бағриқон бўлган оила аъзоларидан кўнгил сўрадим, уларнинг оғирини енгиллатиш учун кўлимдан нима ёрдам келса, барчасини қилдим.

Одамлар билан яқинлашиш, уларнинг ташвиш ва эҳтиёжларидан келиб чиқиб иш юритиш фаолиятимнинг асосига айланди. Шунинг учун ҳам улар менга бағрини очди, доимо қўллаб-қувватлашди».

Халқ демократик партияси Чироқчи туман кенгашининг собиқ биринчи котиби Мусулмон Бойхонов ҳикояси:

— Эсимда, 1986 йилнинг охирлари эди. Ўшанда мен ҳозирги «Ҳайиткўл» жамоа хўжалиги раиси эдим.

Янги раҳбаримиз Ислон Каримов вилоятдаги ҳар бир хўжалик бошлиғи билан суҳбатлашиб, ишнинг умумий аҳволи билан яқиндан танишаётган эмиш, деб эшитдик.

Вақти-соати билан бизнинг туманга ҳам навбат келди. Раҳбарлар, барча хўжалик бошлиқлари жам бўлди. Кўп ўтмай, биринчи котиб келиб, ҳар биримиз билан сўрашиб чиққач:

— Алишер Ўролович, - деди туман раҳбарига юзланиб.

— Хўш, танишишни кимдан бошлаймиз?

— Ленин номли колхоздан бошласак,- дея жавоб қилди туман раҳбари кўрсаткичлари нисбатан яхши бўлган хўжаликни назарда тутиб.

Лекин Ислон Каримов бу таклифга рози бўлмади.

— Йўқ, ишни энг қолоқ, иқтисоди ночор хўжаликдан бошлаймиз, — деди у киши, сўнг: — Қайси хўжаликнинг молиявий аҳволи танг? — деб сўради.

Шунда ҳозирги «Чиял» хўжалиги тилга олинди ва унинг раҳбари Ўрол Жуманов ўрнидан туриб, ўз хўжалиги, унинг ночор аҳволи ҳақида изоҳ берди. Бу хўжалик бир вақтлар донг таратган, ғалла ва чорвачилик маҳсулотлари етиштиришидаги яхши натижалари билан танилган эди. 20 минг гектар ерга ғалла, 1000 гектар ерга пахта экарди. Вилоят раҳбари мана шунга алоҳида эътибор қаратди.

— Ўрол ака, — деди у, - ёшингиз ҳам мендан катта экан. Қўлингиздан иш келишига ишонаман. Энди маҳкам бўлинг, ишни барбод этиб, обрўни тўкиб қўйманг. Агар сизга бирон-бир амалий ёрдам керак бўлса, тортинмай айтинг, қилиб берамиз. Фақат бир илтимос — белни боғлаб, ишга астойдил киришинг!

Ниҳоят, навбат менга етиб келди. Ислом Абдуғаниевич:

— Менинг сизга иккита саволим бор, — деди. — Шунга жавоб беринг. Биринчидан, хўжаликни иқтисодий тангликдан олиб чиқиш учун қандай режа ва дастур тузгансиз? Иккинчидан, одамларнинг шикоят аризалари билан қай тарзда ишляпсиз?

Мен хўжалик иқтисодиётини кўтариш учун янги ерлар ўзлаштираётганимизни айтдим. Ҳақиқатан ҳам, қўшимча равишда яна 1000 гектар ерни қишлоқ хўжалиги муомаласига киритиш имконияти бўлиб, лойиҳалаш ишлари аллақачон тугалланган, ерларни ўзлаштиришга киришилган эди. Қолаверса, ижара пудрати ҳам яхши самара бераётганди. Мен бу борадаги илк тажрибалар ҳақида гапирга бошлагач, у кишининг чиройи очилиб кетди.

Иккинчи саволга жавоб беришда, ростки, қийналдим, тер қўйилиб келаверди юзимдан. Чунки хўжалик шикоятбозлик борасида туманда эмас, ҳатто вилоятда ҳам биринчи ўринда турарди. Раис бўлиб иш бошлагач, олтинчи кун менинг устимдан ҳам ариза ёзишган. Яна қаерга денг — нақ Москванинг ўзига.

Мен бор гапни яширмасдан гапириб бердим.

— Эл ҳақиқа хийнат қилмайман, — дедим. — Бошқаларнинг талончилик қилишига ҳам йўл қўймайман. Нима қилсак, шу эл, шу юрт учун қиламиз, лекин начора, аҳвол шундай...

— Чироқчида ҳам жони бор раислар топилар экан-ку, — деди вилоят раҳбари. Бир оз тин олгач: — Кимда-ким нопок ишга қўл урмаса, элим деб ҳалол-покиза меҳнат қилса, халқнинг дардига малҳам бўлса, бундай одамни шахсан мен ўзим қўллаб-қувватлайман, — деди таъкидлаб. — Бойхонов, мен сизга ишондим, ишни шу тартибда давом эттиринг, тўғри ишласангиз, ваъда бериб айтаманки, мен сизни ҳимоя қиламан.

Тўғриси, мен умрим давомида бирон-бир раҳбардан бундай илиқ ва самимий гапни эшитмаган эдим.

Болаликдан етим қолганман, кўп қийинчиликларни бош-

дан кечириб, ҳатто институтда ўқиган кезларим мардикорлик қилиб кун кечирганман, шу боисми, вилоят раҳбарининг оталарча далдаси, қўллаб-қувватлаши кўнглимни тоғдек юксалтирди. Ўзимга ишончим ортди.

Бу воқеа ҳали-ҳамон ҳаётимни нурлантириб туради. Албатта, мен у кишининг олдида ерга қараб қолишни истамас эдим. Шунинг учун куч-ғайрат билан ишга киришдим. Лекин барибир акси содир бўлди.

1987 йилнинг май ойи эди. Туман раҳбарияти кенгайтирилган бюрода бизнинг колхоз билан Файзулла Хўжаев номли совхозда яганалаш, ғўзага ишлов бериш масаласини муҳокама этиб, ишни қониқарсиз аҳволда, деб топди. Худди шу пайт, ҳеч қутилмаганда, Қаршидан телефон бўлди.

Туманимизнинг биринчи котиби вилоят раҳбарига мавжуд аҳвол ҳақида маълумот берар экан, энди кўрмайсизми, мана шу икки хўжалик оёғимизга тушов бўляпти, уларнинг раҳбарларини ишдан олмоқчиман, деб қолди.

Мен бир четда, бурчакка қисилиб ўтирган эдим, бу гапдан оёғимнинг учига довури музлаб кетди. Ишдан олмоқчи бўлгани учун эмас, балки мана шу гапни Ислому Абдуғаниевичга айтгани учун туман раҳбаридан хафа бўлдим. Худди шу пайтда у:

— Бойхонов, — деди мени имлаб. — Сизни Ислому Абдуғаниевич сўраяптилар.

Қани энди ер ёрилсаю ерга кириб кетсам! Рост-да, у кишига нима дейман? Ваз кўрсатишига юз борми? Кеча, яхши ишлайман, деган эдим-ку!

Бир амаллаб ўрнимдан турдим-да, телефон гўшагини қўлимга олдим, салом бердим. Овозим титраб чиқди шекилли, Ислому Абдуғаниевич:

— Ишлар қандай, Бойхонов? — деди бир оз юмшоқ овозда.

Азбаройи шошиб қолганимдан:

— Яхши, — дебман.

— Яхши бўлса, нега масалангиз бюрода кўриляпти? — деб сўради вилоят раҳбари. Мен мулзам бўлиб, нима де-

йишни билмай қолдим. Ислом Абдуғаниевич аҳволимни туншундим, яна савол берди:

— Қани, айтинг-чи, нега хўжаликда иш бир текисда кетмаяпти? Бирон нима етишимаяптими?

— Айрим эҳтиёт қисмларни топиш қийин бўляпти, — дедим мен. — Бугун-эрта топиб келишади, бир-икки кун ичида ишни ўнглаб оламиз.

Ислом Каримов яна икки кундан кейин туманимизга келишини, хўжалигимиздаги ишлар билан танишишини айтди. Сўнг туман раҳбари билан гаплашди.

Орадан бир кун ўтгач, эрталаб соат еттида вилоят раҳбарининг оқ «Волга»си дала шийпонимиз олдига келиб тўхтади. Ислом Абдуғаниевич машинадан тушиб, мен билан самимий сўрашди, сўнг пайкалга қараб юрди. Ҳар бир чопиқчи билан ҳол-аҳвол сўрашиб, кўнгилни кўтарадиган гаплар айтди. Шу билан бирга, ғўзанинг туп сони, культивациянинг сифатини кўздан кечирди. Ишнинг маромидан қониқиш ҳосил қилди шекилли, Нормурод Тоштемиров бош бўлган бригадага қараб юрди. Одамлар билан саломлашиб, бир коса чалоп ичди, сўнг ўзини қуршаб олган колхозчилар билан деҳқончасига дилкаш гурунг қилди.

Сўнг яна пайкалларни оралар экан, культивация қилаётган тракторчининг ишидан бир оз ранжиди. Нимага деганда, культиваторнинг «тиши» нотўғри жойлашгани учун ғўза илдизини қирқиб юбориш эҳтимоли бор эди. У ўша мосламани ўз қўли билан созлаб берди.

Ниҳоят, культиватор «тиш»лари бир хил чуқурликда тупроқни юмиштиб кета бошлади. Бундан хурсанд бўлган Ислом Абдуғаниевич тракторчи йиғитни имлаб, ёнига чақирди.

— Ука, исминг нима?

— Холмат.

— Болалар нечта?

— Бишта.

Ислом Абдуғаниевич унга ҳазиллашди:

— Холматжон, бир илтимосим бор, агар иложи бўлса,

культивация тугагунча келиннинг ёнига йўламасанг. Чунки ҳўзага биринчи ишлов бериш оғир ва ўта нозик иш, бу ҳам келинчакка ўхшаб алоҳида эътибор талаб қилади...

Ҳаммамиз кулишдик.

Вилоят раҳбари хайрлашаётган пайтида:

— Бардам бўлинг, — деди менга юзланиб. — Одам бўшаиш-маслиги керак. Нимага деганда, хўжалик аъзолари сизга қараб қадам таишлайди. Тушундингизми? Агар бирон-бир камчилик бўлса, ҳеч тортинмай ўзимга мурожаат қилинг.

Менинг кўнглим яна тоғдай кўтарилди.

Ўйласам, ҳайрон қоламан. Агар икки кун аввал Ислон Абдуғаниевич туман раҳбарига кўққисдан телефон қилмаганида, эҳтимол ишдан олинган, ҳаётим бутунлай бошқа ўзанга тушиб кетган бўлармиди?

ТАНГЛИКНИНГ ТУБ ИЛДИЗЛАРИ

Ислом Каримов вилоятда иш бошлагач, биринчи навбатда аввалги йилларда бошқарувда йўл қўйилган хато ва камчиликлар, тармоқлар ва умуман, ишлаб чиқаришдаги, иқтисодиётдаги тангликнинг туб илдизларини жиддий ўрганиб чиқишга киришди. Бу ҳолатни чуқур таҳлил этиш, қишлоқ хўжалиги ва чорвачиликдаги оқсоқликдан тегишли хулосалар чиқариш керак эди, албатта. Шу мақсадда у ҳар бир соҳа вакили билан алоҳида суҳбатлашди, ўтган уч йилга тааллуқли ҳужжатларни бир-бир кўздан кечириб чиқди. Чунки ҳеч бир муаммо тасодифан пайдо бўлмайди. Барча иш ўз ҳолига ташлаб қўйилган, бепарволик ҳукм сурган жойдагина хўжасизлик илдиз отади. Ҳар бир раҳбар ўз тасарруфидаги хўжалик ишини тўғри йўлга қўйса, муаммоларни ўз вақтида бартараф этиб борса, янгиликларни ҳаётга жорий этса, одамлар бир ёқадан бош чиқариб меҳнат қилса, ўсиш ҳам, улғайиш ҳам бўлади.

Айтиш керакки, янги раҳбарнинг қадами ёқди, 1987 йилнинг феввали ёғин-сочинли келди.

Ўтган икки ой ичида Ислом Каримов барча туманларни бирма-бир айланиб чиқди, олис, чекка қишлоқларда, одамларнинг уйларида бўлди, катта-кичик билан танишди, уларнинг шарт-шароитини ўз кўзи билан кўрди, экин экиладиган ерларнинг ҳақиқий аҳволини ўрганди. Шу билан бирга, қабулига келаётган юзлаб-минглаб кишиларнинг арзу додини эшитди. Арзгўйларнинг аксарият кўпчилиги «пахта иши» бўйича ноҳақ жазога тортилган одамларнинг оила аъзолари, хўрланган ва ҳақоратланган аёллар, қадди

букилган чол-кампирилар бўлиб, улар ҳақсизлик жафосидан шикоят қилишар, вилоят раҳбаридан нажот кутиб қараб туришар эди.

Кечқурун соат 11 дан сўнггина қабулхона сокинлашар, ўтган куннинг оғир таассуротлари хаёлни банд этарди.

Вақт ярим кечага яқинлашганда ҳам биринчи раҳбар хонасида чироқ ўчмас, у газета тахламларини диққат билан кўздан кечирав экан, айрим сатрларнинг остига чизиб ўқир эди:

«Қайси бири олдинда юрмоғи керак: инсонми ё шуҳрат? Ҳаётда ҳар икки ҳол ҳам юз бериши мумкин. Инсон шуҳратдан олдин юрса, шуҳрат унга эргашса, нур устига нур. Аксинча, инсон шуҳрат ортидан қувса, бундан ёмони йўқ. Ульянов туманида кейинги уч йил мобайнида айни мана шу иккинчи ҳол содир бўлди...»

«Кўзбўямачилик, давлатни алдаш, шахсий бойлик орттириш сингари салбий ҳолатлар Фузор туманида ҳам юз берган. Аҳолидан ўтган йили 777 бош қорамол сотиб олиниб, семиртирилмасдан гўштга топшириб юборилган...»

«XVI пленум талаблари асосида бир қатор амалий чора-тадбирлар амалга оширилди. Ўтган вақт ичида Яккабоғ туманида раҳбар ва масъул ходимлардан 14 киши ўз вазифасидан озод этилди...»

Ўша давр руҳини ўзида ифода этган ушбу сатрлар замирида қанчадан-қанча чалкаш тақдирлар, оғир қисматлар, инсонларнинг кулфат ва мусибатлари яширин эди.

Кейинчалик Ислом Каримов ўзи бу ҳақда шундай деб қайд этган эди:

«Одамлар бизга ишонч ва талаб билан муурожаат этишади. Улар илгари сураётган масалалар ичида озиқ-овқат савдоси, маиший хизмат кўрсатиш ва уй-жой таъминоти алоҳида ўрин тутаяди. Аслида бу муаммоларни қуйи ташки-

лотлар ҳал этиши лозим. Лекин кишилар бизга мурожаат этаётган экан, бу – қуйи бўғиндаги масъул шахслар жавобгарликни тўла ҳис қилиб ишламаётганини кўрсатади.

Одамлар қаердан ва кимдан нажот топса, албатта, ўшанга мурожаат қилишади.

Усмон Юсупов туманидаги 21-совхозда деҳқончилик ҳам, иқтисодиёт ҳам орқага кетди. Аҳволни ўнглаш учун нималар қилмадик. Ҳатто, вилоят раҳбари вакили ойлар мобайнида шу хўжаликда бўлса-да, сезиларли ижобий ўзгариш кўзга ташланмади. Ахийри, Чўли Бегимкуловнинг ўғли, тажрибали миришкор Иброҳим Бегимкулов раҳбарликка тайинланди, шундан сўнг ишлар юришиб кетди.

Бу нимани англатади?

Раҳбарнинг одамийлиги, ишнинг кўзини билиши, ташаббускорлиги ва тадбиркорлиги доимо муҳим аҳамият касб этади».

Афсуски, республиканинг ўша даврдаги раҳбарияти кадрлар масаласида Марказдан ёрдам сўрагач, кейинчалик «десантчи»лар деб ном олган, Ўзбекистоннинг шарт-шароитини, халқнинг менталитетини мутлақо билмайдиган, маҳаллий аҳолига менсимай қарайдиган шахслар турли ўлкалардан келиб, масъул лавозимларни эгаллай бошлади. Қашқадарё вилояти ижроия қўмитасининг раиси А.Қадин ҳам мана шуларнинг бири бўлиб, у Белгород шаҳридан келган ва вилоятдаги ўзига ўхшаган ўн саккиз нафар «десантчи»дан бошқа ҳаммани ўғри, порахўр, муттаҳам деб биларди. Шу боис унинг «тозалаш» ўтказишдан бошқа дарди-фикри йўқ эди.

Буни 1985 йилнинг уч ойида вилоят раҳбарининг уч муовини, саккиз нафар бўлим мудирини, шаҳар ва туман партия қўмиталарининг 26 нафар котиби, вилоят ижроия қўмитаси раиси, унинг 4 нафар ўринбосарини, масъул котиби, шаҳар ва туман ижроқўмлари-

нинг 12 нафар раиси, вилоят миқёсидаги йирик ташкилотларнинг 27 нафар раҳбари, колхоз ва совхозларнинг 99 нафар раис ва директорлари ишдан олингани ва уларнинг аксарият кўпчилиги жиноий жавобгарликка тортилганидан ҳам билса бўлади.

«Тозалаш» кампанияси кўпдан-кўп тажрибали ва ишбилармон мутахассисларни, жонкуяр инсонларни ўз домига тортиб, вилоятдаги аҳвол янада мураккаблашмоқда эди. Гарчи буни англаб турса-да, танаси бошқа – дард билмас, деганларидек, А.Кадинга ўхшаш кимсалар ўзбошимчалик ва зўравонликка чек кўйишни хаёлига ҳам келтирмасди. Улар учун бу вилоят гўёки «тажриба майдони»га айланган, энг ёмони, бундай кимсаларнинг шаштини қайтаришга журъат этадиган одамнинг ўзи йўқ эди.

Айтиш керакки, бошқа вилоятлар ҳам бу мудҳиш катагон гирдобидан четда қолган эмас. Лекин Қашқадарё аҳли учун бу кулфат жуда қимматга тушди.

Ислом Каримов мана шундай изтиробли ўй-хаёллар билан тонг оттиргач, сахар туриб Баҳористон туманига йўл олди.

У 70-йилларнинг бошида ушбу туманни айланиб кўрган эди. Ўшанда бу ерда қиш қаттиқ келиб, қалин қор ёққан, Чандир ва Помуқ қишлоқлари ёғинсочинга чидаш бермаган, уйлар қулаб тушган, аҳоли бошпанасиз қолган эди. Одамлар чодирларга кўчирилиб, сўнг уларга турар-жой бинолари қурилган эди. У Давлат план комитетининг масъул ходими сифатида ана шу ишларда иштирок этган эди. Аммо ўшандан буён қанча сувлар оқиб ўтди.

Ҳозир бу қишлоқларда аҳвол қандай экан? Бошқа жойларда-чи? Қиш яна қаттиқ келиб, ёғин-сочин авж олса, уйлар чидармикан?

Турмуш-чи? Одамларнинг турмуши қай ҳолатда? Улар ҳаётдан розими?

Мана, узоқдан Чандир қишлоғи кўзга ташланди, турар-жой бинолари режа асосида қурилган, ши-

нам иморатлар, кенг-мўл кўчалар кўзга қувонч бағишлайди. Қишлоқдан ўтиб, яна бир оз йўл юрилгач, қинғир-қийшиқ кўчалар, гувала девор урилган кўримсиз ҳовлилар бошланди. Ҳатто туман марказида ҳам кўзга кўринарли бирон кўча ёки иморат деярли учрамас, бозор ҳам ўзига яраша, ғариб ва қаровсиз эди.

Мактабнинг аҳволига-ку, қараб бўлмайди. Тутдек тўкилай деб турибди.

Хўш, бу ерда одамларнинг бошини бириктирадиган, уларнинг ҳаётига маъно-мазмун, ёруғлик олиб киришга хизмат қиладиган қандай маскан бор? Қачон бу ерда чиройли гузарлар, маиший хизмат шохобчалари, маданият уйлари барпо этилади?

Кўчалар умри бино бўлиб асфальт кўрмаган. Наҳотки, йўлнинг икки тарафига дов-дарахт экиш, бу жойларни обод қилиб, боғ-роғга айлантириш шунчалик қийин бўлса? Наҳотки, одамзот, ҳаётнинг бўлган-тургани шу, деб ўтиб кетаверса?

Ислом Абдуғаниевич омонат қурилган, сувоқлари кўчиб тушган, файзсиз уй-жойларга қараб, афсус билан бош чайқади.

Бу жойларни обод этиш ўз-ўзидан бўладими? Бунга озмунча маблағ керакми?

Ҳолбуки, ўтган йили бирон-бир туман пахта тайёрлаш йиллик режасини бажармаган. Вилоятда 596 минг тонна ўрнига атиги 354 минг тонна пахта тайёрланган, йиллик режа 59 фоизда қолиб кетган. Агар аҳвол яна шундай давом этса, ҳеч кимнинг косаси оқармайди, вилоят иқтисодиётида ҳам, одамларнинг шахсий турмушида ҳам ўсиш бўлмайди.

Биргина «Қаршицелинхлопок» трести тизимидаги чўл хўжаликларининг давлат олдидаги қарзи 158 миллион сўмни ташкил этмоқда. Ҳамма соҳада ишлар издан чиққан. Бу эса ўз навбатида аҳолининг, ишчи ва колхозчиларнинг турмушига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Хўш, бу мушкул вазиятни, айниқса, қишлоқ хўжалигидаги аҳволни қандай ўнглаш мумкин? Белгиланган режа ва олинган мажбуриятларни бажариш учун нима қилиш даркор? Ишни қандай ташкил этса, самарадорликка эришиш мумкин?

Ўтган йилларнинг аччиқ сабоғи, таҳлиллар шуни кўрсатадики, аввал-бошдан вилоятнинг на яқин келажакка, на узоқ истиқболга мўлжалланган ўз ривожланиш дастури бўлган. Қашқадарёнинг вилоят сифатида тугатилиб, Сурхондарё вилояти таркибига қўшиб юборилиши, сўнг яна қайта тикланиши, раҳбарларнинг лоқайд ва бепарволиги бошланган ишларнинг ўлда-жўлда қолиб кетишига, жойларда мана шундай аҳволнинг вужудга келишига сабаб бўлган.

Кейинги йилларда эса иш тамомила ўз ҳолига ташлаб қўйилган, оқибатда одамларнинг меҳнатдан кўнгли совиб, мавжуд имкониятлар ҳам бой берилмоқда.

Вилоятни кўтариш – бу фақат режаларни уддалашдан иборат эмас. Энг аввало, ҳар бир киши қилган меҳнатининг самарасини кўрсин, даромад топсин, бу эса янги қурилишларга, ободончиликка замин яратсин, кишилар турмушига файз киритсин.

Мана шунда эл-юрт рози бўлади, ишлар олдинга босади.

Бунинг учун биринчи навбатда ишлаб чиқаришга илм-фан ютуқларини, агротехниканинг илғор усулларини, пешқадам пахтакорларнинг қимматли тажрибаларини кенг жорий этиш зарур. Чунки ҳар қандай обҳаво шароитида ҳам омилкорлик билан мўл ҳосил етиштираётган, уни ўз вақтида йиғиштириб олаётган, юзи ёруғ, турмуши бекаму кўст бўлган жамоалар оз эмас. Кўплаб бригада ва бўлимлар, айрим хўжаликлар ҳатто ўтган йили ҳам яхши натижаларга эришган. Уларнинг тажрибасини оммалаштириш, одамларда ўз кучига ишонч ҳиссини уйғотиш лозим.

Шу мақсадда 12 январь куни вилоят партия қўмитаси қошида қишлоқ хўжалигида илғор тажрибаларни тарғиб қилиш ва амалиётга тадбиқ этиш бўйича кенгаш тузилди.

Ислом Каримов кенгашнинг вазифалари ҳақида тўхталиб, кўпчилик эътиборини пахтачиликдаги энг долзарб масалаларга қаратди.

Инсон ўз олдига аниқ мақсад қўйиб, астойдил интилса, ҳаракат қилса, албатта унга эришади, деди у, биз вилоят хўжалигини оёққа қўймоқчимиз, уни қолоқликдан чиқариб, турмушимизни фаровон этмоқчимиз. Бугун бошлаётган ишларимиз ана шу эзгу мақсадга хизмат қилади.

Кенгаш ўзининг дастлабки йиғилишини пахта уруғчилиги борасидаги муаммоларни муҳокама қилишга бағишлади. Ҳар бир туман ва хўжаликнинг ўзига хос табиий иқлими, сув таъминоти ва ернинг ҳолатидан келиб чиқиб, чигитнинг қайси навидан экиш мақсадга мувофиқ эканини олдиндан белгилаш, юқори сифатли уруғлик тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратилди.

Кўпни кўрган пахтакорлар, малакали мутахассислар, селекционер олимлар ўз тажрибаларидан келиб чиқиб, уруғликни танлаш, саралаш ва ўз вақтида ерга қадаш, ғўзани астойдил парвариш қилишнинг ижобий самаралари ҳақида муҳим фикрлар, пахта уруғчилигини янада яхшилаш бўйича қимматли мулоҳазалар билдиришди.

Йиғилишда сифатли ишлов берилган сара уруғлик экилган тақдирда ҳосилдорликни ўттиз фоизга қадар кўпайтириш мумкинлиги қайд этилди. Энг асосийси, ерни меҳр билан парвариш қилиш, тупроқ унумдорлигини муттасил ошириб бориш, ўз вақтида экишга тайёрлаш, вақтида чигит қадаб, уни бир текис кўкартириб олиш ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Кўриқ туманларда ишчи кучи оз, шу боис, чигитни аниқ ташлайдиган сеялкалардан унумли фойдала-

ниш даркор. Шунда яганалашга зарурат қолмайди. Асосий ерларда чигитни пуштага экиш мақсадга мувофиқ.

Бу усулнинг афзаллиги шундан иборатки, кўчат бир текис кўкаради, ғўзанинг ўсиши тез кечади. Чунки пуштада тупроқ ҳарорати сақланади. Буни инобатга олиш лозим, албатта.

Пахта навларини районлаштиришда тупроқ-иқлим шароитини ҳисобга олиш, шунингдек, барча агротехник тадбирларни ўз вақтида тез ва соз ўтказилишини назорат қилиш СоюзНИХИ вилоят филиали мутахассислари зиммасига юклатилди.

– Менимча, деҳқончиликда айбни фақат уруфга ёки бўлмаса, об-ҳавога тўнкаш ҳам унча тўғри эмас, – деди Қарши туманидаги 8-совхоз агроучасткаси бошлиғи Лев Николаевич Ким. – Ўтган йил жуда оғир келган бўлса-да, биз ўзимиз кўзда тутган ҳосилни йиғиштириб олдик. Албатта, бунинг учун қаттиқ меҳнат қилишга тўғри келди. Ўз вақтида кузги шудгорлашни ўтказдик, керакли миқдорда ерга ўғит солдик, тупроққа обдон ишлов бердик. Еримиз ҳам шунга яраша ҳосил берди. Бу – оддий қонуният. Лекин, бугун таъкидланганидек, эртапишар, серҳосил, тола сифати юқори навлар бўлса, шу билан бирга, селекционер олимларимиз ўз вақтида келиб, «Ҳорма – бор бўл!» деб, қимматли маслаҳатлар бериб турса, бунга нима етсин. Минг афсуски, биз олимлар билан амалий ҳамкорлик қилишни унутиб қўйганмиз. Умуман, кейинги йилларда бирон марта мана шундай йиғилишиб, ўзаро фикрлашиб, шундан сўнг ишга киришганимизни эслай олмайман. Ҳар ким ўзича иш юритади. Бу эса биз, деҳқонлар учун қимматга тушмоқда. Агар, очик айтадиган бўлсам, бугунги мулоқотдан жуда кайфиятим кўтарилди, нега деганда, биз шу тобда жамиятга керакли одамлар эканимизни, ҳар бир саъй-ҳаракатимиз вилоят раҳбарининг назарида турганини ҳис этдик.

Ишимизнинг мана шундай амалий тарзда бошлангани кишини қувонтиради. Шу маънода, бугун иш бошлаган кенгаш янада яхши самаралар беришига асло шубҳа қилмайман. Тўғри, вилоят бўйича ўтган йилга нисбатан икки баробар кўп ҳосил етиштириш осон бўлмайди, лекин, бу – қилса бўладиган иш, деб ўйлайман.

Йиғилишда Ислом Каримов Қашқадарёни тараққий эттириш учун битмас-туганмас табиий имкониётлар мавжуд эканига алоҳида тўхталди.

– Унумдор тупроғимиз, саховатли еримиз, серҳосил боғ-роғларимиз бор, – деди у. – Энг муҳими, омилкор ва заҳматкаш халқимиз улғувор ишларни амалга оширишга қодир. Вилоятни иқтисодий инқироздан олиб чиқиш ҳам, унинг республика ижтимоий-иқтисодий тараққиётига қўшадиган ҳиссасини ошириш ҳам қўлимиздан келади. Бунинг учун бир-биримизни қўллаб-қувватлаб, ғайрат ва шижоат билан ишлашимиз лозим бўлади.

Мана шу руҳ ва қатъият воҳа аҳлининг кучига – куч, ғайратига ғайрат қўшди. Эрта кўклардан улар янги раҳбар атрофида жипслашиб, енг шимариб ишга киришди. Ният ўтган йилга нисбатан икки баробар кўп пахта, тўққиз фоиз кўп саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдан иборат эди.

Ишчию деҳқон ҳам, пиллақору чўпон ҳам, зиёли ва хизматчи ҳам – барча-барчаси воҳа ҳаётига янги бир нафас кириб келаётганини сезар, шундан куч олиб, қийинчиликларни енгиб ўтишга интилар эди.

Усмон Юсупов туманидаги «Жейнов» ширкат хўжалигининг собиқ бригада бошлиғи Гулчехра Мўминова ҳикояси:

— Саксонинчи йилларнинг охирида вилоятимизда одамлар тинчини, ҳаловатини йўқотган, ишлар орқага кетиб, мусибат ва ташвишлар элни эзиб ташилаган эди. Бу кулфатлар камлик қилгандек, ҳарбий қисмлардан кетмакет жез тобутлар келарди. Қисқаси, юртдан файзу барака кўтарилган эди.

Мана шундай вазиятда камтар ва жонкуяр, қатъиятли ва матонатли инсон — Ислом Каримов вилоятимизга раҳбар бўлиб келди.

Орадан кўп ўтмай, 1987 йилнинг 12 январида «обком бова»нинг ташаббуси билан вилоятимизда ошкора мулоқот ташиқил этилди.

Ислом ака ўшанда Қашқадарёнинг обрўсини тиклаш, шаҳар-қишлоқларни обод этиш, халқни рози қилиш ҳақида куйиниб гапирди, сўнгра «Хўш, бунинг учун ишни нимадан бошлашимиз керак?» деб сўради.

Вилоятда ҳар бир киши ўз фикрини очик айтишига дастлаб ўшанда йўл очилган. Фикрлар хилма-хил, ҳатто бир-бирига зид эди. Лекин Ислом ака вазминлик билан ҳаммани тинглади, кейин хулоса қилиб, илзор тажрибаларни тарғиб қилиш ва амалиётга тадбиқ этиш бўйича кенгаш тузишни таклиф этди.

Шу йиғилишда у, «пахта иши» бўйича қамалганлар ишини атрофлича ўрганиб, ноҳақ жабр чекаётганларга амалий ёрдам кўрсатиш, халқнинг руҳини кўтариш лозим, деб уқтирди.

Ҳақиқатан ҳам, «кўшиб ёзиш»да айбланиб, кўндан-кўн обрўли раҳбарлар, ҳатто оддий одамлар, бригадир ва ҳосилотлар қамоққа олинган, бу иш жуда оммавий тус олиб кетган эди. Қамалганлар қанчалик жабр чекса, уларнинг ортида қолган, юрак-бағри қон бўлган қариндош-уруғла-

ри, ҳар куни терговга қатнаётган яқинлари янада кўпроқ қийналарди. Аслида мана шу бесаранжомлик туфайли жойларда иш тўхтаб қолган эди.

Ислом ака бу масалани ечишга астойдил киришди. Ўша кундан бошлаб вилоятимизда ҳақиқат ўз ўрнига туша бошлади, десам, хато бўлмайди.

Меҳнат фахрийси Ёмғирчи Бозоров ҳикояси:

— Бу воқеа 1988 йилнинг 22 мартида содир бўлган эди.

Мен ўша кезлар Косон туманидаги Ленин номли хўжалик раиси эдим. 1984 йилда, энди иш бошлаган давримда пахтадан атиги 14 центнердан ҳосил олинди. 1987 йилга келиб, бу кўрсаткич 29 центнерни ташкил этди.

Ўша йили саломатлигим оғирлашди, шу сабабли ишдан озод этишларини сўраб ариза ёздим. Мени шифохонага ётқизишди. Даволаниб чиққач, туман раҳбарининг қабулига бордим, аризам инобатга олинишини илтимос қилдим. Худди шу пайт телефон жиринглаб қолди. Туман раҳбари ким биландир гаплашди, сўнг:

— Ҳа, мана ўзиям ёнимда ўтирибди, — деди-да, трубкани менга узатди ва: — Ислом Абдуғаниевич сизни сўрайпти, — деди.

Ислом ака соғлигимни, уй ичиларни суриштиргач:

— Эртага менинг олдимга кела оласизми? — деб сўради.

— Албатта бораман, — дедим мен.

Эртаси куни вилоят раҳбарининг қабулхонасида ўтирсам, ичкаридан Ислом Абдуғаниевичнинг ўзи чиқиб келди, сўрашди, сўнг кабинетга таклиф этди.

— Шундай одамлар бор, амал деса, ўзини томдан ташлайди. Нега энди сиз раисликдан кетмоқчисиз? — деб сўради менга синчков назар ташлаб.

— Тансиҳатлик бўлмаса, одамнинг кўзига ҳеч нарса кўринмас экан, — дедим мен.

— Яхши, — деди Ислом Абдуғаниевич. — Мен колхозингизнинг молиявий аҳволини ўрганиб чиқдим. Хўжалик бир вақтлар бўзгигача қарзга ботган экан, хўш, сизнингча, бугунги ютуқларнинг асосий омили нимада?

— Биз ингичка толали пахта экамиз, — дедим мен. — У саноат учун қимматбаҳо хомашё ҳисобланади, нархи ҳам баланд.

— Бу — масаланинг бир жиҳати. Иккинчи жиҳати — одамлар ишляпти. Демак, улар сизга ишонади. Аммо бу имзосиз хатларни ким ташкил этяпти? — деди Ислон Абдуганиевич стол устида турган хатларга ишора қилиб. — Менимча, шикоятбозликдан безор бўлиб, ариза бергансиз, тўғрими?

Тасдиқ маъносиди бош ирғадим. Пировардида у киши, бориб ишни давом эттиринг, сизни ўзим қафилликка оламан, деди.

Кўнглим тоғдай ўсиб, хўжаликка қайтдим, энг шимариб ишга киришдим.

Кўп ўтмай, вилоятда чигит экиш даврида сувни тежашига баъишланган йиғилиш бўлди. Ўшанда мен, қандай бўлмасин, аввало ерни суғориб, кейин чигит экиш керак, дедим. Аксарият раҳбарлар эса сувни тежаши лозим, деб менга қариши чиқишди.

Баҳор серёғин келса-да, саратондаги гармсел тупроқдаги намни қуритиб юборди. Аксига олиб, сув тақчил, лекин ўзани суғориши керак. Ахийри, зовур сувларидан фойдаланишига мажбур бўлдик. Шундай кунларнинг бирида, адашмасам, июль ойи эди, Ислон Абдуганиевич хўжалигимизга келиб, пайкалларни айланди, ташвишланиб зовур сувининг таъмини тотиб кўрди, сўнг:

— Ёмғирчи ака, ширин-ку! - деди чиройи очилиб. - Бемалол суғорса, бўлади. Насиб этса, августда теримга киришасиз, шекилли?

— Насиб, — дедим мен.

У киши зоят хурсанд бўлди.

Ислон Каримовнинг ҳар бир меҳнаткаш тақдирига алоҳида куюнчаклик билан қараши, унга холис муносабатда бўлиши, инсонни қадрлашини. мен ўз ҳаётимда кўрганман.

Шуни ҳам айтишим керакки, у киши ёлғиз менга эмас, менга ўхшаган минглаб одамларга тоғдек таянч бўлган.

КАТЪИЯТ

Ислом Каримовнинг кундалик иш тартиби қатъий эди: тонг ёришмасдан туриб, навбатдаги туманга йўл олар, дала ишларини кузатар, аксарият ҳолларда эса колхозчилар ишлаётган далада ёки бирон-бир қишлоқда тўхтаб, кишилар билан суҳбатлашар эди. Одамларнинг муносабати ва гап-сўзларидан жойдаги ҳақиқий аҳволни, иш қандай бораётганини билиб оларди.

Биринчи котиб келиб, ишларни кўриб кетганидан ўша хўжалик ёки туман раҳбари кўпинча кейинчалик хабар топарди ва дарҳол Ислом Абдуғаниевич билан ҳамсуҳбат бўлган одамларни қидириб, вилоят раҳбари нима ҳақда сўраб-суриштирганини аниқлар, бевозта бўлиб, ўз ишига янада қаттиқ киришар эди.

Ислом Абдуғаниевич кунни асосан туманларда, хўжалик ва саноат корхоналарида ўтказар, гоҳо қош қорайганда, гоҳо эса туш пайти идорага кириб келар эди.

У, одатда, эл қатори биринчи қаватда жойлашган оддий ошхонада овқатланарди. Кунлик ишларини қандай режалаштиришдан қатъи назар, идорага қайтгач, ярим кечагача, албатта, кабинетда ишлар, хизмат юзасидан ўзи чақиртирган шахсларни, муҳим аҳамиятга молик масала юзасидан келган раҳбарларни, ариза ва шикоят билан мурожаат этган фуқароларни, журналистларни қабул қиларди. Шу боис вилоятдаги ташкилот раҳбарлари, каттаю кичик амалдорлар ҳам ўзларининг иш тартибига ислоҳ

киритган, энди уларнинг кабинетларида ҳам ярим кечагача чироқ ёниб турар эди.

Ислом Каримовни, айниқса, Нишон туманидаги аҳвол безовта қиларди. Нега деганда, тумандаги аксарият хўжаликлар янги ўзлаштирилган ерларда ташкил топган эди. Одамлар ўз вақтида бу хўжаликларда ишлаш учун иссиқ уй-жойини, қишлоғини ташлаб, чўл бағрига кўчиб келишган, кутилмаганда бошланган «қама-қама»лар эса бу заминда шаклланаётган осойишта ҳаётни пароканда этиб ташлаган эди.

Вилоят раҳбари туманнинг ҳар бир хўжалигини, ҳатто катталарнинг оёғи етмайдиган овлоқ далаларни ҳам айланиб кўрди, одамларнинг турмуш шароитини обдон ўрганди.

Кимдир қамалган, кимдир кўчиб кетган.

Қаёққа қараманг, кўнимсизлик, ўзибўларчилик, хўжасизлик.

Йўқ, одамлар меҳнатдан қочмайди, қийинчиликдан кўркмайди, фақат уларнинг кўнглини кўтариш, ақл-идрок билан бошчилик қилиш даркор.

Қандай бўлмасин, аҳволни ўнглаш керак. Агар ўзгариш бўлмаса, аниқки, на даромад, на тўкинчилик, на қурилиш ва на ўсиш бўлади.

Шу мақсадда тумандаги танг вазият, қоқоқликни келтириб чиқарган асосий сабаблар ҳамда янги хўжалик йилига тайёргарлик масаласи вилоят партия ташкилотининг биринчи бюроси кун тартибига қўйилди.

Ислом Каримов мажлисда бу масала расмиятчилик учун кўрилмаётгани, масъул шахслар ҳушёр тортиши, туманда тартиб ўрнатиши зарурлиги, агар ишлар тўғри ташкил этилиб, ҳозир жонлантириб юборилмаса, кейин кеч бўлишини алоҳида уқтирди.

Нима учун мана шу тумандаги б-совхознинг иши ҳамиша сезилиб туради? Нега одамлар ҳамжиҳат, ишга бир ёқадан бош чиқариб киришади? Чунки совхоз директори Ҳайитмурод Фармонов, қачон қара-

КАТЪИЯТ

Ислом Каримовнинг кундалик иш тартиби қатъий эди: тонг ёришмасдан туриб, навбатдаги туманга йўл олар, дала ишларини кузатар, аксарият ҳолларда эса колхозчилар ишлаётган далада ёки бирон-бир қишлоқда тўхтаб, кишилар билан суҳбатлашар эди. Одамларнинг муносабати ва гап-сўзларидан жойдаги ҳақиқий аҳволни, иш қандай бораётганини билиб оларди.

Биринчи котиб келиб, ишларни кўриб кетганидан ўша хўжалик ёки туман раҳбари кўпинча кейинчалик хабар топарди ва дарҳол Ислом Абдуғаниевич билан ҳамсуҳбат бўлган одамларни қидириб, вилоят раҳбари нима ҳақда сўраб-суриштирганини аниқлар, бевозта бўлиб, ўз ишига янада қаттиқ киришар эди.

Ислом Абдуғаниевич кунни асосан туманларда, хўжалик ва саноат корхоналарида ўтказар, гоҳо қош қорайганда, гоҳо эса туш пайти идорага кириб келар эди.

У, одатда, эл қатори биринчи қаватда жойлашган оддий ошхонада овқатланарди. Кунлик ишларини қандай режалаштиришдан қатъи назар, идорага қайтгач, ярим кечагача, албатта, кабинетда ишлар, хизмат юзасидан ўзи чақиртирган шахсларни, муҳим аҳамиятга молик масала юзасидан келган раҳбарларни, ариза ва шикоят билан мурожаат этган фуқароларни, журналистларни қабул қиларди. Шу боис вилоятдаги ташкилот раҳбарлари, каттаю кичик амалдорлар ҳам ўзларининг иш тартибига ислоҳ

киритган, энди уларнинг кабинетларида ҳам ярим кечагача чироқ ёниб турар эди.

Ислом Каримовни, айниқса, Нишон туманидаги аҳвол безовта қиларди. Нега деганда, тумандаги аксарият хўжаликлар янги ўзлаштирилган ерларда ташкил топган эди. Одамлар ўз вақтида бу хўжаликларда ишлаш учун иссиқ уй-жойини, қишлоғини ташлаб, чўл бағрига кўчиб келишган, кутилмаганда бошланган «қама-қама»лар эса бу заминда шаклланаётган осойишта ҳаётни пароканда этиб ташлаган эди.

Вилоят раҳбари туманнинг ҳар бир хўжалигини, ҳатто катталарнинг оёғи етмайдиган овлоқ далаларни ҳам айланиб кўрди, одамларнинг турмуш шароитини обдон ўрганди.

Кимдир қамалган, кимдир кўчиб кетган.

Қаёққа қараманг, қўнимсизлик, ўзибўларчилик, хўжасизлик.

Йўқ, одамлар меҳнатдан қочмайди, қийинчиликдан кўрқмайди, фақат уларнинг кўнглини кўтариш, ақл-идрок билан бошчилик қилиш даркор.

Қандай бўлмасин, аҳволни ўнглаш керак. Агар ўзгариш бўлмаса, аниқки, на даромад, на тўкинчилик, на қурилиш ва на ўсиш бўлади.

Шу мақсадда тумандаги танг вазият, қолюқликни келтириб чиқарган асосий сабаблар ҳамда янги хўжалик йилига тайёргарлик масаласи вилоят партия ташкилотининг биринчи бюроси кун тартибига қўйилди.

Ислом Каримов мажлисда бу масала расмиятчилик учун кўрилмаётгани, масъул шахслар ҳушёр тортиши, туманда тартиб ўрнатиши зарурлиги, агар ишлар тўғри ташкил этилиб, ҳозир жонлантириб юборилмаса, кейин кеч бўлишини алоҳида уқтирди.

Нима учун мана шу тумандаги б-совхознинг иши ҳамиша сезилиб туради? Нега одамлар ҳамжиҳат, ишга бир ёқадан бош чиқариб киришади? Чунки совхоз директори Ҳайитмурод Фармонов, қачон қара-

манг, ишчилар билан бирга, уларга бош-қош. Тўйда ҳам, азада ҳам элдан ажралмайди.

Прокуратура ходимлари бу хўжаликни тўрт марта тафтиш қилишди, ҳатто гдлянчилар ҳам тиш қайраб кўришди, аммо бирон-бир жиноят аломатини топа олишмади.

Нега? Чунки иш тўғри ташкил этилган.

Омилкорлик туфайли хўжалиқда мунтазам режалар бажариб келинади, энг муҳими, одамлар ҳаётдан, қилаётган меҳнатидан рози, уларнинг бели бақувват, турмуши фаровон.

Лекин нега тумандаги қатор хўжаликларда аҳвол тамоман бошқача? Давлатнинг иши ҳам, одамлар ҳам ўз ҳолига ташлаб қўйилган?

Ахир, биров келиб сиз билан бизнинг ҳаётимизни тартибга солиб бермайди-ку!

Вилоят раҳбарининг куюниб айтган фикрларидан, ҳақиқатдан кўз юмиш осон эмас эди, албатта.

Берилган маълумотга кўра, 1987 йилнинг 6 январига қадар тумандаги ерларнинг қарийб 4 минг гектари ҳайдалмай қолиб кетган эди.

– «Оқ олтин» совхозида неча гектар ер ҳайдалмаган? – деб сўради вилоят раҳбари. Аммо туман партия ташкилотининг биринчи котибидан саволга тайинли жавоб ололмагач, яна сўради: – «Самарқанд», «Туркманистон», «Коммунист» совхозларида шудгорлаш охирига етказилдими?

Туман раҳбари ҳеч тап тортмай, бу хўжаликларда шудгор аллақачон тугалланган, деди.

Ислом Абдуғаниевич ўйланиб қолди.

Дили бошқа, тили бошқа раҳбарларнинг мана шундай хатти-ҳаракатига қандай баҳо бериш мумкин? Ишга, ҳаётга бундай лоқайд ва бепарво муносабат қандай ёмон оқибатларга олиб келишини наҳот бу одам тушунмаса? Ахир, ҳақсизлик, адолатсизлик мана шундай муносабатдан келиб чиқмайдими?

– Минг афсуски, сиз кўп нарсаларни, ҳатто ўз

туманингиздаги ҳақиқий аҳволни ҳам билмас экансиз, – деди вазмин оҳангда вилоят раҳбари. – Фикримнинг тасдиғи сифатида шуни айтмоқчиманки, «Оқ олтин»да 900, «Туркменистон»да 210, «Самарқанд»да 160, «Коммунист»да эса 90 гектар майдон мутлақо шудгор қилинган эмас. Энг ёмони, пайкаллар ҳатто ғўзапоядан тозалангани йўқ. Агар, сиз ишдан чарчаб келиб, ечинмай ётиб қолсангиз, ухлагандек бўласизми? Йўқ. Ер ҳам тирик жон, шундай экан, вақтида шудгор қилиниши, вақтида ишлов берилиши лозим. Унга меҳр кўрсатилмаса, ўз вақтида парвариш қилинмаса, билинги, у ҳам ҳосил бермайди.

Биз, нимагадир, жуда кўп ҳолларда ўзимизни ўзимиз алдаб юрамиз, кун ўтса бўлди, деб ўйлаймиз, мана шундай алдам-қалдам ҳаракатлар оқибатида одамларни ишдан совутаemiz, барчамизни боқадиган ернинг умрини увол қиламиз. Бундай иллатлардан бутунлай воз кечишнинг вақти етди. Бутун халқимизнинг насибаси мана шу заминда кўкаради. Буни ҳеч ким, ҳеч вақт унутмаслиги лозим. Бугун биринчи навбатда шудгорни тугаллашимиз, кейин зудлик билан кўкламги тадбирларга тайёргарлик кўришимиз, ишларни олдинга силжитиб, йилни ёруғ юз билан якунлашимиз даркор. Ана шунда даромад келади, қурилишлар қилишга, янги ишларни бошлашга йўл очилади, дастурхонимиз тўкин, турмушимиз фаровон бўлади.

Вилоят раҳбарининг тумандаги аҳволни яхши билиши, масалани холис таҳлил этиши, куюниб айтган ҳаққоний фикрлари, айниқса, гап оҳангидаги қатъият мажлисда ўтирган аксарият кўпчиликни ҳушёр торттирди.

Йиғилишда туманнинг биринчи котиби қаттиқ огоҳлантирилди, ҳар бир раҳбар зиммасига талабчанликни ошириш ва бир ой муддат ичида йўл қўйилган камчиликларни бартараф этиш вазифаси юкланди.

Вилоят партия қўмиталари тажрибасидан маълум-

ки, бундай бюролар, мана шу тарздаги огоҳлантиришлар ҳамиша бўлган, аммо бу сафар ҳеч қутилмаган воқеа рўй берди.

Орадан ўн саккиз кун ўтгач, 1987 йил 30 январиди кадрларнинг ижро интизоми бўйича яна Нишон тумани ҳамда Қарши шаҳар партия ташкилотлари масаласи навбатдаги бюро мажлисининг кун тартибидан ўрин олди.

Муҳокама пайтида туман раҳбарияти гарчи жиддий огоҳлантирилган бўлса-да, ўтган вақт ичида аҳволни ўнглаш учун ҳеч бир амалий ҳаракат қилмагани, умуман, бу ерда лоқайдлик, сусткашлик ва ишни ўз ҳолига ташлаб қўйиш илллати чуқур илдиз отгани кундек равшан бўлди.

Афтидан, туман раҳбари «Бюрода бизнинг ишимиз сиёсат учун кўрилди, холос», деб ўйлаган, шу боис бепарволик қилган, мана шунинг оқибатида тақдири ҳал бўлиб кетишини хаёлига ҳам келтирмаган эди. Чунки вилоят партия кўмитаси бюросида бундай масалалар илгари ҳам кўп кўрилар, камчиликлар танқид қилинар, ҳатто огоҳлантирилар, лекин бюродан сўнг иш яна «эски ҳаммом, эски тос» тарзида давом этар эди. Аммо бу гал масала шу қадар жиддий қўйилдики, туман раҳбари ҳатто ўзини оқлаш учун баҳона келтириши ортиқча эканини ҳис этди.

Йиғилиш ижро интизомидаги масъулиятсизлик ҳолатлари учун туман раҳбариятининг ишини қониқарсиз, деб топди.

Кескин ва қатъий бу чора-тадбир ҳамон ўз ишига беписанд қараб келаётган аксарият раҳбарларни ғоят ҳушёр торттирди, улар бундан буён эскича кайфиятда ишлаб бўлмаслигини, масалага янгича кўз билан қараб, вилоят раҳбари билан қадам-бақадам одимлаш кераклигини англаб етди.

Орадан кўп ўтмай, қишлоқ-шаҳарларда ижобий ўзгаришлар сезила бошлади.

Ислом Каримов вилоят миқёсидаги навбатдаги мажлисда жойларда, хусусан, одамларнинг интилишларида, фикрлаш тарзида янгилик куртаклари, муаммоларни ижодий ҳал этиш, истиқболдаги вазифаларни аниқ белгилаб олиб, амалий ҳаракат қилиш кўзга ташланаётганини алоҳида таъкидлади.

– Давр илгари сураётган ўткир ижтимоий муаммоларни ҳал этиш учун воҳада барча имкониятлар мавжуд, – дея уқтирди у. – Бизда саховатли замин, қулай табиий иқлим шароити, улкан ишлаб чиқариш захираси бор, энг муҳими, халқимиз жонкуяр ва меҳнатсевардир. Бундай имкониятдан фойдаланмаслик, одамларга муносиб турмуш шароити яратиб бермаслик гуноҳи азим бўлади.

Усмон Юсупов туманидаги «Жейнов» ширкат хўжалиги раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Муродулло Саидов ҳикояси:

— Адашмасам, 1987 йилнинг 3 феввали эди.

Ўшанда мен Усмон Юсупов туманидаги 26-совхозда директор эдим. Менга қўнғироқ қилиб, вилоят раҳбарига учрашим лозимлигини айтишди.

Қош қорайган бир пайтда Қаршига кириб бордим.

Ислон Абдуғаниевич ишлаб ўтирган экан. У киши билан биринчи маротаба юзма-юз келишим эди.

У киши ҳол-аҳвол сўрашгач, гапни мухтасар қилди.

— Биз сизни ўзингиз туғилиб ўсган хўжаликка раҳбар этиб тайинламоқчимиз, — деди. — Шу масалада фикрингизни билмоқчи эдим.

— Ислон Абдуғаниевич, мен бу хўжаликда иш бошлаганимга ҳали бир йил ҳам тўлган эмас, бир оз ишлаб, ўзимни кўрсатсам, кейин бошқа жойга ўтсам, яхши бўлармиди?

— Масаланинг бу томонини ҳам ўйлаб кўриш керак, албатта, — деди Ислон ака. — Лекин биз, ўзингиз туғилиб ўсган хўжаликда астойдил меҳнат қиласиз, натижада шу жой обод бўлади, эл-юртга кўпроқ нафингиз тегади, деган фикрдамиз. Бафуржа мулоҳаза қилиб кўринг, бу масалага яна қайтамиз.

Жейновга қайтиб келганимда соат иккидан ошган эди. Лекин қани энди ухлай олсам.

Тонг отгунча ўйланиб ётдим. Қаранг, шу ёшга кириб, шунча жойларда ишлаб, ўз қишлоғим, ўз ҳамқишлоқларим ҳақида ҳеч ўйлаб кўрмаган эканман. Жейнов фарзанди бўлиб, уларнинг оғирини енгил қилмасам, шу юртни обод этишга ўз улушимни қўшмасам, ким деган одам бўламан?

Мана шу воқеа рўй берган кун Ислон Каримовнинг вилоятда иш бошлаганига бир ой ҳам тўлмаган эди. У киши

мени Жейновга жўнатар экан, ушбу хўжаликни ҳар томонлама ривожлантириш вазифасини зиммамга юклади.

Шахсан Ислон Абдуғаниевичнинг кўрсатмаси ва амалий ёрдами билан хўжаликда 4 та замонавий мактаб биноси қурилди, уларда қарийб 1500 нафар ўқувчи таълим олмақда. Шунингдек, ҳар бири 140 ўринли 3 та болалар боғчаси, 100 ўринли 2 та шифохона, 3 та қишлоқ врачлик пункти ва ҳаммомлар барпо этилди.

Қўш қаватли «Жейнов» савдо маркази, муҳташам Маданият саройи, ёзги кинотеатр, қатор савдо расталари, ошхона ва чойхоналар қад ростлади.

112 хўжалик истиқомат қилаётган «Ёшлик» мавзеси, консерва ва вишт заводлари бунёд этилди. Иккинчи жаҳон уруши қурбонлари хотирасига улуғвор ёдгорлик ўрнатилди.

Бугун сиз Жейновнинг марказий кўчасини, боғ-роғларни, хиёбонларни айланиб кўрсангиз, кўзингиз қувонади.

Ислон Абдуғаниевичнинг шарофати билан умримнинг кейинги ўн олти йилини мана шу жойни обод этишга сафарбар этганимдан ўзим ҳам хурсандман.

Бугун Ўзбекистонимизнинг ҳар бир фуқароси қатори жейновликлар ҳам юртимиз фаровонлигини оширишга ўз ҳиссасини қўшиб келмоқда.

Нишон тумани деҳқон ва фермерлар уюшмалари вакилиги директори Ҳайитмурод Фармонов ҳикояси: ...

— Ўша кезларда мен 6-дават хўжалигининг раҳбари эдим. Бир куни Ислон Абдуғаниевич йўқлаб қолди, дарҳол қабулига етиб бордим.

У киши мендан:

— Қандай қилсак, ҳамма хўжаликларни сиз бошқараётган совхоз даражасига чиқара оламиз? — деб сўради. — Ўзингизга маълум, 1986 йили вилоятда имконият ёмон бўлмаган, лекин, шунга қарамай, иш орқага кетган, кўпдан-кўп хўжаликлар бўзигача қарзга ботган. Сиз бунинг асосий сабаби нимада, деб биласиз?

— Кейинги даврда ишнинг орқага кетишига сабаб шуки, меҳнаткашларнинг баъри бутун эмас, — дедим мен. — Сиз иш бошлагунча «пахта иши» бўйича ўн мингга яқин одам қамалган, бирон-бир хонадон йўқки, бундан жабр кўрмаган бўлса...

Ислом Абдуғаниевич қаттиқ ўйга толди.

— Кўп одамлар терговга чақирилиб, сарсон-саргардон бўлиб юрибди. Бундай вазиятда кўнгилга иш сизармиди? Алам қиладигани - кўпчилик ноҳақ қамалган. Уларнинг қариндош-уруғи, фарзандлари ўзи билан ўзи овора. Ишнинг олдинга силжиши одамларнинг кайфиятига бевосита боғлиқ, албатта. Яна бир масала - ўзи ёки ёру биродари вақтида жабр кўрган деҳқончилик усталари бор, бугун улар ҳам, оч қорним - тинч қулоғим, деб ўзларини четга тортиб юрибди, - дедим мен.

— Ўзингиз яқиндан билган мана шундай инсонларни номма-ном айтинг, — деди у киши.

Мен асоссиз равишда ишдан бўшатилган, ҳалол ва меҳнаткаш ўн олти кишининг исм-фамилиясини айтдим, вилоят раҳбари уларнинг номини бирма-бир ёзиб олди.

«Пахта иши» бўйича азият чеккан Равшан Тоштемиров, Ўрол Болтаев, Бердиёр Дўстмуродов, Мамарасул Баҳромов каби кўплаб собиқ раҳбарлар Ислом Абдуғаниевичнинг алоҳида эътибори туфайли қайта ишга тикланди. Улар ўзларининг диёнатли, меҳнатсевар, ишнинг кўзини биладиган омилкор инсон эканини кейинчалик яна иш жараёнида намоён этишди.

Бу ҳақиқатнинг гувоҳи бўлган эл-улусда эса ижтимоий адолатга ишонч пайдо бўлди, вилоят раҳбарига ҳурмат янада ортди.

Мен юқорида «алоҳида эътибор» деган иборани бежиз тилга олмадим. Бу ибора жуда чуқур маънога эга.

Ислом ака мана шу инсонларнинг «иш»и юзасидан қанча-қанча ҳужжатларни кўздан кечирган, уларнинг ҳар бирининг шахсий ҳаёти ва ижтимоий фаолияти билан изчил танишиб чиққан. Яна вақт топиб, кўплаб киши-

лардан уларни сўраб-суриштирган, обдон ўрганган, мен бунга асло шубҳа қилмайман. Бу - кўп вақт, диққат талаб этадиган иш, албатта.

Вилоятнинг мингта ишидан, ташвишидан ортиб, ҳатто республиканинг катта-катта раҳбарларига ҳам тазйиқ ўтказилиб турган қалтис бир вазиятда бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, катта журъат ва жасорат билан бу масалага қўл уриш, очиқ айтишим керакки, ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермасди.

«ҲАММАСИНИ ЎЗИМИЗ ҚИЛИШИМИЗГА ТЎҒРИ КЕЛАДИ!..»

Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг XVI пленумидан сўнг Марказнинг тавсияси билан республикага келган кадрлар вилоят партия қўмитаси бюроси таркибида аксарият кўпчилиликни ташкил этар эди. Бундан ташқари, ўша даврда улар жуда ҳовлиқиб кетган, босар-тусарини билмай, ҳаддидан ошиб юрарди. Чунки уларнинг айтгани – айтган, дегани – деган эди. Биров мушугини «пишт» дея олмасди.

1987 йилнинг 30 январида вилоят партия қўмитаси бюросида Қарши шаҳар раҳбариятининг фаолияти муҳокама этилди. Ўша кунларда бу ҳақда эшитган одам бир сесканиб тушган бўлса ажаб эмас. Чунки шаҳар партия қўмитасининг биринчи котиби В. Лозицкий вилоят миқёсидаги «десантчи»лар орасида иккинчи шахс ҳисобланар, унинг масаласини бюрода муҳокама этиш – очикдан-очик Марказ сиёсатиға қарши чиқиш билан баробар эди. Лекин бюро мажлисида айтилган ҳаққоний фикрлар, рад этиб бўлмайдиган далиллар ва таҳлиллар, холис танқидий мулоҳазалар шаҳар раҳбарини буткул шошириб қўйди.

Ҳаётда шундай ҳақиқатлар борки, улардан қочиб кутулиб бўлмайди. В. Лозицкий ўз вазифасини унутиб қўйган, очик айтадиган бўлсак, нима иш қилишни, ишни қандай бошлаб, қандай тугатишни аниқ билмасди. Шу пайтга қадар у айшини суриб юрган, лекин бугунги йиғилиш дунё беэга эмаслигини, ҳар бир нарсанинг сўрови бўлишини кўрсатиб турар эди.

Бюрода «Шаҳар партия қўмитасининг биринчи котиби В. Лозицкий фаолияти қоникарсиз» деб топилди.

Биргина Лозицкий эмас, балки унинг шериклари ҳам икки куннинг бирида қўшотар милтиқни олиб, японги «УАЗ»ларда Сечанқўлга ёки бўлмаса Амударё бўйларига чиқиб кетар, кийик ва ўрдак овлашдан, маишат қилишдан ортмас, улар вилоят халқининг қувончу ташвишлари, дарду кулфатларига тамомила бегона эди. Қишлоқ хўжалиги ва саноат корхоналаридаги ҳақиқий аҳвол бу шахсларни ҳеч қачон қизиқтирган эмас. Улар мажлисларда сўзамоллик қилишдан, одамларнинг нафсонияти, ғурурига тегишдан бошқа нарсани билмасди, лекин, минг афсуски, шу пайтга қадар ҳеч ким уларга бу ҳақда очиқ гапира олмаган эди.

Оқибатда ўзларининг «аҳволни ўнглаш учун юборилган»ига, «ҳалол, партия ишига ўта садоқатли, тажрибали раҳбарлар» эканига ниҳоятда ишониб қолишганди.

Ислом Абдуғаниевич бу ҳақда кўп ўйлади. Бу кимсаларнинг вилоят ҳаёти, унинг муаммоларини ечишда нафи тегмаслигини у яхши биларди. Чунки улар ўзларининг коммунистик калондимоғлигини, маҳаллий халққа бўлган беписанд муносабатини яшириб ўтирмасди. Шундай экан, ягона умид – ёшлардан.

Вилоятда яшайдиган ёшлар орасида ишнинг кўзини биладиган, билимли, фидойи йигит-қизлар оз эмас, лекин Марказ гумашталари томонидан уларга нисбатан «пахта иши»нинг бўлажак давомчилари сифатида қаралар, ишончсизлик кайфияти ҳукм суриб келарди. Бироқ ҳақиқий ишбилармон ва ташаббускор раҳбарлар мана шу ёшлар орасидан етишиб чиқмаса, ўзларини «катта оға» деб ҳисоблайдиган, одамларга менсимай қарайдиган кимсалардан нима кутиш мумкин?

Қашқадарё ҳаётидаги ўзгаришлар, даврнинг, шароитнинг ўзи итоатгўй ва ижрочи кимсаларни бир четга суриб, чуқур мулоҳаза юритадиган, янгиликка дадил йўл очадиган, тадбиркор ва фидойи инсонларни та-

лаб қила бошлади. Шунинг учун қандай бўлмасин, истеъдодли, ишчан, юрагида ўти бор ёшларни тарбиялаш, уларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг қобилияти ва билимини рўёбга чиқариш лозим эди.

– Ҳозиргача кимдир юқорида туриб, одамларни ҳаёт учун зарур неъматлар билан таъминлайди, деган сохта тасаввур ҳукм суриб келади. Бундай деб ўйлайдиган кишилар партия, совет ва жойлардаги хўжалик ташкилотларида, ҳатто вилоят миқёсидаги раҳбарлар орасида, афсуски, оз эмас, лекин улар жуда қаттиқ янглишадилар. Шуни унутмаслик керакки, ҳаммасини ўзимиз, ўз қўлимиз билан қилишимизга тўғри келади.

Ислом Каримов вилоят меҳнаткашлари билан бўладиган учрашув ва суҳбатларда мана шу фикрни кўп такрорлар эди.

У республика раҳбарларини ҳоли жонига қўймай, иттифоқдош республикалар олий партия мактабларида вилоят ёшларини ўқитиш учун нисбатан кўп – ўттизта ўрин олади. Ўқишга тавсия этилган ёшларнинг ўн бир нафари Москва, Свердловск, Ленинград, Новосибирск, Минск, Киев ва Саратов шаҳарларида таҳсил олиши, ўн тўққиз нафари эса Тошкент олий партия мактабида ўқиши кўзда тутилган эди.

Марказий матбуот «пахта иши» баҳонасида ҳамон халқимиз бошига «кўзбўямачи», «қўшиб ёзувчи», «жигитчи» деган бир-биридан даҳшатли тухматларни ёғдириб турган бир пайтда Ислом Каримовнинг узоқни кўзлаган бундай саъй-ҳаракати йигит-қизларимизга бўлган қатъий ишонч ва меҳр-муҳаббат намунаси эди.

У бошқаларни ҳам ҳар доим шунга даъват этар эди.

– Олға интиладиган, ўйлаб иш қиладиган, амалий самараларга эришишнинг уддасидан чиқадиган ҳаракатчан йигит-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш даркор...

Шуни ҳам айтиш керакки, ўша даврда ўзи билан

бирга ишлаган кўп раҳбарларнинг эҳтиёткорлиги, сусткашлиги, ўзгалар тақдирига бефарқ қараши Ислом Каримовнинг ҳақли эътирозига сабаб бўлган. Чунки у ҳар қандай раҳбар, энг аввало, етук билим ва ҳаётий тажрибага эга бўлиши, кундалик ташвишлар билан эмас, балки эртанги кун ҳаёли билан яшаши, келажакни ўйлаб иш тутиши, қўл урган иши эртага қандай самара беришини аниқ тасаввур этиши, энг муҳими, ташаббускор ва тадбиркор бўлиши лозим, деб ҳисобларди. Юрагида ўти бор бундай инсонлар ишлаб чарчамайди, элни ўз ортидан эргаштира олади, ҳаётга янги бир нафас олиб киришга қурби етади. Мана шундай фазилатга эга бўлган, оёғидан ўт чакнаган ёшларни тарбиялаш, рўёбга чиқаришни ўша оғир ва мураккаб даврдаги ўзининг асосий вазифаси деб биларди.

Вилоят раҳбарининг кўпчилик ҳолларда ҳеч кимга айтиб ўтирмасдан одамлар орасига тўғри кириб бориши, бамаъни инсонлар, хусусан, ёшлар билан атрофлича мулоқот қилиши бир жиҳатдан шу билан изоҳланарди. Ишбилармон, тадбиркор инсонларни учратганида унинг кўнгли ёришиб кетар, уларнинг шу пайтга қадар эътиборсиз қолиб келаётганидан айниқса ташвишланар эди.

Гузорлик ҳосилот Санобар Муродова ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич билан дастлабки учрашув ҳамон ёдимда. Бир куни кечқурун, соат олтилар эди, қарасам, икки киши бригадамиз даласини айланиб юрибди. Секин уларнинг ёнига бордим, бири — туманимиз раҳбари, иккинчиси эса нотаниш эди, бу киши, ҳойна-ҳой, Каримов бўлса керак, деб ўйладим. Ўшанда Ислом акани биринчи бор кўришим эди. Оёқларида сал уринган туфли, уст-бошлари ҳам одмигина, қарашлари жуда самимий. У кишининг ёнида турган туманимиз раҳбари мени таништирди.

Улар далани айланиб кўргач, шийпонга қараб юришди. Дастурхон ёзилди. Ўша куни, иттифоқо, шийпондаги тандирда кадинон — қовоқкулча ёпилган эди. Уни дастурхонга қўяр эканман, бу кишилар еярмикан, деб хижолат бўлдим. Лекин Ислом Абдуғаниевич ҳеч тортинмай кадинонни иштаҳа билан ея бошлади. Кейин:

— Нима, шийпонда овқат қилинмайдими? — деб сўради.

Пешинда ўзимиз учун макарон шўрва қилган эдик, уни меҳмонларнинг олдига қўйишга юзим чидамади. Шу боис уйга одам юбормоқчи бўлдим, лекин менинг ниятимни у киши сезиб қолди.

— Таиивиш қилманг, шу ерда борини олиб келинг, — деди.

Нима қиларимни билмай, ахийри икки коса макарон шўрва сузиб келдим. Гўшт бўлмаса-да, кади, шолғом, картошка солинган эди.

Таомни келтириб қўйганимдан сўнг Ислом Абдуғаниевич менга ёнидан жой кўрсатди. Ўтирдим. У киши эса алюмин косадаги овқатни кадинон билан ея бошлади.

Албатта, бундай воқеалар ҳаётда ҳар куни бўлавермайди. Шу боисми, орадан шунча йил ўтган бўлса-да, ҳамон ёдимда.

Ислом Абдуғаниевич биз билан хайрлашар экан:

— Хўш, қандай камчиликлар бор? Сизларга нима ёрдам керак? — деб сўради.

Шунда жамоамиз аъзолари асосан тожиклар бўлгани учунми, вилоят раҳбаридан Қарши давлат педагогика институтида тожик филологияси бўлими очиб беришда ёрдам кўрсатишни илтимос қилишди.

Орадан кўп ўтмай институтнинг ўзбек филологияси факультети таркибида тожик тили ва адабиёти бўлими ташкил топди.

«Нуроний» жамғармаси Қарши шаҳар бўлимининг раиси Эркин Жалолов ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич мендан икки ҳамшаҳрим ҳақида фикр сўради, «Сиз уларни яқиндан биласиз, қани, айтинг-чи, қобилияти, маълумоти, эл ичида обрўйи қандай ўзи?» — деди.

Афтидан, Шаҳрисабз ва Китоб туманларидан қандайдир лавозимга уларнинг номзоди кўрсатилган эди, шу боис шахслари ўрганилаётганди.

Кўп йиллардан буён Қарши шаҳрида яшаганим учун бу кишиларни яқиндан билмасдим. Етти ўлчаб, бир кесадиган Ислом Абдуғаниевич эса ҳар қандай фикрнинг холис ва ҳаққоний бўлишини талаб этарди. Шу боис икки кунлик муҳлат олиб, туғилиб ўсган жойимга бордим ва ўзим билган мўътабар кишилардан, бирга ишлайдиган ҳамкасбларидан уларни сўраб-суриштирдим.

Шаҳрисабз туманидан номзоди кўрсатилган шахс яқинда катта лавозимга кўтарилган, лекин етарли тажрибага эга эмас экан. Энг ёмони, имзосиз хат ёзишдан ҳам тап тортмас экан.

Иккинчиси эса, гарчи ўз вақтида йирик хўжаликни бошқарган қобилиятли одам бўлса-да, ўз манфаатини умум манфаатидан устун қўяр экан.

Биров ҳақида ноҳуш гап айтиш ноқулай бўлса-да, Ислом Абдуғаниевичдан ҳақиқатни яширмадим. У киши менинг гапимни диққат билан тинглади. Сўнг:

— Менга бу одамларни казо-казолар кўп яхши кадр-

лар, деб таърифлаган эди-ку, мабодо сиз янглишмадингизми? — деб сўради.

Мен ўзим суҳбатлашган кишилар уларга нисбатан бегараз бўлиб, билдирган фикрлари холис эканини айтдим.

Шундан сўнг анча вақт ўтди, лекин ўша кадрлар ҳаётида ҳеч қандай ўзгариш бўлмади, улар билан боғлиқ масала қайтиб қўзғалмади.

Албатта, Ислон Абдуганиевич мен айтган фикрдан келиб чиқиб, узил-кесил хулоса қилган эмас, балки зимдан уларни кузатиб юрган экан.

Бундай дейишимнинг сабаби шуки, кейинчалик, сайловолди ҳаракатларида Шаҳрисабзга мастул лавозимга мўлжалланган йигит, бир гуруҳ аризачиларга қўшилиб, жуда кўп одамни безовта қилди.

Шу кунларда молиявий масала бўйича вилоят раҳбаримизнинг қабулига кирдим. У киши стол четида турган хатларга ишора қилиб:

— Ўша кадрга берилган баҳо тўғри экан, — деди. — Лекин иккинчиси бамаъни одамга ўхшайди.

Мен Ислон Абдуганиевичнинг инсонлар тақдирига мана шундай жиддий ёндашишига бир неча бор гувоҳ бўлганман.

ЭСКИ МОЖАРОНИНГ ЕЧИМИ

– Бизнинг олдимизда одамларнинг тобора ўсиб бораётган эҳтиёжига яраша муносиб шароит яратиб бериш вазифаси турибди. Бугун амалга оширадиган ишларимизнинг мазмун-моҳияти мана шундан иборат. Нега деганда, ижтимоий муаммолар вилоятда фавқулодда кескин тус олган. Йиллар давомида улар ўз ечимини топмай келган ва қор уюмлари каби бо-силиб қолган, – деган эди Ислом Каримов ўша пайт-да вазиятга баҳо бериб.

Ҳақиқатан ҳам, нафақат Қашқадарёда, балки бу-тун мамлакатда мана шундай ташвишли аҳвол ҳукм сурарди.

Олтмишинчи йилларда Шаҳрисабз туманидаги «Партия XX съезди» ва «Социализм» жамоа хўжалик-лари кўшиб юборилган, яъни йириклаштирилган эди.

«Партия XX съезди» хўжалиги асосан Катта Мўмин-обод, Кичик Мўминобод, Бешкапа ва Биғми қишлоқ-ларидан ташкил топган. «Социализм» хўжалиги эса кенг яйловлардан иборат бўлган.

Орадан йиллар ўтди. Бир пайтлар жамоа хўжа-лиги бошқаруви жойлашган Катта Мўминобод қиш-лоғи энди батамом ҳувиллаб қолди. Авваллари обод бўлган бу қишлоқдан файзу тароват кўтарилди, ўз ечимини кутаётган ижтимоий муаммолар янада кўпайди.

Янги хўжалик раҳбари ва унинг сафдошлари «Со-циализм» хўжалиги ҳудудидаги Шавкан қишлоғидан эди. Шу боисми, Катта Мўминобод ва яна уч қишлоқ мутлақо эътибордан четда қолди. Хўжалик маркази ўн чақирим нарида, арзимаган маълумотнома олиш

учун ҳам сарсон-саргардон бўлишга тўғри келар, бир ишни битириш қийин, қолаверса, тоза ичимлик суви ҳам анқонинг уруғи эди.

Ўша вақтда шахсий машина жуда кам бўлган, шунинг учун тоза ичимлик суви олиб келиш ёки бўлма-са, бирон-бир кишини шифохонага элтиш, кўзи ёриётган аёлларни туғруқхонага олиб бориш катта қийинчилик туғдирарди. Оқибатда кетма-кет кўнгилсиз ходисалар рўй берган. Ниҳоят, аҳоли Шаҳрисабз тумани раҳбариятидан бу масалани кўриб чиқишни илтимос қилган. Лекин қайта-қайта мурожаат қилинишига қарамасдан, 1986 йилга қадар бу масала ҳал этилмай келган.

Ислом Каримов вилоятда иш бошлагач, қишлоқ аҳли янги раҳбарга арз қилди, шундан сўнг муаммо атрофлича ўрганиб чиқилди ва ижобий ҳал этилди.

Ушбу воқеанинг туб илдизига назар ташланса, ўша даврда кўпгина раҳбарлар масаланинг моҳиятини англаб турса-да, уни бартараф этишдан, амалдаги тартибларга ислоҳ киритишдан ўзларини олиб қочгани, содда қилиб айтганда, бошини оғритгиси келмагани ойдинлашади. Мана шундай совуққонлик оқибатида 1985 – 86 йиллар давомида Қашқадарё аҳли юқори ташкилотларга 9 мингдан зиёд ариза ва шикоят ёзган, 13 мингдан ортиқ жабрдийда нажот истаб турли идораларга мурожаат этган. Уларни бунга ўтқир ҳаётий, ижтимоий муаммолар мажбур қилган, албатта.

Ислом Каримов хўжалик ишларидан ортиб, инсонларни тинглашга имкон топди, энг муҳими, уларни қўллаб-қувватлади. Одамларни қийнаётган муаммоларни ҳал этиш, уларнинг оғирини енгил қилиш учун бутун куч-ғайратини сафарбар қилди.

Эртанги кунга бўлган ишонч мустаҳкамлангани сари кишилар берилиб ишлай бошлади. Ана шу ишонч уларга ғайрат ва шижоат бағишлади.

Бу ҳақда шахрисабзлик ўқитувчи Хўжақул Бобоқулов шундай ҳикоя қилади:

— Бизнинг Катта Мўминобод қишлоғимиз илгари жуда обод бўлган. Биринчи клуб, биринчи ҳаммом, биринчи водопровод, биринчи чойхона, дастлабки бадиий ҳаваскорлик жамоаси, илк асфальт кўчалар шу ерда барпо этилган, десак, хато бўлмайди.

Хўжалик йириклашгач, идора қишлоқдан кўчирилди. Оқибатда кўпнинг кишилик аҳоли яшайдиган маскан тамомила унутилди. Мен ўз ҳасратимни шеърга солиб, уни туман газетасида эълон қилдирдим. Бошқалар эса нажот истаб, катталарга мурожаат қилди.

Албатта, бу туман раҳбарларига маъқул тушмади. Шеър баҳонасида мени таъқиб эта бошладилар.

Яхши ҳамки, бу орада вилоят раҳбари ўзгарди. Кунлардан бир кун Ислон Абдуғаниевич қишлоғимизга ташириф буюрди. Ўша кезлар мен «ўз аризамга биноан» мактаб директорлигидан бўшатишган эдим. Вилоят раҳбари ҳеч кутилмаганда мактабга кириб келди, ҳар биримиз билан сўрашиб чиққач:

— Сиз нега мактаб директорлигини топширдингиз? — деб сўради мендан. Табиийки, мен шошиб қолдим. Нима деяримни билмай:

— Толиқдим, — дедим, — саломатлигим ҳам яхши эмас, Ислон Абдуғаниевич.

Вилоят раҳбари менинг ишларим, услубий соҳадаги фаолиятим билан батафсил танишди, сўнг дарсимга кириб, уни таҳлил этди. Ўқувчиларимдан бирини ўрнидан турғазиб, билимини синаб кўрди ва ғоят хурсанд бўлди.

Мактаб ҳовлисига, туман раҳбарлари олдига чиққаннимизда Ислон ака:

— Бобоқулов шеър ёзишдан бошқани билмайди, деган эдинглар, ахир бу киши малакали мутахассис экан-ку, — деди. — Менимча, бу киши ўз ўрнида ишласа, жамиятга кўпроқ фойдаси тегади.

Шу гандан сўнг вилоят раҳбари қишлоқ аҳли билан

учрашди, улар билан ёнма-ён ўтириб, узоқ суҳбатлашди. Гап орасида:

— Нега энди эски хўжаликни тиклаймиз, деб югуриб юрибсизлар? — деб сўради. Шунда мен у киши ҳамма гапдан хабардор экан, деб ўйладим.

— Қишлоғимиз ташландиқ ҳолга келиб қолди, — деди одамлар. — Эски хўжаликни тикласак, рўзгоримиз бут, қишлоғимиз обод бўлади, деб ўйладик, бошқа ниятимиз йўқ.

— Қишлоқни айланиб кўрдим, ўз вақтида бошланган қурилишлар, кўп-кўп иморатлар харобага айланибди, — деди Ислом Абдуғаниевич. — Шу маънода, айтиши керакки, масала тўғри қўйилган. Мен раҳбарият билан маслаҳатлашиб, сизларнинг талабингизни иложи борича ҳал этишига ҳаракат қиламан. Аммо бир шартим бор — сизлар ҳам ўз сўзингизда турасиз, мана шу жойни обод қиласиз.

Ислом Абдуғаниевич қишлоқ аҳли истагини рўёбга чиқарди. Мўминободликлар ҳам лафзида туриб, қишлоқни обод этди, хўжаликни илзорлар қаторига олиб чиқди.

ИСЛОҲОТЛАР ДЕБОЧАСИ

Қашқадарё баҳорининг таровати бўлакча. Тоғ этаклари, қир-адирлар, дашту далалар ям-яшил майсалар билан қопланади. Чиял ва Кўкдала ғаллазорлари денгиздек чайқалиб, кўнгилга завқу шавқ бағишлайди.

Вилоятнинг бепоён ҳудудида ястанган баланд тоғ чўққилари, ям-яшил қир-адирлар, гўзал воҳалар, уфққа туташиб кетган кенгликлар бағрида бир вақтнинг ўзида йилнинг тўрт фаслига хос манзараларни кўриш мумкин. Филонда қор энди эриётган бир пайт-да, Паландара ва Ҳисорақда бодом гуллайди, Қаршида эса тут пишади.

Китоб ва Шаҳрисабз, Майманоқ ва Чимда, Дўстберди ва Қоратепада етиштириладиган мева-чеваю лалми қовун-тарвузлар шираси тилни ёради. Бу ноз-неъматлар ва фусункор манзаралар Қашқадарё замини хосиятидан, ушбу юрт одамларининг қалб меҳри, юрак ҳароратидан далолат беради.

Ислом Каримов ана шундай оддий ва жайдари, тоғни урса талқон қиладиган, танти ва меҳнаткаш, олижаноб инсонларни ғоят қадрлар эди. Эртанги кун ташвиши билан яшайдиган, камтарона ҳаёт кечирадиган, ишлаб чарчамайдиган кишиларни кўрса, меҳри товлашиб кетарди. Уларни кўнглига яқин олар, шу боис улар билан тезда тил топишиб кетарди.

Агар биз бугун ўша йилларда чоп этилган газета саҳифаларига кўз югуртирсак, 1987 йилнинг 14 июлида вилоят ғаллакорлари қарийб 100 минг тонналик хирмон бунёд этганига гувоҳ бўламиз, бу – режага нисбатан уч минг тонна зиёд кўрсаткич эди.

Айни ўша кезларда вилоят раҳбарининг ташаббуси билан Қарши шаҳрида янги бозор бунёд этишга киришилди. 22 август куни эса бозорнинг биринчи навбати ишга туширилди. Кўп ўтмай бозор ҳудудида ўн ол-

тита дўкон, махсус омборхона, Деҳқонлар уйи барпо этилди.

«Ажойиб ва меҳнатсевар халқимиз бор, – дейди Ислом Каримов 1987 йилнинг 25 июлида. – Қашқадарёнинг фахри, таянчи бўлган фидойилар меҳнати ўз натижасини бермоқда.

Вилоят ҳаётининг барча жабҳаларини демократлаштириш янада чуқурлашмоқда. Олға қараб ҳаракат қилишга халақит бераётган ҳар қандай тўсиқлар олиб ташланмоқда.

Ҳозир асосий вазифа – кишиларда пайдо бўла бошлаган кўтаринки кайфиятни пасайтирмаслик, аксинча, уни янада ўстириш, ташаббускорлик ва ижодкорликка кенг йўл очиб беришдан иборат».

Ўша йили қашқадарёликлар 400 минг тонналик пахта хирмони бунёд этган бўлса, шунинг 113 минг тоннаси саноат учун қимматбаҳо ҳисобланган ингичка толали пахта эди. Лекин бу ютуқлар вилоят раҳбарини қаноатлантирмайди. Аҳолининг ҳаётий эҳтиёжларини таъминлаш борасида ўта муҳим муаммолар йиғилиб қолгани, бу масалани бартараф этишга эскирган инструкция ва меъёрлар ҳамон монелик қилаётгани уни қаттиқ ташвишлантиради.

«Вилоятда газлаштириш масаласини узил-кесил ҳал этишга нима халақит беради? – дейди у ҳар гал халқнинг оғирини енгил қилиш ҳақида гап кетганда. – Ахир, биз мамлакатда ишлаб чиқарилаётган газнинг анчагина қисмини қазиб оламиз ва қайта ишлаймиз. Шунга қарамасдан, вилоят аҳолисининг газ билан таъминланиши 17 фоизни, кишлоқ жойларда эса бундан ҳам кам – 4 фоизни ташкил этади.

Раҳбарлар кишиларнинг талаб ва эҳтиёжларига бефарқ қарайдилар, одамлар ниманинг ҳисобидан, қандай яшаётганлигини билмайдилар, уларнинг турмуш шароитини яхшилаш учун жон куйдирмайдилар. Мана шу бепарволик ва лоқайдлик оддий меҳнаткашларнинг ҳақли эътирозига сабаб бўлади.

Айниқса, қишлоқ жойларида бу соҳа жиддий орқада қолган. 180 та қишлоқ тоза ичимлик суви билан таъминланмаган, 10 та қишлоқ ҳатто электрлаштирилмаган, 206 та қишлоқ эса газлаштирилмаган.

Айтинг-чи, меҳнаткашнинг турмушини енгиллаштирмай туриб, уни чинакамига кўтариш мумкинми?»

Шу мақсадда бошланган кенг кўламли ишлар 1987 йилнинг иккинчи ярмига келиб, салмоқли натижалар бера бошлади. Қайдадир йўл, қайдадир кўприк, яна қайдадир маданият уйи ва бошқа иншоотлар, янги мактаблар барпо этилди, кенг тус олган ободончилик ишлари одамлар ҳаётига файз кирита бошлади.

Бундай ижобий ўзгаришлар бошқа соҳаларда ҳам кўзга ташланди.

Қисқа вақт ичида 198386 квадрат метр турар-жой бинолари, жами 24680 ўринга эга бўлган замонавий мактаблар, 2350 ўринли болалар боғчалари қуриб битказилди ва фойдаланишга топширилди.

Саноат соҳасида маҳсулот ишлаб чиқариш ўн ойда 103 фоизга бажарилди. Кўшимча равишда 33 миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди. 894 миллион сўмлик саноат маҳсулоти реализация қилинди. Кенг истеъмол молларини ишлаб чиқариш режаси ҳам ошиғи билан уддаланди.

Вилоятда кўшимча равишда 1400 миллион кубометр табиий газ, 123 минг тонна нефть ва конденсат қазиб олишга муваффақ бўлинди. 3000 тонна олтингургурт, 483 тонна сут маҳсулоти, 1866 дона шартли банка консерва ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқарилди.

Қашқадарёда янгича фикрлаш аломатлари кўзга ташланиб, ечимини кутаётган муаммоларни бартараф этиш, олдинда турган вазифаларни бажариш борасида ижодий ёндашувлар шакллана бошлади.

Ҳар ишда фикр-мулоҳаза, одамлар билан маслаҳатлашиш асосида иш тутадиган, етти ўлчаб бир кесадиган, ҳаётни ислоҳ этиб, янгиликка йўл очиб, одамларни

рози қилиб яшашни ўз умрининг маъно-мазмуни деб биладиган Ислом Каримов янги-янги, катта орзу-режаларни тузиб, жамоатчиликни ана шу мақсадлар сари сафарбар этмоқда эди.

Вилоятда одамлар ўзининг ижодкорлик, ташаббускорлик кучига, бунёдкорлик салоҳиятига тобора кўпроқ ишониб, меҳнатнинг аниқ натижаларидан баҳраманд бўлаётгани уларнинг биринчи раҳбарга бўлган ҳурмат-эътиборини янада оширарди.

Маълумки, хусусий мулк ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини бутунлай тақиқлаб қўйган собиқ шўро тузумида инсон манфаати билан боғлиқ ташаббусларга асло йўл берилмасди. Ислом Каримов Қашқадарё заминидан ўз фаолиятини бошлаган кезде бундай ҳукмрон мафкура ҳали ҳам ўз кучини кўрсатиб турган бўлса-да, у ҳеч иккиланиб ўтирмай, бу ерда одамларнинг хусусий тадбиркорлик қобилиятини намоён этадиган ижара пудратига кенг йўл очди. Бу эса ўз навбатида одамларда эгалик туйғусини уйғота бошлади.

Вилоят раҳбари аҳолининг озиқ-овқат таъминотини яхшилаш борасида ҳам биринчи навбатда хусусий тармоқни ривожлантириш, шу тариқа ноз-неъмат етиштиришни кўпайтириш масаласига алоҳида аҳамият берди. Шу тариқа шахсий томорқа мўл-кўл маҳсулот етиштиришнинг асосий манбаи экани Қашқадарёда ўзининг амалий тасдиғини топа бошлади.

– Асрлар давомида шундай бўлганки, – деган эди вилоят раҳбари ўша пайтлардаёқ бу масалага эътибор қаратиб, – қишлоқ шаҳарни боқиб келган, ҳозир эса кўпгина колхозчиларнинг ўзлари боқиманда бўлиб қолган. Улар ноз-неъмат харид қилиш учун бозорга боради. Ҳолбуки, у ўз томорқасига, шахсий хўжалигига эга. Бу тармоқда мўл-кўл қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш имкони мавжуд.

Ҳақиқатан ҳам, шўро тузуми томорқани социализмга зид кайфият пайдо қиладиган хусусий мулкчилик манбаи сифатида бутунлай эътибордан соқит этганди. Шу

билан бирга, пахта етиштиришга бўлган талаб йилдан-йилга ўсиб борар ва оқибатда, саксонинчи йилларга келиб, қишлоқда яшовчи аҳоли уйларининг бўсағасига қадар чигит экиш одат тусига кирган эди. Ҳатто Тошкентдаги партия Марказқўми ҳовлисида ҳам хўжақўрсин учун пахта экиб қўйилган эди.

Сув – энг оғир муаммо эди. Томорқалар сувсизликдан қақраб ётарди. Ҳовлидаги бир парча ерга қараш, деҳқончилик қилиш машаққатга айланганди.

Ниҳоят, вилоят раҳбарининг саъй-ҳаракати билан томорқа ва ундан оқилона фойдаланиш масаласи кун тартибига қўйилди. Яъни, шахсий хўжалиқдан самарали фойдаланишга диққат-эътибор қаратилди.

Ўша йилнинг ўзида шаҳрисабзлик Э.Тиркашев ўз томорқасида икки тонна бодринг етиштириб, уч минг сўм даромад олди. Шу тумандаги Абзият қишлоғида яшовчи Б.Ҳақназаров плёнка остида помидор етиштириб, ҳамқишлоқларини ҳайратга солди. Бундай ижобий мисолларни ўша давр ҳаётидан кўплаб келтириш мумкин, албатта.

Ислом Каримовнинг ўша кезларда колхоз ва совхоз раҳбарларидан бугун қандай газета ўқигани, ижара ва оилавий пудратнинг қандай афзалликларга эга экани, чек билан ишлаш тартибларини сўраб-суриштиргани аксарият кўпчиликни ҳайратга соларди.

Бундай иш усули замирида раҳбар ва мутасадди одам нафақат ўз соҳасидаги ўзгаришлардан, балки ён-атрофидаги, бутун дунёдаги янгиликлардан хабардор бўлиши керак, деган қараш мужассам эди. Шу тариқа Ислом Каримов инсон ҳаётида нафақат моддий, балки маънавий қадриятлар ҳам ҳал қилувчи ўрин тутиши лозимлиги ҳақидаги ўз эътиқодини ўша йиллардаёқ амалга оширишга киришган эди.

Шу маънода, 1989 йилнинг ёзида Ислом Каримов республика раҳбари этиб сайланганидан сўнг мамлакатимизда бошланган кенг кўламли ислохотлар дебочаси аслида икки ярим йил аввал Қашқадарё заминидан куртак отган эди, десак, асло хато бўлмайдди.

«Қашқадарёсайёҳ» ҳиссадорлик жамияти раиси Қўчқор Тўйчиев ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич вилоятимизга етакчилик қилган даврда Қариш шаҳри ва туманлар марказларини ободонлаштириш бўйича меъморлар, қурувчи ва масъул шахслар иштирокида ҳафтада бир мартаба йиғилиш ўтказиш одатга айланган эди.

Йиғилиш ўтадиган залга олдиндан шаҳар ва туман марказларида бўладиган қурилишлар, ободонлаштириш ишлари лойиҳалари осиб қўйилар, сўнгра шундан келиб чиқилган ҳолда кун тартибидаги масала муҳокама этиларди.

Вилоятнинг аксарият жойларида бўлгани каби, мен раҳбарлик қилган Косон туманида ҳам одамлар бозорда ерда ўтириб савдо-сотиқ қилар, чунки пештахталар етишмас эди. Ислом Абдуғаниевич бу ҳолнинг гувоҳи бўлгач, янги бозор барпо этиш ҳақида кўрсатма берди, биз қурилиш лойиҳасини тайёрладик, у муҳокамадан ўтгач, ишлар юришиб кетди.

Расталар тикланиб, кўзга кўринадиган бўлиб қолди. Бир якшанба кuni Ислом Абдуғаниевич келиб, қурилишни бошдан-оёқ синчиклаб кўздан кечирди ва хурсанд бўлди. Шунда мен:

— Ислом ака, бозорни бузиб, қурилишни бошлашга бошладик, аммо бир оз қийин бўляпти, — дедим.

У киши шу куннинг ўзида вилоятнинг тегишли ташиқлотлари раҳбарларини қурилиш бўлаётган жойга йиғди, улар билан бирга барча муаммолар ҳақида батафсил гаплашиб олди. Суҳбат сўнгида ҳар бир масъул шахсга аниқ топшириқ берди. Натижада иш яна тезлашиб кетди ва янги бозор икки ой ичида қуриб битказилди.

Усмон Юсупов туманидаги «Жейнов» ширкат хўжалиги раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Муродулло Саидов ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич вилоят раҳбари сифатида иш бошлагунча мен қарийб ўн нафар биринчи котиб билан бирга ишлаганман. Уларнинг иш услуби деярли бир хил эди. Туманларга чиқадиган бўлса, аввал хабар қилинар, сўнг вилоятдаги тўрт-бешта раҳбар билан бирга ДАН ходимлари кузатувида ўша ҳудудга кириб борилар эди.

Ислом ака эса, аксинча, бир ўзи, ҳеч қутилмаганда кўрмоқчи бўлган хўжаликка кириб келар ва ишнинг боришини кўздан кечирар эди.

Бизнинг хўжалигимиз Баҳористон ва Муборак туманларига туташ катта йўл ёқасида жойлашгани учун ҳам Ислом Абдуғаниевич бу ердан тез-тез ўтиб турарди.

Олдинги «биринчи»лар шу йўлдан ўтадиган бўлса, бир кун олдин ҳамма оёққа турар, йўлга сув сепилар, керак бўлса, дарахтлар хўжакўрсинга оқланар эди. Лекин Ислом аканинг қачон, қаёққа ўтганидан биз ҳатто хабар топмай қолардик. Мабодо хўжалигимизга келиб қолсалар, йўлларнинг носозлигига қараб ўтирмай, энг чекка жойларгача эринмай бориб, пайкаллардаги ҳақиқий аҳволни ўз кўзи билан кўрар, бригадир, сувчи ва механизаторлар билан қуюқ суҳбат қурар эди. Айниқса, бир одати ҳаммамизга жуда ёқарди. У ўзининг ҳолатини деҳқоннинг ўзидан билшига интилар, хайрлашаётиб, албатта одамларни руҳлантирадиган сўзлар айтиб, самимият билан қўлини сиқиб кетар эди.

Шунинг учун ҳам халқимиз Ислом Абдуғаниевични кўнглига яқин олар, унга тортинмай юрагида бор гапни очик айтар, сўнг у киши билан бўлган гурунгни тилдан қўймай ҳикоя қилиб юрар эди. Бундай илиқ таассуротлар Ислом Абдуғаниевични яхши билган одамларнинг тили ва дилида ҳамон яшаб келмоқда.

АДОЛАТ ҲИМОЯСИ ЙЎЛИДА

Ислом Каримовнинг Қашқадарё вилоятидаги фаолиятида «ўзбеклар иши», «пахта иши» деб аталган кампаниялар туфайли ноҳақ жабр кўрган инсонларни ҳимоя қилиш, уларнинг шаънини, кадр-қимматини тиклаш алоҳида ўрин тутади.

Республикада собиқ Марказ томонидан ташкил этилган сиёсий қатағон ҳаракатлари ҳали давом этаётган, «уюшган жиноятчилик», «пахта мафияси», «давлатнинг илдизига болта уриш» деган мудҳиш айбловлар кун тартибида турган бир пайтда Ислом Каримовнинг саъй-ҳаракати билан вилоятда ноҳақ камалган, асоссиз равишда жазо олган раҳбарлар, оддий бригадир ва деҳқонлар «иши», уларнинг фаолияти атрофлича ўрганиб чиқилди. Чунки вилоят раҳбари бу «сиёсий ўйин»нинг бутун оғирлиги жафокаш халқ бошига тушганини, унинг жабрини аввало бегуноҳ одамлар тортаётганини яхши билар эди.

Синчиклаб ўтказилган қайта текширишлар натижасида уларнинг аксарият кўпчилиги ғайриқонуний асосда жазога тортилгани, ноҳақ хўрлик ва ҳақоратларга дучор этилгани тасдиқланди.

Айнан мана шундай дадил ҳаракатлар туфайли кейинчалик бутун республика бўйича ноҳақ жазо олган инсонларни ҳимоя қилиш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқини тиклаш бўйича ишлар кенг тус олди.

Халқимизнинг топталган шаъни ва ғурурини тиклаш, ўзбек деган муборак номни ҳар хил тухмат ва бўҳтонлардан халос қилиш борасида нафақат республикамиз, балки собиқ иттифоқ миқёсидаги минбарлардан туриб, бутун дунёга очик ҳақиқат ай-

Қалықадареннің
беті ақроп мабұғамы.

Хантунь мөхит

тилди. Бундай мардона ҳаракатлар бошида Ислом Каримовнинг шахсан ўзи тургани бежиз эмас, албатта. Чунки бу ҳаракат унинг ташаббуси билан айнан мана шу ерда – Қашқадарёда бошланган эди.

1987 – 89 йилларда коммунистик тузум томонидан айбланган, «урилган» одамни оқлаш, ўз моҳият-этиборига кўра, ҳукмрон партия сиёсатидаги ноҳақликка қарши дадил бош кўтариш билан баробар эди.

Албатта, бундай жасоратнинг оқибати ёмон тугаши ҳеч гап эмасди. Лекин вилоят раҳбари адолат йўлида ҳеч қандай хавф-хатардан кўрқмади, ҳайиқмади. Чунки адолат ва ҳақиқат учун курашиш, ноҳақ жабр чеккан одамларнинг қаддини, қадр-қимматини тиклаш – унинг бош маслаги эди.

Ана шу оғир ва мураккаб даврда дастлаб Шаҳрисабз туманининг собиқ биринчи котиби Неъмат Ҳикматовга берилган ноҳақ партиявий жазо бекор қилинди. Ҳолбуки, бу пайтда у шўро матбуотида «узоқ вақтдан буён давлат мулкани ўғирлаш билан шуғулланган шахс», «уюшган жинойий гуруҳ раҳбари» сифатида қоралаб келинарди.

Ўз вақтида ноҳақ жабр кўрган яна бир инсон – Юрий Мелентьев Чироқчи тумани раҳбарлигига тавсия этилгани ҳам катта жасорат намунаси эди.

Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

«Муҳтарам Ислом Каримов Қашқадарё вилоятида раҳбар бўлиб ишлаб юрган чоғларида беғуноҳ жабрланган қанчадан-қанча юртдошларимизни кўрқмасдан, дадил ҳимоя қилганига ўзим гувоҳман, – дейди Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов. – Демак, эркесварлик, орият, адолат учун кураш туйғуси бизнинг қонимизда мавжуд».

Ўзларини «уюшган жинойий гуруҳ»ларга қарши изчил курашчилар сифатида тақдим этган, миллий маданият, урф-одат ва анъаналарни оёқости қилган Гдлян ва Иванов бош бўлган қатағончилар бутун бир республикани, жумладан, Қашқадарё вилоятини ос-

тин-устун қилиб ётган бир пайтда адолатни ҳимоя этиш, шўро тузумининг машъум сиёсатига қарши туриш ҳақиқий қаҳрамонликни талаб этарди.

Кейинчалик, ўша даврни эслаб, Ислом Абдуганиевич нафақат вилоятни оёққа қўйиш, юксалтириш борасида амалга оширилган кенг кўламли ишларга, янги корхоналар ва қурилишларга, балки гуноҳсиз одамларнинг хор бўлишига йўл қўймаслик, бадном этилган минглаб кишиларнинг пок номларини тиклаш каби масалаларга ҳам асосий эътиборни қаратади. Ва буларнинг мисолида биз Ислом Каримовнинг вилоятни обод этиш йўлида нимаики иш қилган бўлсак, барчасини элимиз, юртимиз, одамларимиз учун қилдик, деган сўзларининг яна бир тасдиғини кўрамиз.

Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов ҳикояси:

— Ватан озодлиги учун курашган, шу йўлда жон фидо этган Тўмарису Широқ, Муқаннаю Маҳмуд Торобий, Жалолиддину соҳибқирон Амир Темур сиймолари доимо дилимизда, халқимиз уларга юксак эҳтиром кўрсатиб келмоқда. Нега деганда, билалмизки, озодлик осмондан тушган эмас.

Бунинг далили сифатида яқин ўтмишни, сўнгги қатъон қурбонларини эслаш кифоя, деб ўйлайман. Бундан ўн беш йилча муқаддам халқимизни муте ва оёқости қилиш учун озмунча тажовуз қилиндими, ахир?

«Ўзбеклар иши», «пахта иши» деган уйдирма айб қанча оилани қон қақшатиб юборди, шаънимизни ер билан битта қилди. Одамларни ҳатто «Мен — муттаҳамман», «Мен — порахўрман» дейишгача мажбур этдилар. Бизни уюшган жиноятчиликда айблаб, бутун дунёга номимизни ёмонотлиқ қилмоқчи бўлдилар.

Хўш, бунчалар ҳақорат, бунчалар хўрлик нима учун эди?

Бутун бир халқнинг шаънини топтаб, унинг устидан бўҳтон ҳукм чиқаришга кимнинг ҳаққи бор эди?

Бу адолатсизликдан мақсад — халқнинг руҳини синдириши, ғурурини поймол этиши, ўзига, ўз истиқболига бўлган ишончини сўндириши эди. Аммо ўша нотинч ва мураккаб даврларда ҳам ҳақсизликка қарши қатъий туриб, мардонавор курашган, ўз халқини кўкрак кериб ҳимоя қилган шахслар бўлган.

Ислом Каримов Қашиқадарё вилоятида раҳбар бўлиб ишлаб юрган чоғларида ноҳақ жабрланган қанчадан-қанча юртдошларимизни қатъият ва жасорат билан ҳимоя қилганига мен ғубоҳман.

Ёдимда, бир сафар қабулига кирсам, у киши жуда ҳорвин қиёфада ўтирган экан, стол устидаги бир тахлам қоғоз-

ни мен томонга суриб қўйди. Бу — ноҳақ қамалган, қатагон этилган шўрпешоналар рўйхати эди.

— Буларнинг айби нима? — деди Ислом Абдуғаниевич оғриқ ва изтироб билан. — Ҳар бирининг оиласи, фарзандлари, қариндош-уруғлари бор. Уларни бадном этишдан мақсад нима? Бу ноҳақликнинг олдини олиш, адолатни қарор топтириш, уларни озод этиш керак-ку!..

Ислом Абдуғаниевич қўлимга яна бир қоғозни тутқазди. Бу — бегуноҳ қамалганларни зудлик билан озод этиб, оила аъзолари бағрига қайтариш лозимлиги ҳақидаги талабнома эди. Тўғриси, «юқори»га ёзилган бу расмий хатни ўқиб, менинг аъзои баданимдан совуқ тер чиқиб кетди. Чунки ўша вақтда Москвадан юборилган бу балояю офатга қариши чиқиш ҳамманинг ҳам қўлидан келавермас эди. Мабодо шундай одам топилгудек бўлса, уни синдириб ташлаш марказ учун ҳеч қандай қийинчилик туғдирмасди.

— Бу ишларингиз учун жазолашлари мумкин! — деб, хаёлимга келган фикрни беихтиёр айтиб юбордим.

— Тўғри, лекин томошабин бўлиб ҳам ўтиролмаيمان, — деди Ислом Абдуғаниевич қатъият билан. — Яқинда ҳузуримга бир аёл арз қилиб келди. Унинг ҳам эрини қамаб қўйишибди. Оғир меҳнатдан қавариб кетган қўлларига разм солиб, бармоқларида узукнинг изини кўрдим. Кейин сўраб билсам, тишининг қавагида асраб юрган қимматбаҳо буюмларига қўшиб, тақиб олган узук ва зирагигача «десантчи»лар ечиб олишибди. Қанчалик оғир бўлмасин, бундай бедодликка чек қўйиш учун мен охиригача курашишга тайёрман...

Ўшанда Ислом Каримов ўз халқи, ўз миллати учун ҳар қандай мушкул юмушни ўз зиммасига олишга тайёр матонатли инсон эканини юракдан ҳис этганман. Қонсираган империя, юрсанг — нега юрасан, тўхтасанг — нега тўхтайсан, турсанг — нега турасан, деб бошимизда тегирмон тошини айлантираётган бир пайтда шундай қатъият кўрсатиш, замона зайлига қариши чиқиш осон бўлган эмас. Бунинг учун халқпарварликнинг ўзи кифоя қилмас эди, бунинг учун одамга битта юрак камлик қиларди.

Ислом Каримовни ҳаётнинг ўзи тарих саҳнасига олиб чиқди. У фақат Йўлбошчи сифатида эмас, балки жасоратли шахс сифатида ҳам ҳар биримиз учун ибрат намунасидир. Адолатпарварликни, юрт учун фидойиликни, бағрикенгликни у кишидан ўрганишимиз даркор.

Мавжудлигим балки ўзимга керак,
Тахтим — оиламнинг балки тахтидир.
Ислом ака, Сиз бор, биз голиб бешак,
Сизнинг борлигингиз — халқнинг бахтидир.

«Нуроний» жамғармаси Қашқадарё вилоят бўлимининг раиси, марҳум Сойиб Усмонов ҳикояси:

— *Очиғи, Ислом Каримов Қашқадарёга раҳбар бўлиб келганида, вилоят тўкилиб қолган, абгор бир аҳволда эди. У киши ишга киришишдан аввал шу юртнинг кайвониларини, ҳурматга сазовор кишиларини йиғиб, уларнинг кўнглига қўл солиб кўрдилар. Ўша йиғинда мен ҳам бор эдим.*

— *Бу ерга йиғилишдан мақсад битта — шу вилоятни оёққа турғазिश. Қани, кимнинг дилида нима гапи бўлса, айтсин. Кўпчилик бўлиб, ҳар қандай муаммони ҳал этамиз, — деди Ислом Абдуганиевич гапни лўнда қилиб.*

Биз кўндан буён барчамизни қийнаб юрган масалаларни кўндаланг қўйдик.

Ислом Абдуганиевич биз айтган фикрларни умумлаштириб, ҳақиқатан ҳам, вилоятда аҳвол ниҳоятда оғир эканини таъкидлади.

— *Қиладиган ишлар кўп, — деди у киши. — Аммо буларнинг ичида энг муҳими — ҳозир авж олган адолатсизликка барҳам беришдан иборат. Вилоятда 3000 нафардан зиёд киши жиноий жавобгарликка тортилган. Уларнинг кўпчилиги терговсиз, суд ҳукмисиз қамоқда ётибди. Ҳибсга олинган ҳар бир кишига боғлиқ равишда яна 20 — 30 одам сўроқ беряпти, қариндош-уруғлари сарсон-саргардон бўляпти. Бу кулфатга чек қўйиш, ноҳақ қамалганларни озодликка чиқариш даркор. Фақат ҳамжиҳатлик билан бу муаммоларни ҳал этиш, ишда ижобий силжишга эришиш мумкин, деб ўйлайман.*

Ислом Абдуғаниевич адолатни тиклаш борасида, ўша давр нуқтаи назаридан, жуда қалтис ишни ўз зиммасига олди. Собиқ иттифоқ ва республика прокуратураларига талабномалар ёзди, Тошкентга, Москвага кўп бор қатнади, у ердаги амалдорлар билан талашиб-тортишиди, хуллас, ўз фикрини ўтказди. Мен бу воқеаларга шахсан гувоҳ бўлганман.

Бугун бу тўғрида хотиржам гапириш осон, аммо ўша пайтда бундай қилишга ҳар кимнинг ҳам юраги бетламас эди. Чунки арзимаган бир айб топиб, ҳар қандай одамни партиядан ўчириш, ишдан олиб, қатагон этиш Москва учун ҳеч гап эмас эди. Буни Ислом Абдуғаниевич жуда яхши биларди. Лекин шунга қарамасдан, халқ учун, адолатнинг қарор топиши учун ўзида куч топди, бор масъулиятни бўйнига олиб, буюк инсоний фазилатларини намоён этди.

Бу жасорат ҳеч қачон унутилмайди. Чунки мана шу ҳаракат наинки Қашқадарё, балки бутун ўзбек халқи ҳақидаги уйдирма тасаввурларни ҳам яхши томонга ўзгартириб юборди. Бу вилоятда бағрикенг, заҳматкаш, эзгу мақсад йўлида жонини беришга ҳам тайёр бўлган одамлар яшаётгани амалда ўз тасдиғини топди. Шунинг учун ҳам қашқадарёликлар Ислом Абдуғаниевич сиймоси олдида доимо ҳурмат билан бош эгадилар ва у кишини ўзларининг халоскори сифатида ардоқлайдилар.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов ҳикояси:

— Бу гурунг Қаришида, боғ-санаторийда бошланди. Агар, уни баённома тарзида ифода қилсак, ўйлайманки, бор ҳақиқат ўз ҳолича қайд этилади.

Суҳбатимизда иштирок этганларнинг бири - Январ Инояттов - «ўзбеклар иши», «пахта иши» деган уйдирма асосида ўн минглаб одамлар қатагон этилган даврда Шаҳрисабз ва Деҳқонобод туманларига раҳбар бўлган.

Фармон Омонов эса ўша кезларда Касби ва Шаҳрисабз туманларига етакчилик қилган. (Суҳбатимиздан кейин

бирор йил ўтгач, бу инсон бевақт вафот этди, Оллоҳ раҳмат қилсин.)

Нуриддин Зайниев — Муборак нефть ва газ конлари бошқармаси бошлиғи...

Камина ўша даврда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг муҳаррири эдим. Адашмасам, саксон олтинчи йил. «Қама-қама», ур-ийқит авжига чиққан. Ҳар қуни юрак қони билан битилган юзлаб шикоятлар келди. Ана шундай арзу додлардан бири ҳамон ёдимда. Уни Жалилов деган йигит Ғузор туманидаги Киров номли совхоздан ёзган эди.

«Бир умр пахта деб қора меҳнат қилган оддий одамлар ноҳақ жабр тортиши адолатданми? — деб бошланган эди бу хат. — Менинг отам мана шундай ҳақсизлик туфайли қамоқхонада ётибди.

Онам оилани тебратишга қийналиб, бизга бирон иш топиб беринг, деб совхоз директоридан илтимос қилди. Лекин ёрдам қаёқда дейсиз, директор отамнинг қамалганини юзимизга солди.

Ҳозир одамлар бизга ғалати кўз билан қарайди. Шундай пайтларда ич-ичимдан эзилиб кетаман.

Пахта деб кишиларни айблаш, қамаш қачон тугар экан? Юрак тўкилиб кетди-ку! Ахир, бу ўттиз еттинчи йилнинг ўзгинаси, репрессия эмасми?

Айтишларича, отамнинг қамалгани бизнинг келажагимизга ҳам салбий таъсир қилар эмиш. Шунинг учун онам ажрашмоқчи.

Наҳот оиламиз бузилиб кетса? Кейин нима бўлади? Бир умр ота меҳрига зор бўлиб юрамизми? Наҳот бизга ҳеч кимнинг раҳми келмайди?»

— Ҳақиқатан ҳам, ўша қора кунларда кўндан-кўп одамларнинг ўйи куйиб кетди, — деб ҳикоя қилади Январ Инояттов. — Ўшанда мен Шаҳрисабз туманида раҳбар эдим. Ишонсангиз, биргина бизнинг тумандан 1058 одам терговга тортилган, кўпчилик хонадонларда йиғи-сиғи, ҳамма авахтага қатнайди, сарсон-саргардон...

Одамга алам қиладигани — терговчилар босар-тусарини билмасди, ўзларича турли хил даҳшатли тартибқоидалар жорий этишган, сўроққа чақирган одамларга ўтказаетган тазйиқ ва қийноқлари юракка ваҳима соларди, лекин уларга «Нима қиляпсан, ҳаддингдан ошма!» дейдиган бир мард топилмасди.

Айниқса, аёл раҳбарларга жуда қийин бўлди, улар менинг олдимга келиб, унсизгина йиғлашар, гоҳо фарёд қилишарди.

— Бу золимлар ҳеч кимни аяб ўттирмайди. Биз қамаладиган бўлсак, бола-чақамизнинг ҳоли не кечади? — деб қон бўлишарди.

Терговчилар эса одамни одам ўрнида кўрмайди. Хўжалик раҳбарларини чақириб олиб, столни муштлаб кўрқитишади, зулм ўтказишади, чўнтақларини қоқишади...

Бир кун кўчада бораётсам, нотаниш енгил машина келиб йўлимни тўсди. Қарасам, ўша — «Бу одамларни истаганча топтаймиз, хоҳласак, йўқ қилиб юборамиз», деб юрган нокаслар.

— Сиз Иноятлов бўласизми? — деб сўрашди.

— Ҳа, — дедим.

— Машинага чиқинг!

«Навбат менга етиб келибди», деб ўйладим. Лекин мен машинага чиқиб ўтиргач, бошқа гап айланди:

— Биз сизни яхши биламиз, — дейишди улар. — Ишингизни ипидан игнасигача ўрганиб чиқдик. Керак бўлса, яна текшираамиз. Ҳозир сиз биз учун иккита яхши хона ажратиб беринг. Туман прокуратурасидан...

Мен прокуратурага топшириқ бергач, уйга қараб юрдим. Борсам, хотиним:

— Нега рангингизда ранг йўқ? — дейди...

Улар туманимизни роса оёқости қилишди. Жуда кўплаб ажойиб, софдил, ишбилармон кишиларни истаганча топташди. Меҳнаткаш халқни тоза эзиб ташлашди. Ахийри, чидай олмадим. Тоқатим тоқ бўлиб, Тошкентга, ўша даврдаги биринчи раҳбарга қўнғироқ қилдим.

У киши «Сиз бу ишларга аралашманг», деди.

— Ҳеч бўлмаса, Бутурлинни юборинг, — деб илтимос қилдим. — Бу зўравонлар билан ўзи гаплашсин. Ахир, у республика прокурори-ку!

Бутурлин келди. Лекин у терговчиларга бир нима деган эмас, ҳатто уларга учрашгани ҳам йўқ. Гапнинг очиги, ҳайиқди. Чернобил атом электростанцияси портлаганини баҳона қилиб, ота-онам ўша ерда туради, бориб улардан хабар олишим керак, дедию жуфтакни ростлади.

Хуллас, биздан кўнгли сўрайдиган инсон топилмади.

Мен кейинчалик республика прокурори этиб тайинланган Д. Усатовга ҳам телефон қилганман. Лекин у ҳам, «Сиз айтаётган одамларга жуда катта ваколат берилган. Биз уларнинг ишига аралаша олмаймиз», деган.

— Лекин Худо бор экан! — деди Январ Иноятлов чуқур энтикиб. — Худди ўша кунларда халқнинг оҳу зори Аллоҳ таолога етиб бордим, ҳеч қутилмаган ўзгарииш рўй берди — бизнинг бахтимизга Ислон Каримов вилоятга биринчи раҳбар бўлиб келди.

— Тўғри айтасиз, — деди Фармон Омонов. — Худо бор экан!

— Янги раҳбар ишни пахта, чорва ёки ғалладан эмас, балки вилоятда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларга чек қўйишдан бошлади, — деб ўз ҳикоясини давом эттирди Январ Иноятлов. — Ислон Абдуғаниевичнинг ҳимматига қаранг, мана шу ишни охиригача олиб борди. Худо бизнинг бахтимизга у кишини шердил қилиб яратган экан, деган эдик ўшанда.

— Биз, қаишқадарёликлар унча-мунчага кўнглимиз эрийдиган одамлар эмасмиз, — дейди Фармон Омонов. — Қийинчиликларни кўравериб дийдамиз қотиб кетган. Лекин Ислон Абдуғаниевич Қаишқадарёга келиб, раҳбарларни йиғиб айтган биринчи гапини эсласак, ҳамон юрагимиз титраб кетади. «Кимда-ким гуноҳкор бўлса, ўз айбини тан олсин. Бошқа йўл йўқ, — деган эди у киши. — Лекин кимнинг айби бўлмаса, ноҳақ қатазон этилган ёки туҳматга учраган бўлса, бундай инсонлар ҳақ-ҳуқуқини ҳар қандай вази-

ятда ҳимоя қиламиз, бунга қурбимиз етади. Эҳтимол, мен ўзимни ҳимоя қила олмасман, лекин ноҳақ зулм кўрган, ноҳақ жабрланаётган одамларни ҳимоя қила оламан».

Бу, яъни аввало бошқалар ҳақида қайғуриш, уларнинг ташвишини чекиш жуда ноёб, ибратли хислат. Негаки, ўзини қадрламаган одам ўзганинг ҳам қадрига етмайди.

У киши инсонларга бир-бирини қадрлашдан сабоқ берди, десак, бу ҳам тўғри бўлади.

Мана шу гаплардан сўнг одамлар ўзларини босиб олди, кеча ҳадик-хавотир билан қараган нарсалардан энди ортиқ чўчимай қўйди. Чунки уларнинг қалбида ҳақ қарор топишига умид уйғонган эди.

— Қани, ўзингиз айтинг-чи, ўша даврда ким шундай қатъият билан гапиришига журъат этган? Ахир, аввалги «биринчи»лар эл-юртни оёқости қилган қатагончилардан қўрқиб, доимо қочиб юрган-ку! Ислоом Абдуғаниевич эса тап тортмай уларни тартибга чақирди, қонунга риоя қилишини талаб этди, тухматга учраган одамларни мардона ҳимоя қилди. Бу кураш пировард натижада шу билан якун топдики, муттаҳамлар бирин-кетин вилоятни тарк этди, уларнинг думи тугилди.

Қашиқадарё халқи Ислоом Абдуғаниевични бежиз эъзозламайди, у киши воҳада иш бошлаганда вилоят уч юз минг тонна пахта берган бўлса, орадан икки йил ўтиб, бу кўрсаткич қарийб икки баробар кўпайди. Бошқа соҳаларда ҳам худди шундай ўсиш бўлди.

Бунинг биринчи омили Ислоом ака кўндан-кўн одамларни қатагон кулфатидан асраб қолгани, ҳар бир инсонга бўлган меҳр-муҳаббати билан изоҳланса, иккинчи омил — у киши ишни камдан-кам раҳбарга хос бўладиган халқчил усулда ташкил этди. Яъни, у кечаю кундуз одамлар орасида юриб, уларнинг ташвишу қувончларига доимо шерик бўлиб, ҳамма билан елкама-елка туриб ишлади.

— Ўша пайтларда мен вилоят партия қўмитасида санот бўлимини бошқарар эдим, — деб ҳикоя қилади Нуриддин Зайниев. — «Пахта иши» билан шугулланган қатагончилар табиий равишда пахта заводлари ишига аралаша бошлади.

Бир томондан, хўжалик раҳбарлари, ҳосилоту бригадирлар тергов қилинар, иккинчи томондан эса, мана шу заводлар ходимлари, тарозибонлар, ҳатто лабораторияда ишлаётган қиз-жувонлар қийноқ-қистовга олинар эди. Бу ҳам етмагандек, улар мана шу лабораторияларга ўз «агент»ларини жойлаштириб қўйишганди.

Биласизми, улар жиноят изларини очишдан кўра кўпроқ хўжалик ишларини «бошқариш», арзимаган баҳона билан одамларни талаш, бойлик тўплаш билан ишғулланадлар эди.

Лаборант қизларимиз хўжаликдан келган пахтанинг намлигини 20 фоиз деб белгиласа, улар 60 фоиз деб қайд этган. Яъни, шу тариқа қабул қилинаётган пахтанинг учдан бири уриб қолинган. Яна, «Сенлар ўғри, муттаҳам, қаллобсанлар», деб одамларни ҳақорат қилганини айтмайсизми?

Шўрлик раисларнинг физиони фалакка чиқарди, мен нима қилишни билмай вилоят раҳбари муовинларининг олдига кирардим.

Масала кўтарилади, ҳамма норози бўлади, лекин ҳеч ким бу бемаъни ишларга қарши чиқа олмайди.

Нимасини айтасиз, ўша даврда жуда қийналиб кетганмиз. Пичоқ бориб суякка қадалган. У ёқда «Правда» каби газеталар «олтин устидаги кўзойнакли илон» деган бўҳтон гаплар билан миллатни камситади. Бу ёқда эса, қилич яланғочлаб булар зуғум қилади, очик айтсам, ўша азобларни ҳатто душманнимга ҳам раво кўрмайман.

Яхши ҳамки, шу орада Ислом Абдуғаниевич вилоятга раҳбар бўлиб келди. У киши хавф-хатарни писанд этмай бу муттаҳамларнинг ёвуз кирдикорига ўз вақтида чек қўйди, бўлмаса, билмадим, Қашқадарё бутунлай ёниб кетармиди?!

— Адашмасам, 1988 йилнинг май ойида Китоб туманидан бир хат олганмиз, кейинчалик бу хат газетада ҳам босилиб чиқди, — деб суҳбатни давом эттираман мен. — Мана шу хатда айтилган фикрлар ҳам сизнинг гапингизни тўлиқ тасдиқлайди.

«Менинг исмим — Раъно, — деб ёзган эди китоблик

қизимиз. — Оилада беи кишимиз. Онам боғчада ишлайди. Отам эса қамоқда... Болаларнинг каттаси менман, тўққизинчи синфда ўқийман. Агар, бундан уч-тўрт йил илгари ҳозиргидек соғлом муҳит бўлганида менинг отам қамалмас эди. Бошқалар ҳам бунчалик қийналмасди. Мана, бугун ноҳақ қамалганлар озодликка чиқяпти. Отам ҳам эрта-индин уйга кириб келишига ишонаман».

Мен бу хатни бежиз эсга олганим йўқ. Унда адолат тантанасига ишончми, умидворликми, хуллас, шундай бир некбин руҳ борки, у кўнгилга қувват бағишлайди.

Биз, қатағон нима эканини кўрган-билган ва унинг му-сибатларини ўз юрагидан ўтказган одамлар бу ёруғликни зоят қадрлаймиз.

Қашиқадарё гурунларига якун ясаб, шуни ҳам айтиши керакки, собиқ Марказ ўз вақтида «ўзбеклар иши»ни бошлаб берган шахсларга нисбатан ҳам вафо қилмаган. Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг тўрт нафар котиби, вилоятларнинг саккиз нафар раҳбари, умуман, республика аҳамиятига молик 62 нафар масъул шахс ҳибсга олинган, биргина Усмонхўжаевнинг орқасидан 9 нафар қариндоши қамалган, ҳатто ўндан ошиқ фарзанди бўлган Алимова, Долиева, Саидова каби оналарга раҳм-шафқат қилинмаган, улар турмага ташланган ўша тўфонли даврда Ислом Абдуғаниевичнинг аввал қашиқадарёликларни, сўнг Ўзбекистоннинг ноҳақ жабр чеккан фарзандларини ҳимоя қилиб, адолат тантанаси ва миллатимизнинг шаъни учун олиб борган мардона кураши чинакам қаҳрамонлик, десак, асло муболаға бўлмайди.

Ғузор шаҳридаги Собир Раҳимов номли маҳалла фуқаролар йиғини раиси Эгамберди Ҳамроев ҳикояси:

— Менинг олти нафар фарзандим бор. Улар вояга етган бир пайтда, саксонинчи йиллар ўртасида бошимга ташвиш тушди. Тухматга учраб, ҳибсга олингдим. Гарчи жинорий ишига зижирча алоқам бўлмаса-да, қарийб ярим йил қамоқда азоб торгддим. Жиноят очилгач, мени кўйиб юборишди.

Лекин ҳамқишлоқлар, қариндош-уруғ ва бола-чақа олдидан юзи қаро бўлиб қолган эдим. Бу етмагандек, 1987 йилгача муттасил тазйиқ ўтказиб, хўрлаб келишди. Бутун республикада жонимга аро кирадиган бирон-бир одам йўқ эди.

Ислон Каримов вилоятга раҳбар бўлиб келгач, биринчилардан бўлиб қабулига кирдим.

У киши менинг ҳасратимни охиригача эшитди, сўнг шошилмасдан хужжатлар билан танишиб чиқди.

Вилоят раҳбарининг аралашуви туфайли адолат қарор топди, менга нисбатан ноҳақ зулм ўтказган прокурор ўз вазифасидан четлатилди.

Мен эса онадан қайта тузилгандай эдим. Шаъним, қадр-қимматим, ҳақ-ҳуқуқим тикланди. Юзим ёруғ бўлди.

Ғузор туманидаги Абдулла Турсунов номли хўжалик раиси Ўрол Исмоилов ҳикояси:

— Бир куни тўрт нафар ички ишлар ходими фуқаро кийимидаги тўрт-беш киши билан бирга идорага келиб, ҳибсга олинганимни маълум қилишди.

— Айбим нима, билсам бўладими? — деб сўрадим.

— Нима, бизни сўроқ қилмоқчимисиз? — деб даъдага қилди улардан бири.

Кейин билсам, улар аввалига уйни тинтув қилган, сўнг мени ҳибсга олгани келган экан. Кечқурун эса оёғимдаги пайпоқдан токи бошимдаги телпаккача рўйхатга олиб, нархлаб чиқишди.

— Кимларга пора бергансан? Шунинг ўз қўлини билан ёзиб берсанг, бу азобдан қутулсан!..

Одамнинг умрини эгловчи бундай даъдага ва қийноқлар қанчалаб юртдошларимизнинг бошига етди. Бизнинг бахтимиз шундаки, Ислон Абдуғаниевичнинг кўмаги билан озодликка чиқдик. Кўпчилик ҳалол-покиза инсонлар аввалги ишларига тикланди, яна қадр топди. Шахсан ўзимга келсак, олти йиллик иш ҳақим ундириб берилди. Энг муҳими, тўхмат балосидан қутулдим.

Қашқадарёда менга ўхшаганлар оз эмас...

МУАММОЛАР БИЛАН ЮЗМА-ЮЗ

1987 йилнинг ўрталарига келиб, ишлаб чиқаришнинг барча соҳалари бўйича вилоятда ижобий ўзгаришлар сезила бошлади. Ўзаро суҳбатларда, йиғилишларда қўлга киритилаётган ютуқлар қайд этилиб, ўтган олти ой ичида фидойилик кўрсатган инсонлар номи тилдан тушмай қолди. Хатто Ислом Каримов йирик анжуманда пешқадам ишчию деҳқон, чўпону соғувчи, муаллиму мураббийларнинг исмларини бирма-бир тилга олиб, улар Қашқадарёнинг фахри, деб барчага намуна қилиб кўрсатди.

Агар, биз ўша мураккаб даврни, мамлакатнинг нотинч ҳаёти, республикадаги ўта қалтис вазиятни тасаввур этсак, кўз олдимизга келтирсак, вилоятдаги бундай ўзгариш кишини таажжублантириши, бунга қандай қилиб, нима ҳисобидан эришилди, деган табиий савол туғилиши муқаррар. Чунки саксон еттинчи йилда наинки республикада, балки собиқ иттифоқда бир-бирини таъқиб этиш, бир-бирини камситиш, машмаша ва тўполонлар авж олган, одамлар ўз турмушидаги ўткир ижтимоий муаммо ва етишмовчиликларни митинглар, намойишлар, ур-йиқитлар воситасида «ҳал этиш»га киришиб кетган эди.

Мана шу нотинч ва беқарор, хатарли вазиятда Қашқадарёда бирдан-бир тўғри йўл танланди – элнинг кучгайрати бунёдкорлик ишига сафарбар этилди.

Ҳар бир эл ўз шаҳар-қишлоғини ўз қўли, ўз кучи билан обод қилиши, турмушини ўз пешона тери билан фаровон этиши даркор. Чунки, ҳеч ким четдан келиб, унинг учун бу ишларни қилиб бермайди.

Буни минг йиллардан буён амал қилиб келаётган ҳаёт қонунияти ҳам яққол тасдиқлайди.

Ислом Каримов вилоят аҳли айнан ана шундай кайфият билан яшаётганидан хурсанд эканини яширмай, «Қарор топаётган янги вазият, одамларнинг фаоллиги, мутахассисларнинг ўз ишига муносабатидаги ижобий ўзгаришлар иқтисодий тараққиётимизга сезиларли таъсир кўрсатмоқда», – дея таъкидлаган эди ўша йиллари.

Ҳақиқатан, сўнгги пайтда батамом «ўтириб» қолган саноат корхоналари ҳам, ниҳоят, биринчи мартаба ишлаб чиқарилган маҳсулотларни сотиш бўйича ярим йиллик режани тўлиқ бажарган эди. Қурилиш соҳасида ишлар жадал тус олган, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари – ғалла, пилла, гўшт, сут, ҳатто тухум етиштиришда ҳам ялпи ўсиш суръатлари аниқ кўзга ташланиб турарди.

Ислом Каримов вилоят раҳбари сифатида иш бошлаган йили баҳорда чигит ўн икки кун ичида экиб тугалланган, яхши парвариш туфайли ғўзалар баравж ўса бошлаган эди. Энг муҳими, одамларнинг шаштини қайтармасдан, уларнинг ғайрат ва шижоатини, янгиликка интилиш ва ташаббусини қўллаб-қувватлаш зарурлигини катта-кичик барча раҳбарлар тушуна бошлаган эди.

Хўжалик, корхона ва муассасалар сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришга, орттирган маблағи ҳисобидан қурилишлар қилишга кириша бошлади.

«Ҳаммасини ўзимиз, ўз қўлимиз билан қилишимиз керак бўлади!»

Ислом Каримов одамлар онгига бу ҳақиқатни янада чуқурроқ сингдиришга интиларди. Чунки бу ҳаётини ҳақиқатни англаган инсон оламга бошқача кўз билан қарайди, боқимандалик кайфиятидан халос бўлади, умрининг, ўтаётган ҳар бир лаҳзанинг қадрига етади.

Ҳалол ва жўшқин меҳнатгина турмушга файз киритади, дастурхонга тўкинлик бағишлайди.

Собиқ иттифоқ иқтисодий бўҳрон гирдобига чўкиб бораётган ўша оғир даврда аввал вилоят марказидаги эски бозор кенгайтирилиб, қайтадан қурилгани, расталар устидан шарқона баланд тимлар барпо этилгани, бозорнинг чор атрофида, шунингдек, йўл бўйларида дўконлар, ҳунармандчилик устахоналари қад ростлагани, бир сўз билан айтганда, амалий ўзгаришлар нафаси ҳар қадамда сезила бошлагани одамлардаги бунёдкорлик ҳиссини янада кучайтирар эди.

Шаҳар чиройини очиб юборган ана шу мажмуада қурилиш бошлангач, вилоят раҳбари деярли ҳар куни, гоҳо кечалари ҳам келиб, ишнинг боришини диққат билан кузатар, ишчи ва мутахассислардан ўз ёрдами ва маслаҳатини аямас эди.

Шуни ҳам айтиш керакки, кейинчалик вилоятнинг барча туман марказларида Ислом Абдуғаниевичнинг ташаббуси билан мана шундай замонавий шарқона бозорлар қад ростлади.

Энг муҳими, бу жойлар аста-секин ҳунармандчилик, косиблик, халқ амалий санъати ўчоқларига айланди, шу тариқа хусусий тадбиркорлик янгитдан тиклана бошлади.

Муборак нефть ва газ конлари бошқармаси бошлиғи Нуриддин Зайниев ҳикояси:

— Мен ўша пайтларда, яъни 1986—87 йилларда вилоят партия қўмитасида хизмат қилганман.

Ислом Абдуғаниевич вилоят раҳбари сифатида иш бошлаши билан барча соҳалардаги, жумладан, газ саноатидаги аҳволни атрофлича ўргана бошлади. Гапининг маромидан у киши бу соҳа муаммоларини чуқур билиши кўришиб турарди.

Ислом Абдуғаниевич ўзининг учинчи иш кунида, яъни 1986 йилнинг 30 декабрида «Шўртангаз» корхонаси ёрдамчи хўжалиги мажлислар залига соҳа мутахассисларини йиғиб, улар билан батафсил суҳбатлашди.

Ўшанда бир ҳақиқат юзага қалқиб чиқди: қазиб олинаётган табиий газ сув текинга четга олиб кетилади, хўш, нега энди шунча бойликни тайёрлаб бераётган корхонанинг ишчи-хизматчилари ҳолидан ҳеч ким келиб хабар олмайди? Ислом Абдуғаниевич, айниқса, мана шу табиий бойликнинг нақ устида яшаётган, унинг қонуний эгаси бўлган Қашқадарё вилоятининг атиги 4 фойзигина газлаштирилгани мутлақо номақбул ҳол эканини алоҳида таъкидлади. Шу билан бирга, у биз қазиб олаётган табиий газ таркибида катта миқдорда этан ва пропан каби қимматбаҳо моддалар мавжуд эканига барчамизнинг эътиборимизни қаратди. Афсуски, ўша пайтларда бу моддалардан ўринли фойдаланиш ҳеч кимнинг хаёлига келмаган, шу боис қазиб олинаётган газга фақат ёқилғи манбаи сифатида қаралар эди.

Афтидан, собиқ иттифоқ раҳбарияти бу моддалар асосида тайёр маҳсулот ишлаб чиқарилишини, яъни Ўзбекистонда хомашёни қайта ишлаш саноати вужудга келишини истамаган бўлса керак.

Ислом Каримов шу долзарб масалани Марказда ўтирган, шу масалага бевосита жавобгар бўлган мутасадди раҳ-

барлар олдига кўндаланг қилиб қўйди. Лекин ижобий натижа чиқмади. Ниҳоят, вилоят раҳбаримиз «Шўртангаз» корхонасининг бош муҳандиси Олег Блюмберг, Руслан Абдуллаев, Эркин Вагапов ва Ўктам Эшмуродов каби қатор етакчи мутахассисларни йиғиб, мана шу соҳага доир дунё тажрибасини, энг мукамал технологияларни атрофлича ўрганиб чиқиш, кейин тегишли таклиф тайёрлаш ҳақида топириқ берди. У кишининг, ишончингиз комил бўлсин, биз бу масалани, албатта, ечамиз, дегани ҳамон ёдимда.

Ислом Абдуғаниевич айтган сўзининг устидан чиқишини, қатъиятини яхши билганимиз учун ҳам белни боғлаб ишга киришдик. Тўғри, у кишининг эзгу мақсадлари рўёбга чиқиши учун бирмунча вақт керак бўлди ва бу олижаноб ният истиқлол йилларидагина амалга ошди.

Бугун барчанинг ҳавасини келтириб турган, дунёда ўхшаши кам бўлган замонавий Шўртангаз-кимё мажмуи ана шу катта ишонч ва уни рўёбга чиқариш йўлидаги амалий ҳаракатлар маҳсулидир, десак, тўғри бўлади.

Ўрни келганда мен яна бир ҳақиқатни айтишим жоиз, Ислом Каримов вилоятдаги ёшларни, айниқса, тадбиркор ва қобилиятли йигит-қизларни ғоят қадрларди. Гдлян ва Иванов халқимиз шаънини ерга урадиган ғирт туҳмат гапларни айтиб, бутун дунёга жар солаётган бир пайтда у киши бу ердаги кўндан-кўн маҳаллий кадрларни ҳимоя қилган, тарбиялаган, йўлини очиб берган. Мен ўзим ҳам у кишидаги мана шу олижаноб фазилат туфайли кўкарган одамларнинг бириман. Шу боис, Ислом Абдуғаниевичдан кўрган яхшиликларимни одамларга қайтарсам, деб астойдил ҳаракат қиламан.

Қашқадарё вилояти раҳбарининг собиқ шофёри Суюн Сувонов ҳикояси:

— Ҳеч ёдимдан чиқмайди, авжи саратон эди. Ўшанда Ислом ака собиқ иттифоқ энергетика ва электрофикация вазири А. Майорец билан бирга ГРЭС қурилишини кўриш учун Таллимаржонга бораётганди. Орқа ўриндиқда, вазир-

нинг ёнида КПСС Марказқўмининг шу соҳа бўйича масъул ходими ўтирарди.

Ислом ака уларга қурилишни жадаллаштириш лозимлигини уқтираётган бир пайтда, ҳеч қутилмаганда вазир: — Ислом Абдуғаниевич, — деб қолди. — Биз мана шу қурилиш учун яна бир неча вагон цемент ажратдик. Шунини “Олинди” деб расмийлаштириб қўясиз, лекин уни Уралга жўнатамиз.

— Нега? — деди Ислом ака таажжубланганини яширмай. — Биринчидан, цемент қурилишга сув билан ҳаводек зарур, иккинчидан, нимага энди олмаган нарсамизни олдик деб кўзбўямачилик қилишимиз керак экан?

Вазирнинг авзойи бузилди.

— Ана, холос, — деди у. — Нима, сиз шундай қилсангиз, осмон узилиб ерга тушадими?! Ёки биз, уй қурамыз, деб одамларингиз вагон-вагон цементни ўзлаштириб юбораётганини билмаймизми?!

— Сиз нега бундай деяпсиз? — деди Ислом ака астойдил жаҳли чиқиб, сўнг менга ўгирилди-да: — Қишлоққа ҳайданг, қишлоққа! — деди жуда кескин оҳангда.

Шоша-пиша машинани чап томондаги қишлоқ йўлига бурдим. “Волга”нинг ичига ёпирилиб чанг-тўзон кирди. Вазир бундай бўлишини кутмаган экан, шекилли, бесаранжом бўлиб қолди, лекин Ислом ака унга зигирча эътибор қилмади. У қаттиқ асабийлашган эди. Ниҳоят, қишлоққа етиб келдик ва уни бир сидра айланиб чиқдик, қишлоқ адоғида уч-тўртта йигит — бошини оқ қийиқча билан танғиб олиб пахса девор ураётган экан, шу ерга келганда вилоят раҳбари “Тўхтатинг” деган маънода ишора қилди.

— Мана, бутун бошли бир қишлоқни ўз кўзингиз билан кўрдингиз, — деди Ислом ака вазирга юзланиб. — Қани энди, цемент бўлса-ю, мустаҳкам пойдевор қўйиб, мана шу уйларни пишиқ виштан тиклашса! Минг афсуски, сизлар ажратган цемент ГРЭСга ўхшаши ўта муҳим қурилишлардан ортмайди. Сиз бўлса, уни Уралга жўнатамиз, дейсиз... — Вилоят раҳбари ҳандақдаги лойни тепиб пиши-

таётган пахсакашга юраги ачишиб термилди. — Кўряпсизми, ҳамма уй пахсадан қилинган. Агар бу халқ давлатнинг мулкани ўмариб билса, мана шундай оғир шароитда яшармиди?

Вазир қизариб кетди, афтидан, у нима дейишни ҳам билмас эди. Яна изимизга қайтдик. Ҳамма ўйга толган эди. Ниҳоят, вазир хижолатпазликдан чиқиш учунми, вилоят раҳбарининг кифтига қўлини қўйиб: — Хафа бўлманг, цементни оласиз, — деди. — Ўзим жўнатаман.

— Бу — бошқа гап, — деди Ислон ака чиройи очилиб. — Қурилишни тезлаштириш учун бизга цемент керак. Шу билан бирга, турли бўҳтонлардан ўз шаънимизни ҳимоя қилишга ҳам мажбурмиз. Ҳозир ўзингиз гувоҳ бўлган аччиқ ҳақиқатни мен кўрсатмасам, бир умр ўша фикрда юрар эдингиз...

Гап айланиб келиб, “ўзбеклар иши”га тақалди.

Хуллас, тушга яқин Таллимаржонга етиб бордик. Жазирама иссиқда қурилиш жараёнини кўздан кечириб чиққунча кекса вазир қора терга ботиб кетди. Ислон ака эса ҳазил-ҳузул қилиб ишчиларнинг кўнглини олар, биринчи навбатда ҳал этилиши лозим бўлган муаммоларни сўраб-суриштирар, вазирга эса, кўряпсизми, одамлар қандай жазирамада янги иншоотни барпо этаяпти, уларга ҳар томонлама ёрдам беришимиз керак, деб таъкидлар эди.

Кечга томон Марказқўмнинг масъул ходими зудлик билан Москвага қайтиши зарурлиги ҳақида кўрсатма келди. Ислон ака ўз ўринбосарини ва мени чақирди-да, масъул ходимни тезда Қаршига олиб бориб, Марказга жўнатиш лозимлигини уқтирди.

Биз яна вилоят марказига қараб йўл олдик. Йўлда келатуриб, меҳмон айтган гап ҳамон ёдимда:

— Ҳатто Россиядаги йирик ўлкаларнинг крайкомлари ҳам бу вазирнинг раёйини қайтара олмайди, — деган эди у. — Сизларнинг обком ўтқир одам экан, бояги воқеа менга жуда қаттиқ таъсир қилди. Биз турли хил гап-сўзга

ишониб, сафсаталар таъсирида юрган эканмиз. Ҳақиқат эса бошқача экан. Афсуски, шуни кўрсатиб беришга кўпчилик раҳбарларда журъат етишмайди...

«Нуроний» жамғармаси Ғузор тумани бўлимининг раиси Ғайрат Шаропов ҳикояси:

— 1985 йили қурғоқчилик бўлди. На чигит унди, на бошқа нарса. Эсимда, туманимизга ҳукумат вакили сифатида молия вазири Ислон Каримов келиб, экин экилган ерларни бир-бир кўздан кечириб чиқди. Ўшанда мен қишлоқ хўжалиги техника таъминоти идораси раҳбари эдим. Бизда захира қисмлар етарли эканини билиб, Ислон Абдуғаниевич мамнун бўлди.

— Хўш, қандай илтимосингиз бор? — деди у менга юзланиб. Шунда Ислон Абдуғаниевичга туманимизда тоза ичимлик суви муаммо эканини айтиб, сувни Яккабоғдан ташиб ичамиз, дедим.

У киши бир оз ўйланиб турди-да, туманнинг биринчи котибига қараб:

— Қурилиш бўйича муовинингизни менинг олдимга жўнатинг, — деди.

Хуллас, Ислон Абдуғаниевич Ғузор туманига тоза ичимлик суви олиб келиш учун вазирликдан 250 минг сўм маблағ ажратди. Шу пул ҳисобига Яккабоғдан тоза ичимлик суви тармови тортиб келинди, шаҳар ва қишлоқ одамлари ундан баҳраманд бўла бошлади.

Ислон ака кейинчалик, вилоятимизда биринчи раҳбар бўлиб ишлаган даврда ҳам қурилишга алоҳида эътибор қаратди. Ғузордаги катта ва обод бозор ҳам у кишининг ташаббуси билан барпо этилгани фикримнинг тасдиғидир.

«ХАЁТНИНГ ТАЛАБИ АНА ШУНДАЙ...»

Ўша кезлар вилоятда 1 миллион 500 минг киши истиқомат қилар, аҳолининг ўсиш суръати бўйича у республикада етакчи ўрин тутарди. Умуман олганда, саксонинчи йилларда вилоят аҳолиси 43 фоизга кўпайган.

Бу эса кўплаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларни келтириб чиқарар эди, албатта. Шунинг учун ҳам вилоят раҳбари мавжуд имкониятларни ўз вақтида ишга солишга астойдил ҳаракат қилди.

1987 йилнинг 12 сентябрида бўлиб ўтган фаоллар йиғилишида у бундай деган эди:

– Бугун вилоят раҳбаридан тортиб, энг оддий ишчигача – барчамиз курувчи бўлишимиз шарт. Ҳаётнинг талаби ана шундай.

Шу тариқа у ҳар бир етакчи зиммасига ана шу масъулиятли вазифани юклаган эди.

Шундан сўнг вилоятда узоққа мўлжалланган кенг кўламли бунёдкорлик ишлари авж олди. Қисқа вақт ичида 256 минг ўқувчига мўлжалланган мактабгача тарбия муассасалари, 400 ўринли янги шифохоналар қуриб битказилди.

Қашқадарёнинг олис тоғ қишлоқларида, чўл бағрида жойлашган хўжалик марказларида янги мактаб ва турар-жой бинолари, савдо дўконлари, бутун бошли маҳаллалар қад ростлади. Туман марказларида тартибсиз равишда иморат қуришга барҳам берилди, замонавий лойиҳалар асосида янги иншоотлар барпо этиш одат тусини олди. Ўша даврда Қамаш, Яккабоғ, Фузор туманларида амалга оширилган бунёдкорлик ишлари бунга ёрқин мисол бўла олади. Қинғир-қийшиқ кўчалар ўрнида замонавий турар-жой бинолари, боғ-роғлар, шинам ва обод кўчалар бунёд этилди, шаҳарларнинг қиёфаси тубдан ўзгарди.

Қарши шаҳрида ва туман марказларида қад ростлаган, шарқона услубда безатилган кўркем бозорлар, шинам расталар, замонавий савдо ва умумий овқатланиш, маданий-маиший хизмат бинолари миллий меъморлигимизнинг мумтоз анъаналарини ўзида ифода этиши билан ажралиб турарди.

Қарийб чорак аср давомида воҳадан газ ва нефть қазиб олинаётган бўлса-да, вилоят шаҳар ва қишлоқларини газлаштириш, шу тариқа оғир турмуш шароитини енгиллаштириш учун амалий ишлар қилинмаган эди.

Бу адолатсизлик Ислом Абдуғаниевични ҳақли равишда ташвишлантирарди:

– Ахир, бизнинг вилоятимиз шундоққина газ захиралари устида жойлашган бўлса, республика миқёсидаги мавжуд газнинг саксон фоиздан ошиғини биз қазиб олиб, қайта ишласак-да, мана шу ҳудудда яшайдиган аҳолининг 17 фоизи, қишлоқ жойларда атиги 4 фоизи табиий газ билан таъминланган бўлса, бунга қандай баҳо бериш мумкин?

Ҳақиқатан ҳам, вилоятда йиллар мобайнида ҳал этилмай келинган бу каби ўткир муаммолар оз эмас эди. Шулардан бири – ишсизлик масаласи бўлиб, банд бўлмаган аҳолининг аксариятини хотин-қизлар ва ёшлар ташкил этарди.

Ислом Абдуғаниевич ёшлар ва улар билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишга, ўғил-қизларимизни ўқитиш, ишга жойлаштириш ишига кўп куч-ғайрат ва вақтини сарфлади.

Кейинги йиллар давомида вилоятда иқтисодий-тимизни янги, юқори босқичга кўтаришга хизмат қиладиган олтмишдан зиёд замонавий корхона қуриб битказилган ва ишга туширилган экан, булар барчаси ўша даврда бошланган эзгу ишларнинг мантиқий давоми, амалий натижасидир.

Бугунги кунда бу корхоналарда минглаб ўғил-қизларимиз меҳнат қилмоқда.

Президент Ислом Каримовнинг 2001 йил 20 декабрда Шўртангаз-кимё мажмуи очилишига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нутқидан:

— Мен ҳозир беихтиёр Қашқадарё вилоятида ўтган, ҳаётимнинг сермазмун бир қисми бўлиб қолган унутилмас даврни эслаб турибман.

Ўша пайтларда мана шу Шўртан тупроғида туриб, вилоят аҳли билан учрашганим, улар билан бирга Қашқадарёнинг бойлиги, унинг келажаги ҳақида, эртанги иқтисодий қудрати ҳақида жуда катта ҳавас билан орзу-умидлар қилганимизни яхши эслайман.

Мен ўша вақтда айтган бир гапимни ҳозир яна такрорламоқчиман. Яъни, Ватанимизнинг бетакрор ўлкаси бўлмиш, ўзида қанча-қанча мўъжизаларни мужассам этган мана шу Қашқадарё замини ҳали тўла очилмаган бир хазинадир.

Бу хазинанинг калити унинг ҳақиқий эгаси бўлмиш мана шу халқнинг қўлида ва ҳали шу хазинани очадиган, ундан баҳраманд бўладиган кунлар келади, иншооллоҳ, деб айтган гапларим бугунгидек ёдимда.

Бу гаплар эндиликда тарихга айланиб қолган совет даврида бўлиб ўтган эди. У пайтда биз мана шундай буюк иншоотлар қуришни фақат орзу қилишимиз мумкин эди.

Лекин шу замин қаъридаги бойликларни ишга солиш, улардан шу юртда яшайдиган одамларнинг ҳаётини фаровон қилиш учун фойдаланишнинг имкони йўқ эди.

Ҳозир ўша даврларни одам худдики ёмон бир тушдек эслайди. У пайтларда мана шу Бухоронинг гази, Қашқадарёнинг гази «Бухоро — Урал», «Ўрта Осиё — Марказ» деган катта-катта қувурлар орқали собиқ иттифоқнинг турли жойларига кетарди-ю, лекин шу газ конларининг атрофида яшайдиган одамлар ундан бебахра, таъбир жоиз бўлса, дарёнинг ёқасида яшаб, сувга ташна эди.

Шу муносабат билан хотирамда сақланиб қолган бир рақамни айтиб ўтмоқчиман. Ўзингиз бир тасаввур қилинг, ўша пайтда республикамиз қишлоқларининг атиги 4 фоизи газлаштирилган эди, холос.

Фақатгина истиқлолимиз, мустақиллигимиз шарофати билан биз бугун ўз еримиз, ўз тақдиримизнинг чинакам эгаси бўлдик, ўз бойликларимиздан ўзимиз фойдаланиш имконига эришдик.

Бепоен саҳро бағрида халқимизнинг азму шижоати, ақлу заковати билан барпо этилган Шўртангаз-кимё корхонаси ҳам ана шу ҳақиқатнинг яна бир далилидир, деб ғурур билан айтсак, арзийди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов ҳикояси:

— Шаҳардан чиқиб, бир оз юрилгач, Шўртангаз-кимё мажмуи кўзга таиланади. Корхонага етгач, ўнг қўлга, ўртаси гулзордан иборат бўлган хиёбон томон бурилдик. Хиёбон адоғида — атрофи баланд ғиштли девор билан ўралган улкан боғ.

Ичкарига кирдик. Мана буни чинакам боғ, деса, арзийди.

У шу қадар катта ва оромбахишки, ҳатто чўлда, газ-кимё мажмуида эканингизни батамом унутасиз.

Биз Қашқадарёдаги кўндан-кўп корхоналарда айнан шундай жозибали манзаранинг гувоҳи бўлдик. Айтишларича, вилоятда барпо этилаётган корхона ва ишчилар шаҳарчалари атрофини боғ-роғ қилиш ғоясини Ислом Абдуғаниевич илгари сурган экан.

Ўшанда у киши: «Завод ёки ишчилар шаҳарчасига биринчи ғишт қўйиш билан бирга, унинг атрофида боғ яратиш даркор, — деб талаб қўйган экан. — Саҳронинг жазирама иссиғида меҳнат қиладиган инсонларга муносиб шарт-шароит яратиш ҳам қарз, ҳам фарз. Шу билан бирга, юрт обод бўлади, ҳаётга файз киради».

Шўртангаз-кимё мажмуи беқиёс, унинг сарҳадларини кўз билан илғаб бўлмаганидек, салоҳиятини ҳам бир қараишда тасаввур этиш қийин.

Хиёбондан йигит-қизлар ўтади, беихтиёр эътибор бериб қараймиз, улар ишчи-хизматчилар, ўзимизнинг фарзандларимиз.

— Мустақилликка эришгунимизча миллий кадрлар масаласи биз учун жиддий муаммо эди, — дейди корхона раҳбари Олим Муродов. — Заводнинг ўша даврдаги раҳбарлари маҳаллий мутахассисларни назарга илмас, нимаки масала бўлса, собиқ иттифоқ вазирлари билан ҳал этишарди. Ислом Абдуғаниевич вилоятга раҳбар бўлгунга қадар ишлаган «биринчи»лар бу заводга деярли келмаган. Нега десангиз, завод директори обком котибини ҳам писанд қилмас эди. Лекин Ислом Абдуғаниевич қисқа вақт ичида бу калондимоғ шахсларнинг попугини пасайтириб, вилоят билан ҳисоблашадиган қилиб қўйди.

У киши мана шу заводда туриб, собиқ иттифоқнинг нефть ва газ вазири билан гаплашганига ўзим гувох бўлганман.

«Қачон сиз бу заводга келасиз, қачон ишчиларингизнинг турмуш шароитини ўз кўзингиз билан кўрасиз? Улар бамисоли Африкада, жазирама саҳро қўйнида меҳнат қилишади. Мана шундай оғир иқлимда ишлаётган фидойи инсонларга сиз билан биз қулайлик яратиб беришимиз керакми, йўқми?» деб куйиниб сўзлаган эди.

Бош муҳандис суҳбатга қўшилади:

— Ислом Абдуғаниевич дастлаб келганларида клубга ишчилар сизмай кетган. Ўшанда вилоят раҳбари одамлар билан очиқчасига гаплашган, сўнг завод бошлиқларини тургазиб қўйиб, ишчиларнинг муаммоларини ҳал этиш юзасидан аниқ кўрсатмалар берган.

Ислом Абдуғаниевич клубдаги учрашувдан олдин ишчилар оиҳонаси, ётоқхона ва цехларни айланиб чиқиб, мавжуд аҳволни ўз кўзи билан кўрган. Шу боис, астойдил меҳнат қилаётган инсонлар шунга яраша яхши яшашига ҳақми эканини қайта-қайта таъкидлаган.

— Қачон ободончилик билан шуғулланамиз? Қачон боғ-роғ яратамиз, қачон одамга ўхшаб яшаймиз? — деган эди у киши. Ўшанда унга барча, ҳатто рус ишчилари ҳам тан бер-

ган. Тўғри, тўқсонинчи йилларда уларнинг бир қисми кўчиб кетди. Аммо аксарият кўпчилиги кейинчалик пушаймон бўлиб хатлар ёзишди, ҳатто айримлари қайтиб келишди. Лекин гап бунда эмас. Муҳими, маҳаллий аҳоли бу корхонани эплаб бошқара олмайди, деган тушунча чиппакка чиқди. Бугун корхона янада кенгайиб, юксак самарадорлик билан ишлаб турибди.

Айтишларича, чет эл технологияси асосида газ конденсатини қайта ишлаб, тўққиз турдаги элементни ажратиб олиш, шунга ихтисослашган саккизта завод қуриш, яъни мана шундай мажмуа барпо этиш ҳаракати Ислом Абдуғаниевич томонидан ўша даврда бошланган, кейинчалик Бельгиянинг савдо-саноат доиралари вакиллари билан амалий музокаралар бўлиб ўтган экан.

Хуллас, Қашқадарёдаги гурунглариимизда гап айланиб келиб, беихтиёр раҳбар шахси, унинг салоҳияти, узоқни кўра билиши ва ғайрат-шижоати масаласига тақалди.

Ислом Абдуғаниевич вилоятда иш бошлагач, дастлабки йилда биргина Қариши шахрининг ўзида замонавий бозор, мебеллар уйи, Ёшлар маркази, 4 та қаҳвахона, 9 та дўкон, 21 минг квадрат метр турар жой бинолари, маданият ва истироҳат боғлари, болалар боғчалари, мактаб ва спорт мажмуалари, ҳунармандчилик устахоналари, кенг ва равон кўчалар, янги даҳалар барпо этилган.

Косон туманидаги Свердлов номли, Қариши туманидаги «Ленин йўли» совхозларида коттежлардан иборат янги мавзелар қад ростлаган. Худди шу иш Ғузор, Қамаш, Яккабоғ, Уल्याнов туманларида ҳам амалга оширилган.

Шунингдек, «Қариштермопласт» заводи қурилиб, ишга туширилган ва бу корхона полиэтилен дренаж қувурлар ишлаб чиқара бошлаган. Таллимаржон ГРЭСи, Кўкдумалоқ компрессор станцияси қурилиши қизғин тус олган.

Муҳандис Ражаб Турдиев ҳикояси:

— 1987 йилнинг 18 октябрида Ислом Абдуғаниевич туманимизга келиб, Қамаш шахрини айланиб кўрди.

Ўшанда мен туман ижроқўми раисининг ўринбосари эдим.

Ҳаво жуда совуқ, бир-икки кун олдин қаттиқ ёмғир ёққан, аксига олиб Ибн Сино номли, «Самарқанд» ва «Бухоро» кўчалари асфальтланмаган, ҳатто шағал ташиланмаган эди. Агар, ишонсангиз, бу кўчаларда юриб бўлмасди.

— Йўлнинг аҳволини қаранг, — деди Ислом Абдуғаниевич «Самарқанд» кўчасидан ўтаётиб. — Ким қандай хоҳласа, шундай уй қурган, меъморликдан ҳатто асар йўқ. Ахир, бу — шаҳар-ку, ука?!

Мен уятдан ерга кириб кетай дедим.

У киши эллигинчи йилларда қуриб ташиланган пастак уйларни, дўконлару нон цехини кўздан кечиргач, деҳқон бозорига қараб йўл олди.

Бозорнинг айвони қийшайиб қолган, пахса деворлари қулаб тушганди. Қачонлардир дарвоза биқинига бир ярим метрча шиш терилган ва шу ҳолда қолиб кетганди.

Вилоят раҳбари буларнинг барчасини синчиклаб кўздан кечирди, сўнг одамлар билан суҳбатлашди.

У киши бозордан қайтар экан, икки ой муддатда мана шу кўчаларни замонавий таъмирдан чиқариш, олти ой ичида халққа янги бозор қуриб бериш вазифасини зимма-мизга юклади.

— Энди, белни маҳкам боғлаб ишга киришиш керак, — деди Ислом ака. — Биладан, бу ишлар осонликча бўлмайди, имкониятлар эса чекланган, аммо қўлни қовуштириб, қараб туриш ҳам тўғри эмас. Ҳаракат қилиш керак, биргалашамиз, инсоннинг қўлидан келмайдиган иш йўқ.

Биз вилоят раҳбари ўз қўли билан чизиб берган лойиҳа асосида янги бозор қуришга киришдик. У киши ишларнинг боришини доимо сўраб-суриштириб турди. 1988 йилнинг 13 январида қурилиш ишлари ниҳоясига етди.

Ўша кунни Ислом Абдуғаниевич бошчилигида барча туманларнинг вакиллари иккита автобусда шахримиздаги ўзгаришлар билан танишиш учун келгани ва улар янги

бозорнинг очилиш маросимида иштирок этганини қаматиликлар ҳали-ҳануз эслаб юришади.

Ғузур тумани ҳокимининг ўринбосари Турдиой Эшонқулова ҳикояси:

— Дехқонободнинг «Хўжаи пок» зиёратгоҳи қадимдан шифобахш суви, минг дарага даво бўлган балчиғи билан довруқ қозонган. Лекин бу ерга шифо топиш ниятида келувчилар учун на бир ётоқ жой, на бир бошқа шарт-шароит бор эди.

Ислом Каримовнинг ташаббуси билан мана шу зиёратгоҳ обод бўлганига мен гувоҳман.

Авалло, Тошкентдан мутахассислар таклиф этилди, улар сув билан балчиғининг шифобахш хусусиятларини илмий жиҳатдан атрофлича ўрганиб чиқди. Шундан сўнг бу масканга келувчилар учун барча қулайликлар муҳайё этилди — меҳмонхона, чойхона, даволаш мажмуаси қуриб, ишга туширилди.

Шу билан бирга, Қорашина қишлоғида ҳам вилоятимиз раҳбарининг қўллаб-қувватлаши билан шифохона ва кўркем мактаб биноси қад ростлади.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Қурбон Эгамбердиев ҳикояси:

— У пайтда мен вилоят телевидение ва радиоэшиттириш бошқармаси бошлиғи эдим. Бир масала юзасидан Ислом Абдуғаниевич билан маслаҳатлашишга, у кишидан телемарказ қурилишига ёрдам беришини илтимос қилдим.

— Лойиҳа-сметалар тайёрми? — деб сўради вилоят раҳбари.

— Йўқ, — дедим мен. — Ҳозирча бирон-бир вилоятда бундай марказ қурилган эмас. Лекин марказий телерадио қўмитаси қошида махсус лойиҳалаштириш институти бор...

— Эртагаёқ Москвага боринг. Гаплашинг. Хужжатларни тезлаштиринг. Маблағ масаласини ўзимиз ҳал этамиз.

Ислом Абдуғаниевич телефон орқали вилоят ижроия

қўмитасининг раиси билан гаплашди ва ушбу масала бўйича менга амалий ёрдам бериш лозимлигини уқтирди.

Ниҳоят, ҳужжат ва лойиҳа чизмалари тайёр бўлди.

Ислом Абдуғаниевич собиқ Марказдан келган мутахассисларни қабул қилиб, эскизлар билан бирма-бир танишиб чиқди, сўнг ўз фикр-мулоҳазаларини баён этди.

Айтилган таклиф ва мулоҳазалар шу қадар асосли, аниқ ва равшан эдики, москвалик мутахассислар лом-мим демай, барча фикрларни инобатга олишди.

Шу асосда лойиҳа қайта ишланди. Ислом Абдуғаниевич лойиҳа билан танишар экан, гарчи ҳар бир фикри унда ўз ифодасини топган бўлса-да, яна бир қатор ўзгартишлар киритиш лозимлигини уқтирди.

Хуллас, расмий ишлар рисоладагидек ҳал бўлгач, қурилиш бошланди ва янги телемарказ биноси қад ростлади...

ЭЛИМ ДЕБ, ЮРТИМ ДЕБ...

1987 йил охирлади. Қиш кириб келди. Йил сарҳисоб қилиниб, ғалвир сувдан кўтарилди. Вилоятда ишлаб чиқаришнинг ҳамма кўрсаткичлари бўйича яхши натижалар қўлга киритилди.

Хўжалик юретишнинг замонавий шакл ва усуллари, айниқса, пудрат ва ижара пудрати ўзининг ижобий самарасини бермоқда эди.

Қаловини топсанг, қор ёнади, деган ҳикмат бежиз айтилмаган. Ҳатто чорак аср муқаддам ўзлаштирилган, кўпчилик ерлари шўрланиб, ишдан чиққан Нишон туманида ҳам сезиларли ўзгариш кўзга ташлана бошлади.

Вилоятнинг жанубида жойлашган бу туман кейинги йилларда муттасил орқага кетаётган эди. Бунинг асосий сабаби – ишчи кучи етишмас, оқибатда ҳамма ишлар ўз ҳолига ташлаб қўйилган эди. Ўз вақтида Наманган ва Сурхондарёдан кўчириб келинган кишилар «пахта иши» бошлангач, машъум қатағондан ўзларини четга олиб, ўз вилоятларига қайтиб кетди. Аксарият бригадаларда ҳатто битта ҳам ишлайдиган одам йўқ эди.

Мана шундай оғир вазиятда вилоят раҳбари бирдан-бир тўғри йўлни танлади – хувиллаб қолган чўл хўжаликларига ўтроқ аҳолини жалб этди. Уларга тегишли шарт-шароит яратиб берилди, меҳнатни рағбатлантириш тўғри ташкил этилди. Шу саъй-ҳаракат туфайли кузга бориб ўтган йилга нисбатан 7,5 минг тонна кўп пахта тайёрлашга муваффақ бўлинди.

Албатта, бу ўсиш-ўзгаришлар, ўнгланиш ва ютуқ-

лар, хусусан, Ислом Каримов обрўсининг кундан-кунга ошиб бораётгани Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг иккинчи котиби В. Анишчев ва унинг атрофида жипслашган вилоятнинг иккинчи котиби М. Солдатов, вилоят ижроия қўмитаси раиси А. Кадин, Қарши шаҳар раҳбари В. Лозицкий каби ўзига бино қўйган «десантчи» амалдорларга ҳеч вақт маъқул тушмас эди.

Шу боис 1987 йилнинг 12 декабрида бўлиб ўтган вилоят партия ташкилоти пленумида В. Анишчев Ислом Каримов ва унинг сафдошларига қарши очик хужумга ўтди. У қашқадарёликларни бошқа жойларга нисбатан бу вилоятда тўлиқ намоён бўлган мулкдорлар хуружига бефарқ қараётганликда айблади.

В. Анишчев, кимларнидир виждонини йўқотганликда, кимларнидир партия сиёсатини тушунмасликда айблади. Унинг сўзларида дўқ-пўписа, дағдаға кўп, лекин аниқ далил йўқ эди.

Қатағонга даъват руҳи билан суғорилган бу нутқ инқирозга юз тутаётган империянинг Қашқадарё вилоятидаги сўнгги жазаваларидан бири эди, холос. Аммо ўша вақтда у одамларни бўлиб ташлаш, бири-бирига қарши қўйиш, «қама-қама»ларни авж олдиришга қаратилгани билан ўта хатарли эди.

«Очик айтиш керакки, – деди В. Анишчев, – бундай вазият, хусусан қариндош-уруғчилик, маҳаллийчилик, амални суиистеъмол қилиш республиканинг бирон-бир вилоятида Қашқадарёдагичалик кескин тус олган эмас. Аксарият ҳолларда эса бундай ҳаракатларга партия ва совет раҳбарлари, коммунистлар бошчилик қилади».

Вилоят раҳбарига бундан ортиқ айб қўйиш мумкин эмас эди, албатта. В. Анишчев айтган таъна-маломат замирида Ислом Каримовнинг шу эл, шу юрт учун қилаётган барча эзгу ишлари амалдаги сиёсатга қарши қаратилган, деган сиёсий айблов мавжуд эди.

Ўшанда мажлис аҳлининг кайфияти, руҳи тушиб

кетган бўлса, ажаб эмас. Лекин, ўтирганларнинг аксарияти оқ билан қоранинг фарқига бора оладиган, энг муҳими, қатагон сиёсати кулфатларини ўз юракларидан ўтказган, зийрак ва ҳушёр одамлар эди. Шу боис Марказқўм иккинчи котибининг нутқи совуққина қарши олинди, кейин сўзга чиққан кишилар бу мавзуни бутунлай четлаб ўтди.

– Олдимизда қиладиган кўп-кўп ишлар турибди, – деди Ислон Каримов ўз сўзида. – Ўз кўлами жиҳатидан ғоят катта, сермашаққат ва масъулиятли бу ишлар ҳар биримиздан ғайрат ва қатъият талаб этади. Бугунги кунда ҳал этувчи омиллар – демократлаштириш ва туб ислоҳотларни жадаллаштириш, одамларнинг ҳаёт кечиришини яхшилаш, инсон омилини рўёбга чиқаришдан иборат.

Тараққиёт тўсиқларни енгиб ўтишни тақозо этади. Ўтган бир йил давомида Ислон Абдуғаниевич Қашқадарё халқининг обрўйини, ғурурини кўтаришга бутун куч-ғайратини сафарбар этган эди.

Қашқадарё халқи ҳам ўз раҳбарига шунга яраша ҳурмат-эҳтиром кўрсатди. Ана шундай ўзаро ҳурмат ва ишонч, самимият, бир-бирини қўллаб-қувватлаш навбатдаги эзгу ишларга йўл очди.

Буни алоҳида таъкидлашимизнинг сабаби шуки, В. Анишчев бошчилигидаги «десантчи»ларнинг Қашқадарё вилояти раҳбари ва халқини бир-бирига қарши қўйиш, «қама-қама»ларни авж олдириш мақсадидаги навбатдаги хуружи 1987 йилнинг 12 декабрида бўлган эди. Бу пайтга келиб, «ўзбеклар иши», «пахта иши» кампанияси янги босқичга кўтарилаётган эди.

Бу даврда Москванинг «Правда», «Известия», «Огонёк» каби йирик нашрлари бутун дунёнинг диққат-эътиборини Ўзбекистонга қаратган, республика уюшган жинорий гуруҳлар, «пахта мафияси» уясига айланган, деган ғаразли уйдирмаларни кенг тарқатаётган эди.

Ўзбек халқини бадном этишга, бўлиб ташлашга

ва шу тариқа унинг устидан ҳукмронлик қилишга уринган разил кучлар мана шундай информацион ҳужумдан сўнг қатағонни янада кенг кўламда давом эттиришди.

1988 йилнинг 7 декабрида Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг биринчи котиби И.Усмонхўжаев, Марказқўмининг қатор аъзолари гўё ўз обрўсига доғ туширгани учун ишдан олиниб, жиноий жавобгарликка тортилди. Москва матбуотида эса янги шов-шувлар бошланди.

Бу шундан далолат берадики, ўша даврда Анишчевлар қаерга қўл узатса, етарди, шу боис уларга қарши очиқча кураш олиб бориш ўта хатарли эди.

Агар Қарши шаҳрида бўлиб ўтган ўша пленумда, ундан кейинги даврда вилоят раҳбари эзгулик ва адолат йўлида қатъий турмаганида, эл уни қўллаб-қувватламаганида яна ишлар орқага кетиши, қанчадан-қанча йўқотишлар бўлиши ҳеч гап эмас эди.

Эзгу мақсад йўлидаги бирдамлик ва аҳиллик давр тўфонларини енгиб ўтишда муҳим омил бўлди. Одамлар ўзидан ортиб ўзгалар ҳақида ўйлай бошлади, ноҳақ жабр чекаётган юртдошларини бегоналар ҳукмига ташлаб қўймаслик ҳақида бош қотиришга киришди.

Қарши давлат университети ҳуқуқшунослик кафедраси ўқитувчиси Мейли Тўрақулов ҳикояси:

— Ислом Каримов иш бошлаган пайтда Қашқадарёдаги умумий аҳвол, айниқса, қишлоқ хўжалиги жуда оғир аҳволга тушиб қолган эди.

Мен ўша кезлар вилоят партия қўмитасида хизмат қилганман. Рўй-рост айтадиган бўлсак, Ислом Каримов билан ишлаш гоёят масъулиятли эди. Вилоят раҳбари котиблар ёхуд бўлим мудирлари орқали эмас, балки топишириқни ижро этадиган ходим билан бевосита ишлар, масаланинг биз ўйлаб кўрмаган, аслида ўта муҳим бўлган жиҳатларини сўраб-суриштирар эди.

Бу — биз учун катта мактаб бўлган, албатта.

У ходимларга нисбатан қаттиққўл, талабчан, шу билан бирга, меҳрибон эди. Кўп ҳолларда бирга тушликка чиқар, одоб юзасидан: «Сиз ўтириб туринг, Ислом Абдуғаниевич», деб илтимос қилсак-да, унамасди. Аксинча, таом олиш учун биз билан бирга навбатда турарди.

Меҳнаткашларни қабул қилиш гоҳо ярим кечага қадар чўзилиб кетарди. Бунга сабаб — арз билан келувчиларнинг охири кўринмасди, лекин Ислом ака улар билан бафуржа суҳбатлашар, одамлар дилидаги кечинмаларни чуқур ҳис этар, қўлидан келганича ёрдам берар эди. Кўп бор кузатганман — у киши мутасадди ташкилот раҳбарларининг оддий одамларга бўлган муносабатига қараб уларнинг ишига баҳо берар эди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Курбон Эгамбердиев ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич ҳар куни ишни вилоят газеталари билан танишишидан бошлар эди. У киши газета саҳифаларини шунчаки кўздан кечирмас, ҳар бир матери-

ални синчиклаб ўқиб чиқарди. Кўнглида бирон-бир фикр туғилса, муҳаррирга телефон қилиб, ўз мулоҳазаларини баён этарди. Айниқса, танқидий-тахлилий мақолалар вилоят раҳбарида жиддий муносабат уйғотар, муаллифга миннатдорлик билдириш билан бирга, тилга олинган хўжалик раҳбари билан шахсан гаплашар, бу иллатлар қаёқдан келиб чиқаётганини билишга, уларни биргаликда бар-тараф этишга ҳаракат қилар эди.

Шу ўринда қуйидаги бир воқеани эслаб ўтиш ўринли, деб ўйлайман.

Косон туманидаги бир чорвачилик хўжалигида наслчилик масаласи эътибордан четда қолиб, молларнинг зоти бузилган, оқибатда маҳсулот кескин камайиб кетган эди. Биз вилоят радиосида шу муаммони кўтариб чиқдик.

Бу эса хўжалик раҳбарининг жиддий норозилигига сабаб бўлди. У танқид оддий меҳнаткашларга жуда оғир ботгани ҳақида вилоят партия қўмитасига шикоят ёзди. Бу ҳам етмагандек, вилоят телерадио қўмитасига келиб, биз, журналистларга дўқ-пўписи қилди.

Аксига олиб, вилоят партия қўмитасининг қишлоқ хўжалик бўлимидаги масъул шахслар ҳам уни қўллаб-қувватлади, хуллас, тазийқ кучайиб кетди. Ахийри, бу гап Ислом Абдуганиевичга ҳам бориб етди.

Вилоят раҳбари нуфузли гуруҳ ташкил этиб, уларнинг зиммасига вазиятни атрофлича ўрганиш ва масалага ҳолис баҳо бериш вазифасини юкледи. Текишириш натижаси шундай бўлиб чиқдики, биз кўтарган масала вилоят қишлоқ хўжалик ходимлари йиғилишида муҳокама этилди. Танқид ҳаққоний деб топилди. Хўжалик раҳбарининг ишда қолиш ёки қолмаслиги масаласини кўриб чиқиш туман партия қўмитасига ҳавола этилди.

Вилоят газетасида чоп этилган уруғчиликка доир таҳлилий материал ҳам шундай кескин баҳсларга сабаб бўлган. Бу мақола эълон қилинганч, кўндан-кўп раҳбарлар: «Журналистлар қилдан қийиқ ахтаради», деб таъна қилишди, очиқ-ойдин бизни айблай бошлади. Охир-оқибат

ушбу мақола вилоят партия кўмитаси бюросида муҳокама этилди.

Негадир ҳатто бюрода ҳам икки хил қараш юзага келди. Бюро аъзоларининг бир қисми, газета масалани тўғри кўтарган, деса, қолганлар, тахририят ўзбошимчалик қилмаслиги керак, биздан берухсат бу ишларга аралашшига нима ҳаққи бор, деб туриб олди. Ҳатто айримлар: «Бу — одамларни ишдан совутиши, бузғунчилик», дейишгача бориб етди.

Шунда Ислом Абдуғаниевич ўрнидан туриб:

— Азиз дўстлар, мен бир нарсани тушунмаяпман, — деди. — Газета кўтарган масала тўғрими, йўқми? Агар тўғри бўлса, бу иллатларни бартараф этиш лозимми, йўқми? Журналист бизнинг умумий манфаатимиздан келиб чиқиб, этилган муаммони кун тартибига қўйган бўлса, хўш, бунинг нимаси ёмон? Унга раҳмат дейиш ўрнига сизлар давдага қиласизлар, муаммодан муаммо келтириб чиқарасизлар. Билиб қўйинглар, ҳаёт ўзгармоқда, одамларнинг сиёсий савияси кундан-кунга ўсиб бормоқда, сиз қўллаётган эскича усул эса фақат ўз обрўйингизга путур етказди. Журналистларга эркинлик бериш, улар билан биргалашиб ишлаш даркор.

Яна такрор айтаман: журналистларимиз мана шундай ҳаётий масалаларни бартараф этишида бизга яқиндан ёрдам бераётган экан, бунинг учун уларга ташаккур дейишимиз керак.

Ислом Абдуғаниевичнинг бу гапларидан журналистларнинг боши осмонга етди.

ИККИ ТУМАНГА ҚАРАГАН ҚИШЛОҚ

Наврӯз қишлоғи, одамларнинг эслашича, етмишинчи йилларда иккига бўлиб ташланган. Ўша даврдаги юқори идораларнинг буйруғига кўра, қишлоқни кесиб ўтган жарнинг у томони Чироқчи, бу томони эса Шаҳрисабз туманига қарайдиган бўлиб қолган. Албатта, бу иш бир жиҳатдан кулгили бўлса, иккинчи жиҳатдан ачинарли эди.

Орадан йиллар ўтиб, бу «маъмурий бўлиниш» ўзининг салбий оқибатларини келтириб чиқара бошлади. Бу, айниқса, тўй-маърака, никоҳдан ўтиш, ҳужжат олиш, касалхонага ётиш каби масалаларда яққол кўзга ташланар эди.

1986 йили қишлоқ аҳли бир бўлиб, ҳар икки туман раҳбарига мурожаат этди, қишлоқнинг бундай ҳолати кўпдан-кўп ноқулайликлар келтириб чиқараётганини таъкидлаб, уни яна қўшиб беришларини илтимос қилди.

Лекин бу ўтинч ерда қолди. Шундан сўнг уч-тўрт оқсоқол вилоятнинг биринчи котибига арз қилиб шикоят ёзади. Шикоятни ўқитувчи Эштемир Хўжаназаров қоғозга тушириб беради.

Шикоят айланиб келиб, Шаҳрисабз туманининг биринчи котиби қўлига тушади. Биринчи котиб масаланинг моҳияти билан эмас, балки хатни ким ёзгани билан қизиқади. У ёш ўқитувчининг бу ишда иштироки борлигини аниқлагач, унинг кўзини очиб қўймоқчи бўлади ва икки йил жамоа хўжалигида сувчи бўлиб ишлашга мажбур қилади.

Лекин бу билан элнинг норозилиги барҳам топмайди. Нега деганда, экин экиладиган унумдор ер-

лар, мол боқиладиган яйловлар Шаҳрисабз тумани тасарруфига ўтиб кетган. Чироқчига тегишли ҳудуд эса асосан пахтазордан иборат бўлган. Маҳаллий аҳоли қадим-қадимдан чорвачилик ҳисобидан тирикчилик қилиб келган. Шаҳрисабзликлар эса энди ўзларининг ихтиёрига ўтган яйловдан уларнинг фойдаланишига йўл қўймаган. Табиийки, бу аризабозликка сабаб бўлган.

1987 йилнинг баҳорида қишлоқ оқсоқоллари яна вилоят раҳбарига мурожаат этади, иккига бўлинган қишлоқни бирлаштириб, Шаҳрисабз тумани ҳудудидаги яйловларни олиб беришни илтимос қилади.

Ислом Абдуғаниевич мана шу ҳудуд вилоят тараққиётида, бу ерда яшаётган одамлар ҳаётида катта аҳамиятга эга эканини инобатга олиб, бу масалани ўрганиб чиқишга киришади. Айни шу вақтда иттифоқ раҳбарияти халқ хўжалигини бошқаришда маъмурий ҳудудларни йириклаштириш сиёсатини илгари суради.

Катта вилоятлар бир-бирига қўшиб юборилаётган бир пайтда кичик бир қишлоқни бирлаштириш фикри жуда галати туюлиши табиий эди. Лекин шунга қарамасдан, Ислом Абдуғаниевич республика раҳбариятига мурожаат қилиб, муаммони батафсил тушунтиради ва уни ижобий ҳал этишда ёрдам сўрайди. Республика раҳбарияти эса турли сабабларни рўкач қилиб, бу ҳаётий масала ечимини орқага суради.

Шу орада республика Олий Советига сайловлар бошланади. Ва айрим кимсалар Наврўз қишлоғи аҳолисини қийнаб келаётган муаммодан ўз мақсади йўлида фойдаланиб қолишга ҳаракат қилади.

– Агар қишлоқ бирлаштирилмаса, Шаҳрисабз туманига асоссиз олиб берилган яйловлар қайтарилмаса, наврўзликлар сайловда иштирок этишдан бош тортади! – деб жар солади улар.

Ушбу масала жиддий тус олгач, бутун диққат-эътибор шу қишлоқ аҳлини тинчителишга қаратилади.

Кейинчалик бу воқеага сиёсий баҳо бериб, В. Анишчев ушбу муаммонинг келиб чиқишига ҳам жойлардаги раҳбарлар айбдор, деган фикрни илгари суради. Жумладан, «Иш оммавий норозилик юришигача бориб етди, – дейди у вазиятни атай бўрттириб. – Улар орасида коммунистлар ҳам бўлгани ачинарлидир. Масала ўзининг адолатли ечимини топди, лекин шунгача бориш керакмиди?»

В. Анишчев вилоят раҳбарига сиёсий айб қўймоқчи, ўзини эса жонкуяр ва адолатпарвар қилиб кўрсатмоқчи бўлади. Ҳолбуки, бу воқеа тамомила бошқача тарзда ечим топган эди...

1987 йилнинг кузида одамларнинг кўнглидаги иш амалга ошди – қишлоқ бирлашди. Вилоят раҳбарининг ташаббуси билан бу ерда қўш қаватли кўркем янги мактаб биноси қад ростлади. Тинч ва осуда ҳаёт қарор топди.

Халқ демократик партияси Чироқчи туман кенгашининг собиқ биринчи котиби Мусулмон Бойхонов ҳикояси:

— *Ҳамма гап шундаки, Наврӯз қишлоғи Ильич номидаги совхозга қарар, унинг маркази қишлоқдан қирқ чақирим олисда жойлашган эди. Энди тасаввур қилинг, икки энлик бир маълумотнома олиш учун одамлар неча чақирим йўл босиб, қанча сарсон бўларди.*

Марказга боришнинг ўзи бир азоб, иш битириш минг азоб эди.

Ислом Абдуғаниевич вилоятда иш бошлагач, орадан кўп ўтмай, мана шу қишлоққа ташириф буюрди. Ҳаво жуда салқин эди, эзиб ёмғир ёғаётганди.

Оқсоқоллар вилоят раҳбарини ҳурмат билан кутиб олишди. Ислом Абдуғаниевич ёгин-сочинга қарамай, кексалар билан анча суҳбатлашди. У киши ёмғирдан намиққан пахса уйларга, кўлмак ҳосил бўлган қинғир-қийшиқ кўчаларга кўз югуртириб, ҳақиқий аҳволни ўз кўзи билан кўрди, қишлоқ аҳлининг дардини тушунди, хайрлашаётиб, ҳаммаси яхши бўлади, деб оқсоқолларни умидлантирди.

Орадан бирмунча вақт ўтди. 1987 йилнинг ёзида, туш пайти, қўққисдан мени идорага чақирди. Ўшанда мен Ленин номли хўжалик раиси эдим. Борсам, туманимизнинг биринчи котиби Юрий Мелентьев ўйга толганча сигарет чекиб ўтирган экан. Шоша-пиша Чироқчига жўнадик. Райком биносининг учинчи қаватида вилоят раҳбари муовинлари, прокурор ва бошқа одамларга дуч келганим ёдимда.

— *Тез қиринг, сизни кутиб ўтиришибди, — деди аллаким.*

Биринчи котибнинг хонасида тўрт киши ўтирар, Ислом Абдуғаниевич эса улардан тепароқда турган эди.

— Келинг, — деди у киши қисқа қилиб. — Ұтиринг.

Меҳмонлар билан сўрашдим. Маълум бўлишича, Тошкентдан шу масала бўйича комиссия келган экан. Қишлоғимиз оқсоқоли Мухтор бобо Намозовнинг рўпарасида комиссия аъзолари — Нуриддин Муҳиддинов, ундан нарида — Расул Фуломов, ўша пайтдаги республика Министрлар Советининг раиси Файрат Қодиров ўтирар эди. Афтидан, Қодиров бизнинг оқсоқол билан бир нимани муҳокама қилаётган экан шекилли, салом-алиқдан сўнг улар яна суҳбатни давом эттиришди. Гап иккига ажралиб қолган Наврўз қишлоғини қўйиш-қўймаслик ҳақида борар эди. Лекин оқсоқол ҳукумат раҳбарининг гапига тушунмаётган ёки тушунишни истамаётган эди. Охири, менинг сабрим чидамади.

— Файрат Ҳамидуллаевич, — дедим. — Чамамда, оқсоқол сизни тушунмаяпти. У ёғини сўрасангиз, бу кишининг гапи билан масала ҳал бўлмайди. Буни одамларнинг олди-га бориб, бамаслаҳат бирёқли қилган маъқул.

Шу гапдан сўнг Ислом ака:

— Файрат Ҳамидуллаевич, — деди. — Сиз, яхшиси, колхоз раиси билан ҳам маслаҳатлашинг.

Қодиров:

— Сейчас, — деди-да, яна оқсоқолни саволга тутди.

— Тўғриси айтсам, гапингизга тушунмаяпман, — деди Мухтор бобо ахийри бетоқат бўлиб. — Энди, бу кўпчилик билан ҳал бўладиган иш. Қишлоққа борайлик, одамлар кутиб ўтиришибди.

Шундан сўнг Қодиров менга ўгирилиб, бир-икки савол берган бўлди. Пировардида:

— Ерни олиб бериш талаб этилган аризани олиб келинг, — деди.

Мен қайтиб хўжаликка бордим, одамлар имзо чеккан ўша ҳужжатни олиб келгунимча анча вақт ўтди. Қарасам, Қодиров жуда асабий, диққат бўлиб ўтирибди.

— Нет, я не согласен, — деди у Ислом Абдуғаниевичга қараб. — Если народ не соглашается, тогда я буду...

Афтидан, у ўз фикрини ўтказмоқчи, мабодо одамлар гапига кўнмаса, қандайдир ёрдам чақирмоқчи эди.

Афтидан, ҳукумат раҳбари билан Ислон Абдуғаниевичнинг гапи бир жойдан чиқмаган, қандайдир келишмовчилик бўлганга ўхшарди. Ҳар ҳолда, менга шундай туюлди.

Хуллас, ҳаммамиз эшикка қараб юрдик.

Қодировнинг талабига кўра, қоронғи тушган бўлса-да, одамларни йиғдик. Мажлис бошлангач, Министрлар Советининг раиси гапни айлантира бошлади. Ахийри, одамларнинг тоқати тоқ бўлди.

— Қишлоғимизни қўшиб берасизми, йўқми, шуни очиқ айтинг! — деб туриб олди улар.

Қодиров беихтиёр ўрнидан туриб:

— Мен Ильич номли совхознинг беш минг гектар ерини олиб, Ленин номли колхозга бера олмайман, — деди очиқчасига. — Наврўз қишлоғи ҳозирги ҳолида қолади.

Бу гапга нисбатан норозилик хитоблари янгради. Айниқса, хотин-қизлар зални бошига кўтарди. Одамлар жунбушга кела бошлагач, Ислон Абдуғаниевич ўрнидан туриб, халқни тинчлантирди. У киши пастга тушиб, жамоа орасига кириб борди. Сўнг:

— Наврўзлик оғайнилар! — деди салмоқлаб. — Сизларни таъбишга солган бу масала ҳозир юқори доираларда ҳам атрофлича ўрганилмоқда ва у ижобий ечимини топишига ишончим комил. Сиз учун сув билан ҳаводек зарур бўлган ўша ерлар ҳам тўлалигича қайтарилади. Ҳамма гап шундаки, бу фақат сизнинг, шу ерлик аҳолининг турмуши яхши бўлсин, деб қилинмоқда. Демак, бундан тўғри хулоса чиқариб, ердан оқилона фойдаланишингиз, шу жойни обод этишингиз керак бўлади.

Гулдурас қарсак янгради. Ҳатто аёлларнинг кўзларидан ёш чиқиб кетди. Кимдир у кишига миннатдорлик билан термилди, кимдир чапак чалди, яна кимдир дуо қилди. Назаримда, ҳатто зал ҳам ёришиб кетгандек эди.

Ҳақиқатан ҳам, орадан тўрт кун ўтгач, вилоят раҳ-

бари келиб, Наврўз қишлоғи жамоасини йизди, қишлоқнинг бир бутунлигини таъминлаш ва унинг азалий ҳудудини тиклаб, бизнинг хўжаликка қўшиш ҳақидаги қарорни ўқиб эшиттирди. Шундан сўнг кўп ўтмай у кишининг сабъ-ҳаракати билан бу ерда икки қаватли янги мактаб биносини қуришга киришилди...

Наврўз қишлоғи аҳлининг дилида бир армон қолган. Ўн беш йил олдин бўлган мана шу воқеалар ҳақида гап очилса, «Ўшанда Ислом Абдуғаниевичнинг елкасига тўн ёпишига улгурмай қолдик-да», деб ҳамон афсус қилишади...

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Исмоил Жўрабеков ҳикояси:

— Мен ўша йиллар республика Министрлар Совети раисининг биринчи ўринбосари, давлат агросаноат комитетининг раиси лавозимида ишлаганман. Хизмат тақозосига кўра вилоятларга, жумладан, Қашқадарёга ҳам тез-тез бориб турганман.

Ислом Абдуғаниевич Қашқадарёда вилоят раҳбари сифатида иш бошлаган пайтда вилоят иқтисодиёти бутунлай инқирозга юз тутган эди. Саноат, қурилиш ва ишлаб чиқариш соҳаларида самарадорлик пасайиб кетган, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш бўйича режалар барбод бўлган, мана шунинг оқибатида турмуш ҳар томонлама оғирлашиб, аҳолининг норозилиги кучайган, ариза ва шикоятбозлик авж олганди.

Маҳаллий раҳбарларнинг аксарият кўпчилиги оддий халқ ҳаётидан узилиб қолган, одамлар уларга ишонмас, шу боис гуруҳ-гуруҳ бўлиб пойтахтга, нуфузли идоралар, газета ва журналларнинг таҳририятларига қатнаб, арзу дод қилишга мажбур бўлар эди. Тошкентдаги масъул ходимларнинг кўп вақти ана шундай шикоятларни кўриб чиқишга сарф бўларди.

Қашқадарёликларнинг феълу атворини жуда яхши билганим учун ишонч билан айтаманки, бу халқ унча-бунчага бундай қилмайди, ориятли, сабр-тоқатли, ғурури ба-

ланд одамлар. Аммо дардини эшитмасанг, гапига қулоқ солмасанг, иззат-ҳурмати янги жойига қўймасанг, чидаб тура олмайди. Қандай раҳбар бўлишидан қатъи назар, дангал олдига келади-да, ўйлаб турган гапини шартта-шартта юзига айтади. Ўз ҳақини талаб қилади.

Аксинча, халқни тушуниб қувончу таъбиҳларига ше-рик бўладиган, оғирини енгил қиладиган, энг муҳими, мард ва танги, ўз гапининг устидан чиқадиган баъри кенг раҳбарга тан беради, унга ихлос қўйиб, ҳар доим қўллаб-қувватлайди, отасига раҳмат, деб дуо қилади.

Ислом Абдуғаниевич ишни дабдабали мажлислардан, шомни тонга улаб ўтказиладиган “разборка”лардан эмас, ёки айтмайлик, аввалги раҳбарларга ўхшаб кадрларни пала-партиш алмаштиришидан эмас, халқнинг, оддий одамларнинг қалбига қулоқ тугишидан бошлади.

Вилоят раҳбари сифатида иш бошлаган дастлабки бир-икки ойнинг ўзидаёқ Қашқадарёда у киши бормаган бирон-бир қишлоқ ёки дала-дашт қолмаган. “Вилоят раҳбари йўлга чиқяпти, фалон туманга бормоқчи, фалон жойда кутиб олиш керак”, деб бировни безовта қилган эмас, ўзи тонг саҳарда ўрнидан туриб, оддийгина кийиниб, тўппа-тўғри далага йўл олар, деҳқонлар, чорвадорлар билан учрашиб, худди эски кадрдонлардай қуюқ суҳбатлашар эди. Бундай суҳбатларнинг кўпига мен ўзим губоҳ бўлганман.

Ислом Абдуғаниевич кўпроқ ҳамсуҳбатини гапиртиришига ҳаракат қиларди. Оилавий аҳволи, бола-чақаларини бирма-бир сўраб-суриштирар, уларнинг саломатлиги, ўқиш-ишлари яхшими, уст-боши бутми, хўш, ўзингиз қалайсиз, курорт ё санаторийга борганмисиз сира, деб унинг кўнглига қўл солар эди. Ҳатто кўпчилик бундай салибий муомаладан эсанкираб қоларди. “Наҳотки Ислом Каримов деганлари шундай камтар, соддадил одам бўлса? Вилоятнинг каттаси оддий чўпон-чўлиқларнинг олдига келиб, улар билан чой ичиб, гурунглашиб ўтирса-я?!”

Вилоятнинг янги раҳбари аввалги “катта”лардан бу-

тунлай фарқ қилишини, у юракка яқин одам эканини англагач, кишиларнинг кўнгли хотиржам бўлиб, қулфи дили очилиб кетар эди.

Ислом Абдуғаниевич шу хислати билан қисқа вақт ичида халқнинг меҳрини ва ишончини қозонди.

Вилоят битта бўлгани билан ҳар бир туман, ҳар бир қишлоқнинг ўзига хос хусусиятлари бор, элнинг кўнгли нозик. Гаплашсангиз, бирови пастдан, бирови баланддан келади. Ёши улугга: “Хўп”, дейсиз, ёши кичигининг сал ҳовурини босасиз. Гапини эшитасиз, маслаҳатлашасиз, ҳақ бўлса, айтганини қиласиз, ана шунда сиздан яхши одам бўлмайди.

Авваллари бундай воқеаларни кўрмаган, бир умр вилоят раҳбарининг ёнига йўлай олмаган одамлар энди шунга амин бўлдики, Худонинг марҳамати билан уларнинг ёнида ортиқча иззат талаб қилмайдиган, пайкал оралаб, яйлов кезиб чарчамайдиган, чорвадорнинг ва деҳқоннинг тўшагида ёнбошлаб, у билан гурунғ қиладиган, уни астойдил эшитадиган кўнгли очиқ, бағри кенг раҳбар турибди. Демак, унга ишонса, дардини, кўнглидаги эзгу орзу-армонларини очиқ айтса бўлади.

Ислом Абдуғаниевичнинг Қашиқадарёдаги биринчи муваффақияти мана шу — оддий меҳнаткашларнинг самимий ишончи бўлди.

Маълумки, собиқ иттифоқ даврида жуда кўп масалалар Марказнинг умумий кўрсатмалари асосида ҳал этилган. Маҳаллий аҳолининг хоҳиш-иродаси ҳеч вақт инобатга олинмаган. Натижада, аксарият кўпчилик ҳолларда ер ва сув устида баҳс ва норозиликлар келиб чиққан. Худди шундай воқеалардан бири Чироқчи туманидаги Ленин номли хўжаликда рўй берган. Гап шундаки, хўжалик жуда йирик бўлиб, иш юзасидан ёки оддий бир маълумотнома олиш учун идорага борадиган бўлсангиз, бир неча ўнлаб километр йўл босишга, сарсон-саргардон бўлишга тўғри келади. Қолаверса, бошқа муаммолар ҳам оз эмас. Юз йиллар давомида бир бутун ҳолда яшаб келган Наврўз қишлоғи иккига бўлиниб, икки туманга қараб қолган...

Одамлар: “Қишлоғимиз бўлингач, ҳамма ишларимиз орқага кетди, биз абвалгидек яшашни истаймиз”, деб норози бўлади. Уларнинг фикр-мулоҳазалари асосли, лекин шуни тинглайдиган, тушунадиган одам йўқ. Туман ва вилоятнинг абвалги раҳбарлари билиб-билмай уларнинг нафсониятига тегади, аризабозга, извогарга чиқаришади. Оқибат-натихада одамлар Тошкентга, республика идораларида ўтирган раҳбарлар ҳузурига йўл олишади.

Республика Компартияси Марказқўми бюросида бу масала бир эмас, икки марта муҳокама қилинган, лекин бирон-бир киши: “Одамлар нега бундай таклиф киритяпти? Бунинг замирида асосли бир гап бордир?” — деб ўйлаб кўрмаган. Мана шундай эътиборсизлик, совуққонлик ва лоқайдлик оқибатида, гарчи нуфузли комиссиялар тузилган бўлса-да, масала ўз вақтида ечимини топмаган.

Тошкентдан борган “Ҳурматли комиссия аъзолари” эса халқнинг олдида кулгили аҳволга тушиб қолган. Жунбушга келган одамларга жўяли бир гап айта олмаган.

Вазият ниҳоятда чигаллашиб кетгач, Ислом Абдуғаниевич жуда вазминлик билан иқтисодий далиллар келтириб, аҳоли ҳақли талаб билан чиқаётганини таъкидлади ва уларнинг ёнини олди. Шунда боягина қайнаб-тошаётган одамлар бирдан босилиб, “Биз Каримовга ишонамиз!”, “Ҳурматли Каримов, ишончингизни оқлаймиз, юзингизни ерга қаратмаймиз!” дея хитоб қила бошлади.

Комиссия аъзоларининг: “Ўртоқ биринчи котиб, сиз Марказқўм бюроси қарорига қарши чиқяпсиз, оқибати яхши бўлмайди”, — деган писандаларига қарамасдан Ислом Абдуғаниевич ўз сўзида, эл-юртга берган ваъдасида қаттиқ турди ва орадан кўп ўтмай аҳолининг талаби қондирилди. Энг муҳими, бу ўзгариш яхшиликка бўлди, шундан сўнг бу ерда ишлар юришиб кетди.

Шунга ўхшаш яна бир воқеа эсимда. Мазкур тумандаги Ҳамид Олимжон номли хўжаликда ҳам ер билан боғлиқ муаммолар газак олиб, вақтида кўпчиликни қийнаган. Лекин Ислом Абдуғаниевич вилоятда иш бошлагач, бориб

одамлар билан суҳбатлашган ва бу масалани бартараф этган.

Ислом Абдуғаниевич республика раҳбари бўлиб келгач, мана шу хўжаликда яна ер жанжали бошланди. Уймовут қишлоғи аҳолиси шу масалада вилоятнинг янги раҳбарига арз қилди. Лекин бундан ҳеч бир натижа чиқмагач, улар юқорига мурожаат этишди. Шунда Ислом Абдуғаниевич мени чақириб, бориб одамларнинг кўнглини сўранг, уларни безовта этаётган масалани атрофлича ўрганиб чиқиб, ижобий ҳал этинг, деб кўрсатма берди.

У кишининг маслаҳатларидан келиб чиқиб, мен тўғри Уймовут қишлоғи оқсоқоли Азим бобо Пирназаровнинг хонадонига кириб бордим. Тумандаги катта-кичик раҳбарлар “аризачи” деб ориятини кўзгаган мана шу оқсоқол билан бирга ўтириб, бамаслаҳат масалани бартараф этдик ва бундан уймовутликлар гоҳат хурсанд бўлишди...

Ислом Абдуғаниевичнинг Қашқадарёдаги раҳбарлик фаолияти “десантчи”лар хуружи авж олган, “ўзбеклар иши”, “пахта иши” бўйича “қама-қама”лар кучайган таҳликали даврга тўғри келган. Гдлянчилар хўжалик раҳбарлари тугул бригада бошлиқларини, ҳатто бутун умри яйловда ёки пахтазорда ўтган деҳқону чорвадорни — оддий одамларни ҳам аяб ўтирган эмас. Бу ҳақда кўп ёзилган, лекин мен бугун бошқа бир ҳолатни эсламоқчиман. Қани, айтинг-чи, ўша вақтда “қўшиб ёзиш”да айбланиб ноҳақ қамалган бирон-бир одамнинг уйидан, бола-чақасидан, бетоб ётган ота-онасининг ҳолидан бирон-бир киши хабар олганми? Бирон-бир туман ёки вилоят раҳбари мана шундай жафога гирифтор бўлганларнинг уйига бориб, бола-чақасининг бошини силаганми? Муштинар онасининг оху зорини тинглаб, унга таскину тасалли берганми?

Агар очик айтадиган бўлсак, бундай хайрли ишлар сира бўлмаган. Раҳбар у ёқда турсин, ҳатто қадрдонлари, куни кеча бирга ишлаган ҳамкасблари, бирга чақчақлашиб юрган яқин дўстлари ҳам бундай пайтда ўзларини четга олган, эҳтиёткорлик қилишган.

Лекин Ислом Абдуғаниевич “ўзбеклар иши”, “пахта иши” деган айблов билан ноҳақ қамалган одамларнинг хонадонига бирма-бир кириб борди, қатъий ишонч билан: “Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлади, ўғлингиз, турмуш ўртоғингиз, отангиз ҳадемай бағрингизга қайтиб келади”, деб эзилган инсонларга таскин берди. Шу билан бирга, халқимизга нисбатан катта ноҳақлик бўлаётганини баралла айтди. Мана шундан сўнг адолат излаб тинкаси қуриган, нуфузли маҳкамаларга, ҳуқуқни ҳимоя қилиш идораларига қатнайвериб ҳолдан тойган ва умиди узилган жабрдийдалар кўзида яна умид учқунлари пайдо бўлди.

Ислом Абдуғаниевич жуда қалтис вазиятда катта жасорат ва тенгсиз инсонийлик билан заҳматкаш халқнинг тарафини олди, шу йўлда курашди ва вилоятнинг чинакам халқпарвар раҳбарига айланди.

Саксонинчи йилларнинг ўрталарида ушбу вилоят маркази — Қариши шаҳри қандай кўримсиз аҳволда экани кўз олдимдан сира кетмайди. Шаҳар ғоят оғир муаммолар гирдобига ботиб қолган эди. Дов-дарахтлар сувсизликдан қуриб битган, ичимлик суви жиддий муаммога айланган, ўйдим-чуқур йўллар хароб аҳволга келган, ҳатто кўчадаги чироқлар ҳам ёнмасди, шу боис ҳали қош қораймасдан шаҳарни зулмат қопларди.

Ислом Абдуғаниевич ўз фаолиятининг дастлабки кунларидан бошлаб шаҳар ободончилигига алоҳида эътибор қаратди. Минг машаққат билан табиий газ ҳамда сув олиб келинди. Бирин-кетин бу ерда сўлим хиёбонлар, истироҳат боғлари, кўркам кўчалар, замонавий иншоотлар барпо этилди. Биринчи теннис корти, биринчи гузар, биринчи шарқона бозор қурилишлари айнан мана шу Қариши шаҳридан бошланганини аксарият кўпчилик билмаса керак.

Нафақат вилоят марказидаги, балки туманлардаги бозорлар ҳам ниҳоятда ачинарли бир аҳволда эди. Вилоят раҳбарининг ташаббуси ва сабъ-ҳаракати билан улар тубдан қайта таъмирланди ёки замонавий янги бозор бун-

ёд этилди. Маданий-маиший хизмат шохобчаларининг фаолияти эса изчил йўлга қўйилди.

Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Ислом Абдуғаниевич билан ёнма-ён ишлаб, у кишининг мустаҳкам ирода эгаси эканига, узоқни кўра олишига ва ҳамиша келажакни кўзлаб иш юритишига, ҳар қандай вазиятда ҳам ўзининг мустақил фикрини ҳимоя қилишига, одамларни доимо эзгу ишларга сафарбар эта олиш салоҳиятига кўп бор гувоҳ бўлганман. У бирон-бир қарорга келишдан аввал, кун тартибидаги масала каттами, кичикми, бундан қатъи назар, ҳар томонлама пухта ўйлаб, мутахассисларнинг фикрини эшитиб, шундан сўнг ўз муносабатини баён этади ва, албатта, ҳақ бўлиб чиқади.

Ислом Абдуғаниевич Қашқадарёда иш бошлар экан, даставвал вилоят ҳаётини, бу ердаги мавжуд шароит ва имкониятларни атрофлича ўрганиб чиқди, ўзидан аввал ишлаган раҳбарлар фаолияти ва уларнинг хато-камчиликларини чуқур таҳлил қилди. Собиқ обкомлар Кремлга итоаткорликни, шахсий ҳузур-ҳаловатни эл-юрт манфаатидан устун қўйишган, оқибатда халқдан, оддий меҳнаткаш одамлардан ажралиб қолган эди. Юқорига: “Бизда ҳамма ишлар жойида, ҳеч бир муаммо йўқ”, деган мазмунда рапорт беришни одат қилиб олишганди.

Ислом Абдуғаниевич бундай номақбул раҳбарлик услуга барҳам берди. Ишнинг кўзини биладиган ҳақиқий элпарвар, юртпарвар раҳбар қандай бўлишини амалда намойиш этди. Шунинг учун ҳам улкан салоҳиятга эга бу воҳа аҳлининг, Қашқадарё элининг чинакам меҳр-муҳаббати ва чексиз эҳтиромига сазовор бўлди. Ҳар қандай инсон учун, айниқса, раҳбар учун, ўйлайманки, бундан ортиқ бахт бўлмайди.

ЭГАЛИК ТУЙҒУСИ

Янги, 1988 йил нафаси қут-баракадан далолат берарди. Дов-дарахтлар, тоғу тошлар, бутун борлиқ оппоқ қорга бурканган.

Вилоят марказидаги истироҳат боғига улугвор арча ўрнатилган, бу маскан тиниб-тинчимас болаларнинг севимли ўйингоҳига айланган эди. Боғ, айниқса, кечки пайт ўзгача тароват касб этар, ранг-баранг чироқлар ёғдусида улкан арча товус каби товланар эди.

Ислом Каримов стол устидаги қоғозлардан бош кўтарди. Тунги соат ўн биру ўн беш. Одати бўйича, у майдон тарафдаги дераза олдига келиб, дарпардани четга сурди. Қаттиқ совуқ тушган, шу боис кўча кимсасиз эди.

Қор учқунлай бошлади. Яратганнинг инояти бу. Ерга қут-барака ёғмоқда. Йил яхши келадиганга ўхшайди. Агар уруғлик билан боғлиқ муаммолар ўз вақтида ҳал этилса, серҳосил навлар оқилона районлаштирилса, кутилганидан зиёда натижаларга эришиш мумкин.

Ислом Абдуғаниевич енгил тин олиб, хонадан чиқди. Хаёлида ҳамон уруғлик масаласи билан боғлиқ фикрлар чарх урарди. «Союзхлопок» илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси вилоят филиали олимларининг бу масаладаги лоқайдлиги унда кўпдан буён ташвиш уйғотиб келади. Чунки улар мавжуд уруғ-синаш майдонларидан фойдаланиш, деҳқонга амалий маслаҳат бериш ўрнига ҳеч кимга керак бўлмаган ҳисоботлар ёзиш билан банд эди. Бирлашма ходимлари мана шу юмушни жуда жиддий иш деб ҳисоблар, лекин кейинги йиллар мобайнида бирон-бир навни тажрибадан ўтказиб, экишга тавсия қилмаган эди.

Пахта яккаҳоқимлиги туфайли ернинг унумдорлиги пасайиб кетган, вильт ва бошқа касалликлар кенг тарқалаётган бир шароитда олимларнинг бундай боқибеғам ҳаракатини ҳеч нарса билан оқлаб бўлмасди.

Ер унумдорлигини ошириш, селекция ва агротехникани ривожлантириш даркор. Бунинг учун эса олимлар деҳқонларнинг чинакам ҳамкори ва ҳаммаслагига айланиши лозим.

Шу билан бирга, бугун ҳаётнинг ўзи деҳқонга эркинлик беришни тақозо этмоқда. Ахир, қачонгача юқори идорада ўтирган раҳбар бевосита далада ишлаётган, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланаётган деҳқонга қайси куни суғориш ва ўғитлаш кераклигини, ғўзага бериладиган ўғитнинг миқдорини олдиндан белгилаб беради? Ҳатто ғўза қатор ораларига ишлов бериш ҳам кўрсатма асосида ўтказилади. Лекин ҳеч ким мана шу тадбир табиий эҳтиёждан келиб чиқиб, ўз вақтида ўтказиляптими ёки йўқми – буни ҳатто ўйлаб ҳам кўрмайди. Тадбирлар хўжакўрсинга график асосида ўтказилади. Холбуки, деҳқоннинг ўзи бу борада ҳаммадан кўра катта тажрибага эга. У ана шу тажрибага таяниб иш тутса, ҳар бир ишловни ўз вақтида ўтказса, ҳосилдорлик албатта ошади ва янги-янги имкониятлар эшиги очилади.

Мен мана шу ернинг эгасиман, етиштирган ҳосилим ўз дастурхоним тўкинлигига хизмат қилади, деган нуқтаи назар ҳар бир ишда устувор бўлса, ер ҳам, ғўза ҳам меҳр билан парвариш этилса, кўзланган ҳосилни олишга эришиш мумкин, албатта.

Ислом Абдуғаниевич 1988 йилда вилоят бўйича 521 минг тонна пахта йиғиб олинишига ишонарди. Лекин, шу билан бирга, ички имкониятлардан фойдаланган ҳолда, меҳнаткашларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш масаласини ҳам ҳал этиш лозим эди. Бунинг учун эса ҳар бир қарич ердан, айниқса, сув захираларидан оқилона фойдаланиш зарур бўларди.

Вилоятда узоқ йиллар давомида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажмининг ўсишига асосан экин майдонларини кенгайтириш ва ишчи кучини оши-

риш туфайли эришилган, эндиликда бу усул ўзини оқламаяпти. Эскича қарашлардан воз кечиш, самардорлик ва омилкорлик ҳар қандай ишнинг асосий мезони бўлиши керак. Косон ва Қамашадаги кўпгина хўжаликлар қўлга киритаётган муваффақиятлар мана шундай ёндашув натижасидир.

Одамлар, ернинг ҳақиқий соҳиби ўзимман, деб ҳисобламаган жойда олинаётган ҳосил чўғи ҳам ўзига яраша бўлади. Демак, деҳқонларда ерга эгалик туйғусини шакллантириш ва алмашлаб экишга жиддий эътибор қаратишни даврнинг ўзи талаб этмоқда. Айни вақтда чигитни пушта олиб экиш ҳам яхши самара беришини унутмаслик даркор.

Ана шунда ўртача 22 центнердан ҳосил олишга, яъни ҳосилдорликни 4 центнерга оширишга эришиш, ялпи ҳосил миқдорини эса 521 минг тоннага етказиш мумкин.

Вилоят раҳбари 1988 йилнинг 27 февралда бўлиб ўтган йиғинда барчанинг эътиборини мана шу масалаларга қаратиб, ҳалол меҳнат ўз вақтида рағбат топиши керак, дея уқтирди.

У вилоятда аҳоли жон бошига ўртача 20 килограмм гўшт, 126 килограмм сут, 66 дона тухум, 54 килограмм сабзавот ва бошқа маҳсулотлар тўғри келишини айтиб, бу кўрсаткичлар ҳатто республика даражасидан ҳам паст эканини таъкидлади. Бунинг асосий сабаби шундан иборатки, деди у, шу пайтга қадар хўжаликларда пахта етиштириш асосий вазифа бўлиб келган, бошқа соҳаларга эса деярли эътибор берилмаган.

Ислом Абдуғаниевич ўз нутқини пахта яккаҳокимлиги – иқтисодий қолоқлик, керак бўлса, аҳоли даромадлари пастлигининг асосий сабаби, деган хулоса билан якунлади.

Ва ана шу таҳлилдан келиб чиқиб, бу йил пахта билан бирга, мўл-кўл ғалла, мева-чева, сабзавот, узум, полиз ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириш ҳам қишлоқ хўжалигининг устувор вазифаси сифатида белгиланди.

Вилоят ҳокимининг ўринбосари марҳум Райим Раҳмонов ҳикояси:

— Ёдимда, ўша йили юз мингдан ортиқ чорва моллари турли сабабга кўра бошқа вилоятларга бериб юборилган, чорвачилик хўжаликлари тугатилган, минглаб одамлар ишсиз қолган эди.

Ислом Каримов вилоят раҳбари сифатида иш бошлаганида мана шундай ўтқир муаммолар кун тартибида турарди. У киши ҳеч иккиланмай, мавжуд имкониятлардан фойдаланган ҳолда, аҳволни ўнглашга киришди. Энг аввало, ташаббускорликка кенг йўл очди.

Мироқидаги дам олиш уйида ташиқил этилган иқтисодий ўқувлар ҳамон ёдимда. Унда таниқли олимлар, академиклар машғулот олиб борар ва иқтисодий ислохотлар ҳақида сабоқ берад эди. Бу ўқув машғулотлари исзис кетмади, албатта. Қисқа вақт ичида вилоятда халқ хўжалигини бошқаришнинг ўзига хос замонавий мактаби вужудга келди.

Бунинг исботини 1986 йили биргина қишлоқ хўжалиги бўйича 40 миллион сўм зарар кўрилган бўлса, 1989 йилга келиб 186 миллион сўм фойда олинганида яққол кўриш мумкин. Ўша йили биргина ижтимоий соҳага 215 миллион сўм маблағ сарфланди. Вилоятни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришга доир ўнлаб дастурлар ҳаётга жорий этилди.

Ислом Абдуғаниевич бизни тўрачилик, қозғозбозлик каби иллатлардан бир қадар халос бўлиб, бевосита одамларнинг ўзи билан ишлашга ўргатди.

У киши ҳаётдаги ҳар бир ижобий ўзгаришини зийраклик билан илғар, унинг ибратли жиҳатларини дарҳол амалга тадбиқ этарди. Вилоят раҳбари бир неча мутахассис ва меъморларни Литвага, Россиянинг қатор ўлкаларига жўнатгани, юрtdошларимиз турли соҳаларга оид илғор тажрибаларни ўрганиб қайтгани кун кечагидек ёдимда. Кейинчалик

барпо этилган ўнлаб замонавий маданият уйлари, маиший хизмат бинолари, боғ-роғ ва хиёбонлар, кўприклар, хусусан, Қариши шаҳридаги «Янги бозор», «Эски бозор» мажмуалари, Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари шарафига барпо этилган «Шухрат» кўрғони, шоҳбекат, аэропорт ва «Нуроний» чойхонаси, савдо дўконлари, шунингдек, Касби туманидаги «Бободехқон» чойхона мажмуи, Шаҳрисабз ва Косон бозорлари, «Кеш» чойхонаси меъморий ечимларида биз мана шу интилишлар самарасини яққол кўришимиз мумкин.

Ислом Каримовнинг сабъ-ҳаракати билан вилоятда серҳосил, тезтишар пахта навлари яратилиш борасида ҳам муттасил изланиш олиб борилди. Бугун мамлакатимизда яшиш ҳосил бераётган «Юлдуз» нави ўша йилларда, у кишининг назорати остида яратилган, десак, хато бўлмайди.

Ислом Каримов тарихчи, адиб ва шоирларга, умуман, зиёлиларга алоҳида эътибор билан қарар, доимо уларни қанотида олиб юрар эди. Айниқса, у журналист меҳнатини ниҳоятда қадрларди.

Ўша йилларда тиббий таъхис қўйиш маркази, хотин-қизлар тиббиёт маслаҳатхонаси, болалар поликлиникаси, ногирон болалар профилактикаси, ўнлаб қишлоқ врачлик пунктлари барпо этилдики, бу — вилоят раҳбари инсон саломатлигига нечоғлик аҳамият қаратганини кўрсатади.

Вилоятда издан чиққан қишлоқ хўжалигини тартибга солиш, деҳқончилик маданиятини кўтариш, шахсий томорқа хўжалигига эътиборни жалб этиш, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, турли миллат ва элат вакилларининг ўзаро аҳил-тотув яшашини таъминлаш каби серқирра фаолият ўша йилларда Ислом Каримов сиймосида намоён бўлган эди.

Ислом Абдуганиевичнинг камтарлиги, фидойилиги, тафаккур кўламининг кенглиги, айниқса одамларнинг кўнглини топиб, улкан ишларга сафарбар этиши ҳамиша мени ҳайратга соларди.

Бугун давлат раҳбари сифатида у киши амалга ошираётган ишлар миқёсига бир қаранг. Ислом Абдуганиевичнинг назаридан четда қолган бирон-бир соҳа борми ўзи?

«Муборақ» қоракўл наслчилик ширкат хўжалиги раҳбари Ҳайитмурод Оқмаматов ҳикояси:

— Ҳаётда энди баъзан шундай хом-хатала ишлар ҳам бўлар эканки, улар халқнинг кўп йиллик меҳнатини бир зумда чиппакка чиқарар экан. 1986 йили мутасадди раҳбарларнинг калтабинлиги туфайли Қашқадарёда чорвачилик барҳам топишига бир баҳя қолган эди. Ўшанда ем-хашак етишмаслиги баҳонасида 103 минг бош қўй-қўзи қўшни вилоятларга бериб юборилди. Оқибатда шу соҳага ихтисослашган ўнлаб хўжаликлар тугатилди. Ҳолбуки, чўпон-чўлиқлик, чорвачилик биз учун ота касб экани ҳаммага маълум.

Ислом Каримов вилоятда иш бошлагач, бу масала унинг назаридан четда қолмади. У киши шу соҳанинг тажрибали вакиллари билан бизнинг хўжалигимизга йиғди, узоқ ва атрофлича маслаҳатлашди.

Бўладиган иш бўлган эди. Шу боис Ислом Абдуғаниевич, хўш, вилоятда чорвачиликни сақлаб қолиш учун нима қилиш керак? Қандай йўл билан уни ривожлантириш мумкин, деган масалани кун тартибига қўйди. Ўзаро фикр алмашиш, самимий мулоқот уч соат давом этди.

Вилоят раҳбаримизнинг ажойиб бир одати бор эдики, у йилт этган ҳаётини ташаббусни астойдил қўллаб-қувватларди.

У кишининг сабъ-ҳаракатлари изсиз кетмади. Орадани кўп вақт ўтмай чорвачилик борасида сезиларли ўзгариш кўзга ташланди.

Ислом Абдуғаниевич бу соҳага ғоят жиддий қарар, вилоятдаги ҳар бир чўпон-чўлиқни, чорвадорни номма-ном билар, уларнинг яхши-ёмон кунларида доимо бирга бўлишига интилар, қўлидан келган ёрдамни аямас эди.

Ўша — оғир даврда, айрим одамлар андишани унутиб, бир-бирига ташланиб ётган олағовур пайтда бундай инсонийлик ва меҳр-оқибат кишиларимизга қандай куч-қувват бағишлаганини тасаввур этиш қийин эмас, албатта. Чўпон-чўлиқлар кечани — кеча, кундузни —

кундуз демай жон куйдириб меҳнат қилганига ўзим гувоҳман. Натижада орадан икки йил ўтгач, вилоят давлатга гўшт, сут, тери ва жун топишириш бўйича пешқадамлар қаторидан ўрин олди.

Дарвоқе, ўз вақтида Ислон Абдуғаниевич қатъият кўрсатмаганида, бизнинг наслчилиқ хўжалигимиз ҳам барҳам топиб кетиши муқаррар эди.

Нега десангиз, бу хўжалиқ ҳам «туғатилган» лар рўйхатида бўлган, лекин вилоят раҳбари уни сақлаб қолган эди. Кейин ҳам у киши доимо бизга амалий ёрдам бериб келди.

Ислон ака ҳар сафар хўжалигимизга келганида, албатта, кўнглимизни кўтариб, яна бирон-бир янгиликни ҳаётга тадбиқ этишига ундаб кетарди. Шу тариқа кўпдан-кўп ишлар, қурилишлар амалга оширилди.

1988 йили у кишининг кўрсатмаси бўйича муҳташам чойхона барпо этдик. Ҳадемай бу жой кексаю ёшнинг сеvimли масканига айланди. Ҳозир тўйларимиз ҳам, маъракаларимиз ҳам шу ерда ўтади.

Ўша вақтда Наврўз байрами қатагон этилган пайт эди. Гарчи шундай бўлса-да, Ислон Абдуғаниевич яхши ният билан бу кўркем кошонага «Наврўз» деб ном қўйиб берганини бугунгидек яхши эслаймиз.

Ғузур тумани қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими бошлигининг ўринбосари Искандар Бўриев ҳикояси:

— Ўшанда мен Охунбобоев номли хўжаликка раҳбарлик қилардим. Ёзнинг жазирама кунларида Ислон Каримов республика Олий Совети раисининг ўринбосари билан хўжалигимизга кириб келди.

Қишлоқларни айланиб чиққач:

— Сизларда гўшт таъминоти қандай, нима муаммолар бор? — деб сўради.

— Ҳар йили 200 бош қорамолни семиртириб, гўштга топишарамиз, — дедим мен. Шундан сўнг у киши ферма-

ларни айланиб кўрди ва энг охирида хўжалик инкубаторига бориб, у ердаги иш билан танишди.

— Ҳар йили 200 бош қорамолни гўштга топширасизми? — деди Ислон Абдуғаниевич. — Нима, шуни асраб қолишининг иложи йўқми?

Мен бу ҳақда аввал сира ўйлаб кўрмаган эканман. Нима деяримни билмай қолдим.

— Инкубаторда ўрдак жўжа кўпайтирилса, ҳар йили 60 тонна ўрдак гўшти топшириш мумкин, — деди Ислон Абдуғаниевич. — Шунда 200 бош қорамол асраб қолинади.

У киши инкубатор олдидан улкан ҳовуз қазилишни маслаҳат берди. Хуллас, ишга киришдик.

Вилоят раҳбарининг хатига биноан Каттақўрғон паррандачилик мажмуаси ходимлари бизга яқиндан ёрдам берди, ўрдак тухумидан жўжа очирини ва уни парвариш қилишининг ҳадисини олдик.

Ўрдак жўжаси икки ойда бир килогача семирар экан. Уни гўштга топшира бошладик. Шу йили 60 тонна ўрдак гўшти тайёрладик, натижада 200 бош қорамол хўжалик фойдасига қолди.

Вилоят раҳбаримизнинг ташаббуси билан амалга оширилган бу тажриба кейинчалик кенг оммалашди.

«Нуроний» жамғармаси Чироқчи тумани бўлимининг раиси Усмон Ҳамроев ҳикояси:

— 1988 йил жуда серёвин келди. Кўкламда қаттиқ жала бўлиб, сел хавфи кучайди. Қалқама сув омборига, Қуруқсой ҳавзасига тоғдан бўтана сув тошиб кела бошлади. Дамбаларни сув бузиб кетиши ҳеч гап эмасди. Теварак-атрофда эса гўж-гўж қишлоқ. На тошқиннинг олдини олиб бўлади, на аҳолини кўчириб...

Дамбадан сув сиза бошлагач, Ислон Каримов вилоятдаги ташилотларни, уларнинг техникаси, ишчи кучини, умуман, барчани мавжуд хавф-хатарни бартараф этишига сафарбар қилди. Ўзи эса, оёғида — этик, эғнида — фуфайка, қачон қараманг, дамба устида.

Ҳар эҳтимолга қарши кун ботиш тарафдан қўшимча канал очишга киришдик. Беш юз метрлик бу йўналиш зудлик билан бетонлаштирилди. Икки кун ичида бундай сув иншоотини барпо этиш осон эмасди, албатта.

Ислом ака тошқин бартараф бўлмагунча Қалқамада, дамба бўйида, одамлар билан елкама-елка турди. Ўшанда беш кечаю беш кундуз у киши мижжа қоққанини биров кўрган эмас. Ҳолдан тойган, кўзлари юмилиб кетаётган одамларга далда бериб, мададкор бўларди.

Сел босилиб, хатар ортда қолгач, Ислом Каримов қишлоқларни айланиб чиқди. У кишининг кўрсатмаси билан Тарагай қишлоғида савдо дўкони ва иккита кўприк барпо этилди, йўлга асфальт ётқизилди.

Нишон тумани деҳқон ва фермерлар уюшмалари вакиллиги директори Ҳайитмурод Фармонов ҳикояси:

— 1988 йилнинг январи эди. Вилоятимиз раҳбари мени ҳузурига чақириб:

— Қишлоқ хўжалигидаги аҳвол ўзингизга маълум. Ишда кескин бурилиш ясамасак бўлмайди, — деди. — Албатта, бунинг учун кечаю кундуз ишлашга тўғри келади. Мен кўпчилик билан маслаҳатлашдим, улар ёнгарчилик яхши бўлди, ерни суғормай чигит экамиз, дейишяпти. Сиз бу масалага қандай қарайсиз?

Мен билганимча ўз фикримни айтдим.

Ислом Абдуғаниевич шу тариқа масаланинг моҳиятини атрофлича ўрганиб чиқди. У, қишлоқ хўжалигида деҳқоннинг ўзига кўпроқ эркинлик бериш лозим, деган фикрда эди ва бошқаларни ҳам шунга даъват этарди.

Шу сабабли бўлса керак, ўша йили деҳқоннинг қўл-оёғини боғлаб қўядиган буйруқбозлик ва кўрсатмалар кескин камайди, иқлим ва шарт-шароитдан келиб чиқиб, чигит экиш, ғўзани парвариш қилиш йўлга қўйилди. Албатта, бу деҳқонларнинг зиммасидаги масъулиятни янада оширди. Натижа ёмон бўлмади — ҳосилдорлик кескин ўсди. Вилоят бўйича 520 минг тоннадан ортиқ пахта тайёрланди.

ВИЛОЯТНИНГ САҚЛАБ ҚОЛИНИШИ

Халқни ўз ортидан эргаштириш ва унга етакчилик қилиш учун раҳбар одамларнинг юксак ишончи ва меҳр-муҳаббатини қозониши лозим, албатта. Бундай бахт ҳар кимга ҳам насиб этавермайди.

Қисқа вақт мобайнида вилоят раҳбари Қашқадарё аҳлининг наинки меҳрига сазовор бўлди, балки уларнинг юрагига ўт солди ва улкан ишларга сафарбар этди. Табиийки, бу ҳаммага ҳам маъқул келавермас эди.

Айниқса, Ислом Каримовга муттасил чап кўз билан қараб келган В. Анишчев мудом қилдан қийиқ ахтарар, унинг фаолиятдан бирон-бир хато ва камчилик топишга, обрўсизлантиришга ҳаракат қиларди.

Ўзбекистон Компартияси Марказқўми қабул қилган «Гражданларни қабул қилиш ва меҳнаткашлар хатлари билан ишлашни ташкил этишда Қашқадарё областидаги камчиликлар тўғрисида»ги қарор мана шу ғаразли ниятнинг бир маҳсули эди. Лекин вилоят раҳбарияти бу ҳужжатга холис кўз билан қаради ва уни барча туманларда ўрганиб чиқишга тавсия этди. Шу асосда белгиланган тадбирлар вилоятда эришилган амалий натижаларни янада оширишга хизмат қилди. Ҳатто фуқароларни ўз иш жойида қабул қилиш, масалани ўша ернинг ўзида атрофлича ўрганиб чиқиб, ҳал этиш тажрибаси изчил йўлга қўйилди. Бунда, айниқса, кейинчалик анъанага айланиб кетган «Очиқ хат кунлари» деб номланган янгилик муҳим аҳамият касб этди.

«Очиқ хат кунлари» шуниси билан эътиборга молик эдики, аввало, оддий меҳнаткашнинг бирон-бир муаммо бўйича идорама-идора сарсон бўлиб юри-

шига ҳожат қолмасди, шу билан бирга, раҳбарлар ҳаётнинг ичига, яъни одамлар орасига янада чуқурроқ кириб борар, бу эса, уларнинг зиммасидаги масъулиятни ошириш баробарида икки томоннинг ўзаро яқинлашувига ҳам хизмат қилар эди.

Уша йили ҳар ойнинг бошида чорвачилик туманларида «Чорвадорлар куни» ўтказиш ҳам анъана тусини олди. Сут соғувчилар танлови, спорт мусобақалари, илғор тажрибаларни оммалаштириш бу тадбирга ўзгача маъно-мазмун бағишларди.

Жойлардаги баландпарвоз шиорлар олиб ташлаиб, уларнинг ўрнида «Ҳалол меҳнат қилсанг, обрў топасан» деган ҳаётий даъватлар юзага келди.

Вилоят ҳаётида ана шундай жиддий ўзгаришлар амалга оширилаётган бир пайтда, 1988 йилнинг бошларида, «Ўзбекистон ССР халқ хўжалигини бошқаришнинг бош схемаси» деб аталган директив ҳужжатга кўра, Қашқадарёни Бухоро вилояти таркибига кўшиш ҳаракати бошланди.

1988 йилнинг апрелида бўлиб ўтган республика Олий Совети сессиясида Ўзбекистон ССР халқ хўжалигини бошқаришнинг бош схемаси тўғрисидаги масала кўриб чиқилди.

Бу – 1988 йилнинг 2 сентябрида Бўз, Чортоқ, Бўзатов, Баҳористон, Кўшработ, Норин каби қатор туманларнинг, шу йилнинг 6 сентябрида эса Навоий ва Жиззах вилоятларининг тугатилишига сабаб бўлган, юртимизнинг турли ҳудудларида беҳисоб ижтимоий муаммолар келтириб чиқарган, тараққиётни бир неча йилларга орқага тортган ҳужжат эди.

Аслида собиқ иттифоқ раҳбарияти бир-бирини такрорловчи вазирликлар, қўмита ва муассасалар ғоят кўпайиб кетганини инобатга олиб, бир хил вазифани бажарувчи идораларни бирлаштириш, шу тариқа бошқарув соҳасидаги ортиқча иш ўринларини қисқартириш сиёсатини бошлаган эди, Ўзбекис-

тонда эса бу масалага бошқача ёндашилди. Аниқроғи, «территориал бўлинишдаги ортиқча тарқоқликка барҳам бериш, маъмурий аппаратни қисқартириш» деган баҳона билан йирик вилоятлар тузиш, жумладан, Бухоро ва Қашқадарё вилоятлари негизида Бухоро вилояти ташкил этиш мақсадга мувофиқ, деб топилган эди.

Агар бугун чуқурроқ ўйлаб қарайдиган бўлсак, аслида бу масала замирида бошқа бир ғаразли мақсад ҳам бўлганини сезиш қийин эмас. Аниқроқ айтганда, юқорида ўтирган В. Анишчевга ўхшаган «десантчи»лар шу йўл билан кун сайин обрўи ошиб бораётган Ислом Каримовни раҳбарлик вазифасидан четлаштирмоқчи эди. Чунки бундай режани амалга оширишнинг бошқа йўли йўқ эди. Халқ Ислом Каримовни яхши кўриб, унга суюниб қолган эди. Бинобарин, уни очиқдан-очиқ ишдан олиб ташлаб бўлмасди.

Сессияда ушбу ҳужжат муҳокамасида иштирок этган қашқадарёлик депутатлар бирмунча асосли далиллар келтириб, ўз эътирозларини маълум қилишди. Лекин уларнинг хулосалари инобатга олинмади. Шу боис кейинчалик вилоятни сақлаб қолиш, бунинг учун республикамиз раҳбариятининг фикрини ўзгартириш фақат Ислом Каримовнинг дадил ва мардона ҳаракатларига боғлиқ бўлиб қолди.

1988 йилнинг бошида, вилоят раҳбари Кавказда, санаторийда даволанаётган бир пайтда Бухоро шаҳрида ташкилий йиғилиш бўлиб ўтади ва унда иштирок этган икки вилоят вакиллари Бухоро ва Қашқадарё вилоятларини бирлаштириш ҳақидаги таклифни «якдиллик» билан маъқуллайди.

Бу йиғилиш Қашқадарё вилояти раҳбарининг иштирокисиз, жуда зудлик билан ўтказилиши бежиз эмас эди, албатта. В. Анишчев «Якдиллик билан қарор қабул қилинган, ҳеч ким уни ўзгартира олмайди», дея режа тузган ва шу асосда ҳаракат қилган эди.

Ислом Абдуғаниевич бу воқеадан хабар топгач, ўша кунийёқ шошилинч тарзда Қаршига етиб келди.

Уни мансаб қизиқтирмасди. Чунки республика миқёсида бундан ҳам масъулиятлироқ лавозимларда ишлаган эди. Уни фақат бир нарса – йиллар давомида алоҳида маъмурий ҳудуд сифатида шаклланган, ўзига хос ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмаларга, бетакрор миллий анъаналарга эга бўлган Қашқадарё замини, унинг меҳнаткаш халқи тақдири ташвишлантирар эди. Аҳолиси кундан-кунга ўсиб бораётган, бебаҳо табиий газ ва нефть захираларига эга бўлган, республика иқтисодий тараққиётига муносиб ҳисса қўшишга қодир бўлган бу ҳудуд алоҳида вилоят сифатида сақлаб қолиниши лозим эди, нафақат Қашқадарё, балки бутун республика манфаатлари ҳам шуни тақозо этарди. Шунинг учун ҳам вилоят раҳбари ушбу масала Тошкентда, юқори даражада муҳокама этилганида қатъият ва ақл-идрок билан ўзининг ҳақ эканини исботлаб беради.

– Муҳокамага қўйилган масала аслида халқимиз манфаатларига зид эканини, бу бизга ҳам иқтисодий, ҳам маънавий жиҳатдан зарба бўлишини англаб турар эдик, лекин мана шу ички норозиликни баён этишга журъат қила олмасдик, – деб эслайди ўша даврда Бухоро вилояти ижроқўми раиси бўлган А. Тошкенбоев. – Ҳамон шафқатсиз равишда ҳукм суриб келаётган зўравонлик муҳити ҳаммани чўчитиб қўйганди. Ниҳоят, Қашқадарё вилоятининг раҳбари Ислом Каримовга сўз берилди. Ҳеч кутилмаганда у киши шиддат билан ўз фикрини баён этди. Республика Министрлар Совети раисининг биринчи ўринбосари В. Огарок бошчилигидаги комиссия Москва сиёсатини кўр-кўрона бажараётгани, вилоятларни бу тарзда бирлаштириш ижтимоий, иқтисодий ва тарихий жиҳатдан мутлақо хато бўлишини далиллар асосида исботлаб берди.

Ислом Каримов: «Ҳар сафар Қашқадарё
Ватанига қадам қўйганда беихтиёр

Ўшанда менга залда момақалдиروق гумбурлаган-дек бўлиб туюлган.

В. Огарокнинг қовоқ-тумшуғи осилиб кетган. У кўрслик билан нотиқнинг гапини бўлиб:

– Юқорида ўтирганлар шуни сендан яхшироқ билса керак? – деб луқма ташлади.

Ислом Абдуғаниевич эса вазминлик билан, мен бу масалада энг билимдон одам билан ҳам муноза-ра қилишга тайёрман, деди.

Ўша пайтда одамлар ҳатто ўз отасининг маъракаси-га боришга журъат этмас, қатағон гирдоби ҳар куни ўнлаб инсонларни ўз домига тортиб кетаётган эди. Мана шундай қалтис вазиятда Марказнинг қонунга тенг ҳукмини рад этиш ҳар қандай одам учун кутилмаган фожиалар келтириб чиқариши ҳеч гап эмасди. Шу боис залда ўтирганлар сукутга чўмиб, тош қотиб қолган эди.

Ислом Абдуғаниевичнинг ҳар томонлама асосли, ҳаққоний фикрлари республика раҳбариятини жиддий ўйлантириб қўйди. Шундан сўнг улар Қашқадарё ва Бухоро вилоятларини бирлаштириш масаласини яна кун тартибига қўйишга журъат этмади. Фарғона, Андижон ва Наманган вилоятларини қўшиб юбориш режаси ҳам ўз-ўзидан барҳам топди.

Албатта, бу биргина вилоятнинг ҳаётида эмас, балки бутун республиканинг ижтимоий-иқтисодий ривожига катта аҳамиятга молик масала эди. Унинг адолатли ечим топишида воҳанинг истиқболи, халқнинг хоҳиш-иродаси устувор аҳамият касб этди. Ўз вақтида ғоят тўғри қарор қабул қилинганини эса ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди.

Бу ҳақда Нишон тумани деҳқон ва фермерлар уюшмалари вакиллиги директори Ҳайитмурод Фармонов шундай ҳикоя қилади:

– Ислом Абдуғаниевич Кавказдан қайтиб келгач, қабул-лига бордим. У кишининг кайфияти йўқ эди. Гап айланиб

*Олдинда навбатдаги улкан ишлар
кутиб турибди...*

келиб Қашқадарёни Бухоро вилоятига қўйиши масаласига тақалди.

— Афтидан, бу иш чуқур ўйланмасдан қилинмоқда, — дедим мен. — Бир пайтлар Қашқадарёни Сурхондарё вилоятига қўйишган, ўшанда кўрган азобимиз ёдимда. Энг ёмони, вилоятни тугатишса, бошланган ишлар қолиб кетади, сарсон-саргардонлик авж олади.

— Ахир, Бухородаги йиғилишда лоақал бирон киши шу ҳақда бир оғиз гап айтмабди-ку, — деди Ислон Абдуғаниевич асабий оҳангда. — Ҳамма қўл кўтариб, таклифни маъқуллаб келибди-ку!

— Ислон ака, — дедим мен ўтинч билан. — Одамларнинг ёлғиз умиди сиздан. Ҳозир ҳамма ғазабда, қўйиб берсангиз, одамлар Тошкентгача боради.

Ислон Абдуғаниевич, бу масалани фаоллар йиғилишида атрофлича муҳокама этиши мақсадга мувофиқ, деб топди.

Йиғилишда кўплар қатори мен ҳам сўзга чиқиб, бу масала етарлича ўйлаб кўрилмасдан кун тартибига қўйилганини таъкидладим.

— Ислон Абдуғаниевич, — дедим, — вилоятни асраб қолсангиз, бу йил Қашқадарё 600 минг тонна пахта беради!

Ҳамма ўрнидан туриб кетди, одамлар менинг гапимни маъқуллаб, узоқ қарсак чалди.

Ислон Абдуғаниевич халқнинг хоҳиш-иродасидан келиб чиқиб, ишга астойдил киришди. Пойтахтда бўлган йирик йиғилишда вилоят аҳлининг манфаатларини тўлиқ ҳимоя қилиб чиқди. Ўша даврда бундай хатти-ҳаракат сиёсатга қарши чиқиш, деб баҳоланарди. Ислон ака шунга журъат этди ва ўзининг ҳақлигини исботлади.

Ўша йили Қашқадарё аҳли астойдил меҳнат қилиб, 552 минг тонна пахта етиштирди, халқ хўжалигининг бошиқа соҳаларида ҳам салмоқли ютуқларни қўлга киритди.

Кузнинг охирида Шаҳрисабз туманида бўлиб ўтган йиғилишда Ислон Абдуғаниевич менга ўгирилиб:

— Пахтамиз 600 минг тонна бўлмай қолди-ку? — деди жилмайиб.

— Ҳали далада пахта кўп, — дедим мен. — Гапимизнинг устидан, албатта, чиқамиз.

Бошқалар ҳам менинг гапимни маъқуллади. Мақсадга эришиш учун беи кун кифоя эди.

Ўшанда Ислом Абдуғаниевич:

— Азизлар, гапингизнинг устидан чиқишингизга ишонман, — деди. — Билиб қўйинглар, мен сизлардан, қашқадарёликлардан розиман, ўзимни ҳам қашқадарёлик деб биламан.

ИНСОННИ ЯХШИЛИК ҚУТҚАРАДИ

Ўша кезларда ушбу сатрлар муаллифи кўпчилик каторида турли йиғинларда Ислом Каримовнинг маъруза ва нутқларини тинглаган. Бир учрашувда у киши, Ф. Достоевскийнинг машҳур фикрига қўшимча қилиб, инсонни яхшилик қутқаради, дегани ёдимда. Бу ғоят чуқур маъноли гап вилоят раҳбарининг ҳаёти, раҳбарлик фаолияти маъно-мазмунини ифода этарди. У ўзининг ана шу ҳаётининг принциpidан келиб чиқиб, одамларнинг турмуш шароитини яхшилаш, уларга ғамхўрлик кўрсатишга, оддий халққа ҳамдард бўлиб яшашга асосий эътиборни қаратди.

Биринчи навбатда уни вилоятда уй-жой қуриш суръатлари ташвишга соларди. Нега деганда, жойларда бу борада ташаббус кўрсатиш ўрнига ҳатто давлат ажратган маблағни ҳам ўз вақтида ўзлаштира олмасликдек нохуш ҳолатлар ҳукм сураб, ҳатто ёшлар уй-жой кооперативлари ҳам сустан ва қониқарсиз фаолият кўрсатаётган эди. Хусусан, яқка тартибда уй-жой қуриш ниятида бўлган кишиларга амалий ёрдам бериш, уларни ер ва қурилиш материаллари билан таъминлаш борасидаги аҳвол ҳам вилоят раҳбарини қаноатлантирмас эди.

– **Одамлар ҳаракат қилмоқда, ўз қаддини ростлаб олмоқда, – деган эди Ислом Абдуғаниевич яна бир мажлисда, – ишлаб чиқаришда, жамоат ишларида ўзларини хўжайин деб ҳис қилмоқда.**

Дарҳақиқат, ҳаёт шиддат билан олдинга силжимоқда, бу эса ҳар бир одамдан ўз малакасини изчил ошириб боришни, ўқиш-ўрганишни, муттасил интилишни талаб этарди. Ўз навбатида олдимизда турган вази-

фаларни амалга ошириш учун аниқ бир ҳаётӣ дас-турга эга бўлишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда эди.

Ислом Каримов, буларнинг барчасини инобатга олган ҳолда, вилоят иқтисодий тараққиётининг беш-та устувор йўналишини белгилаб берди. Улар қуйи-дагилардан иборат эди.

Биринчидан, қишлоқ хўжалиги самарадорлигини тубдан ошириш. Бунинг учун, энг аввало, меҳнат унумдорлигини кўтариш, ердан фойдаланишни ил-мий асосга қуриш, сув захираларидан оқилона фой-даланиш ва тежаб суғоришни амалга ошириш.

Иккинчидан, деҳқонга мустақиллик бериш. Бу-нинг учун эса ишни ташкил этишнинг ижара шаклла-рига ўтиш – бригада, оилавий ва якка тартибдаги пудратни ривожлантириш.

Учинчидан, хўжаликлар ва ҳар бир туман миқё-сида қишлоқ хўжалигини ихтисослаштириш.

Тўртинчидан, кўптармоқли хўжаликларнинг озиқ-овқат маҳсулотлари етиштиришдаги иштирокини таъминлаш.

Бешинчидан, колхоз ва совхоз аъзоларининг шахсий ёрдамчи хўжаликларида мева ва сабзавот етиштиришни кўпайтириш.

Мана шундан келиб чиқиб, вилоятдаги пахтачи-ликка ихтисослашган хўжаликлар ҳам гўшт, сут, саб-завот, полиз ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари етиш-тиришга жалб этилди. Натижада озиқ-овқат маҳсу-лотлари етиштириш йигирма фоизга кўпайди.

Бу эса ўз навбатида тўлақонли тараққиётга йўл очибгина қолмай, пахта яккаҳокимлигига ҳам маъ-лум маънода чек қўяр эди.

Мана шу саъй-ҳаракатлар натижаси ўлароқ ви-лоятда икки йил мобайнида режага нисбатан ўттиз минг тоннадан зиёд ғалла етиштирилган эди.

Ислом Каримов 1988 йил 17 сентябрь куни бўлган йиғилишда деҳқонга тўла эркинлик бериш лозимлигини яна бир бор уқтириб, уни ернинг

ҳақиқий хўжайинига айлантириш зарур эканини таъкидлади.

Хаёт пудрат усулининг афзал жиҳатларини баъзи хўжаликлар мисолида аллақачон намоён этган эди. Чунончи, Қарши туманидаги саккизинчи совхознинг Л.Ким бошлиқ участкаси жамоаси мана шу усулда ишлаб келарди. Жамоанинг ҳар бир ишчиси ўртача ҳисобда ўттиз минг сўмлик маҳсулот етиштирарди. Бундай мисоллар оз эмас эди, албатта. Ва бу – манфаатдорлик инсон имкониятларини тўлиқ рўёбга чиқаришини англатиб турарди.

Вилоят раҳбарининг, айниқса, шахсий ёрдамчи хўжаликлардан умиди катта эди. Чунки воҳанинг қишлоқ жойларида 170 минг хонадон бўлса, ҳар 100 хонадонга 123 қорамол ва 300 қўй-эчки тўғри келарди. Уларни янада кўпайтириш, колхоз ва совхозларга нисбатан жуда тез тараққий эттириш мумкин эди. Айни пайтда чорвачилик маҳсулотларининг 40 фоизини, мева-сабзавот маҳсулотларининг эса 34 фоизини шахсий ёрдамчи хўжаликлар етиштириб бераётган эди.

Ислом Каримов қишлоқда яшайдиган ҳар бир оила ёрдамчи хўжалик ҳисобидан ўз ички эҳтиёжини таъминлабгина қолмай, етиштирган маҳсулотининг бир қисмини аҳолига сотиши, қўшимча даромад олиши мумкинлигини эътиборга олиб, ҳар бир хўжалик раҳбари зиммасига хонадонларда қорамол, қўй ва эчки, парранда боқиш учун етарли шарт-шароит яратишга кўмаклашиш вазифасини юклади.

Орадан йиллар ўтиб, Ўзбекистоннинг ўзига ҳос ва ўзига мос тараққиёт йўлини ифода этадиган ўзбек модели жаҳон миқёсида эътибор топди. Юқоридаги мисоллар бу моделнинг илк асослари дастлаб ўша даврда, Қашқадарёдаги тажрибалар асосида шакллана бошлагани, кейинчалик бутун мамлакатимизни қамраб олган кенг миқёсли ислоҳотлар дастлабки қадамлар сифатида аввало мана шу ерда синовдан ўтганини кўрсатади.

«Қашқадарёавтойўл» бирлашмаси раҳбари Қурбон Панжиев ҳикояси:

— 2001 йилнинг охирида Нукус — Бухоро — Қариш — Фузор автомобиль йўлининг 705-километрида барпо этилган катта кўприк ишга туширилди.

Темир йўл устидан ўтувчи бу кўприкнинг узунлиги 90 метр бўлса-да, 3 километрдан ортиқ масофада йўл мосланган, унинг лойиҳа қиймати 1 миллиард 470 миллион сўмни ташкил этганди.

Ушбу улкан иншоотнинг қурилиш тарихи Ислом ака вилоятимизда раҳбар бўлиб ишлаган давр билан бевосита боғлиқ.

Саксонинчи йилларнинг охирлари.

Ўша куни йўлга асфальт ётқизаётган эдик. Қариш шаҳри томонидан Ислом Абдуғаниевич келиб қолди. Аксига олиб, худди шу пайтда Қариш — Косон темир йўлидан поезд ўта бошлади.

Ислом Абдуғаниевич поезднинг ўтишини йигирма дақиқача кутиб турди. Сўнг йўлнинг бу томонига ўтгач, «Волга»дан тушиб, бизнинг олдимизга келди. Ишимизни кузатди. Йўлсозлар билан суҳбатлашди. Гап орасида:

— Мана шу темир йўл устидан кўприк ўтказса бўладими, йўқми? — деб сўради.

— Бўлади, — дедим мен.

— Шунини қилиш керак, — деди Ислом Абдуғаниевич. — Қаранг, қанча машина, қанча йўловчи поезднинг ўтишини кутишга мажбур. Дикқатбозлик. Бу масалани ҳал этиш керак.

Мен шошиб қолганим учун нима дейишни ҳам билмас эдим.

Вилоят раҳбари эътиборимизни қаратган муаммо неча йилдан буён мавжуд бўлса-да, кўприк қуриш ҳеч кимнинг хаёлига келмаган, очигини айтганда, барчамиз бунга кўникиб кетган эдик.

— Сиз шу ишга ташаббускор бўлинг, — деди Ислон Абдуғаниевич. — Агар кимда-ким қаришлик қилса, ўзим арашамаман.

Мана шу гапдан куч олиб, кўприк қурилишини бошлаб юбордик. Уни қуриб битказганимизда Ислон Абдуғаниевич мамлакатимиз раҳбари эди.

Ёдимда, у кишининг савъй-ҳаракати билан вилоятимизда 300 километр узунликдаги янги йўллар қурилган, кўндан-кўн ободончилик ишлари, янги кўчалар, даҳа ва бекатлар барпо этилган эди.

Бугун мен шу хайрли ишларнинг биттасини эслаб ўтдим, холос.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист Иброҳим Норматов ҳикояси («Ёш ленинчи» газетаси, 1989 йилнинг январи):

— Қишлоқ аҳлига маиший хизмат кўрсатиш табиий равишда косиблик ва ҳунармандчилик ривожини тақозо этади. Бу борада Қашқадарё вилоятида амалга оширилаётган ишлар эътиборга молик. Қўли гул одамлар ўз иқтидорига таяниб, ҳаётга файз киритмоқда. Бу — ҳар жиҳатдан ибратли ва олижаноб фаолиятдир. Унинг қадр-қимматини англаш учун қишлоқда яшаиш шарт эмас, бориб ўша заргар ва чилангар, ганчкор ва темирчи уста ясаётган буюмларни кўриш, улардан рози бўлган кишилар суҳбатини тинглаш, халқнинг тилидаги гапларни эшитиш кифоя.

Мана, биз Қариш шаҳридаги марказий колхоз бозоридамиз. Янги бозор атрофини юксак дид ва катта маҳорат билан барпо этилган бир қаватли нақшинкор бинолар қуришга турибди. Уларга устахоналар ва маиший хизмат шохобчалари жойлашган.

Биз темирчилик устахонасига кирдик. Ўша, қадим-қадимда ота-боболаримиз ишлатган дам, унда чўғ ловуллаб турибди.

Қорачадан келган қорувли йигит қисқичдаги темирни

чўз қўрига обдан тоблагач, сандон устига қўяди. Оптоқ соқолли отахон эса унга ишлов бера бошлайди.

Чўзланиб турган бир парча темир аста-секин ўроқ шаклига киради.

Отахоннинг исми-шарифи — Саттор Равшанов.

— Етти аждодимиз темирчи ўтган, — дейди Саттор ота. — Мана, энди Комилжон неварам ҳам шу касбнинг бошини тутмоқда.

— Нима, сизлар фақат ўроқ ясайсизларми?

— Ўроқми, болғами, темирдан неники ясаш мумкин бўлса, бари қўлимиздан келади.

Агар сиз бозор атрофидаги қатор устахоналарга бир-бир кирсангиз, кимдир оддий лойдан сопол идишлар, кимдир ёғочдан бешик ясаётганига ва яна кимдир ганчдан нақшли безаклар ишлаётганига гувоҳ бўласиз.

Шу пайтга қадар маиший хизмат деса, сартарош, пойафзал ёки телевизор созловчи уста бизнинг кўз олдимизга келар эди, холос. Бугун эса Қашқадарё қишлоқларида азал-азалдан халқимиз ҳаётига мос равишда шаклланиб келган касб-ҳунарлар яна ривож топаётганини кўриб, кўнглингиз яйрайди. Эндиликда турмушни қулолчилик, тандирсозлик, устачилик каби минг йиллар давомида халқ ҳаётига сингиб кетган ва унинг ажралмас қисмига айланган касб-ҳунарларсиз тасаввур этиш қийин.

Қадимий турмуш анъаналаримизга мос бўлган соҳибкорлик, айниқса, Чироқчи туманида кенг оммалашган. Масалан, туманда увада пахтани қайта ишлаб, титиб бериш цехлари ҳам фаолият кўрсатмоқда. Яқинда эса зигирёз тайёрловчи бир неча жувоз ишга туширилди.

Чироқчидаги ҳар бир хонадонда бежирим тандир мавжуд. Тандирларни кўрсангиз, ҳавас қиласиз. Улар бир қўлдан чиққандек бир-бирига ўхшаш, пишиқ ва чиройли. Қўли гул устанинг маҳорати яққол кўзга ташланиб турибди.

Тандирчилар Охунбобоев номли, «Коммуна» хўжаликлариди, туман марказида фаолият кўрсатади. Уларга урта тажрибали оқсоқол раҳбарлик қилади.

Усталар ихтиёрига махсус машина бериб қўйилган. Тандир тайёр бўлгач, буюртмачига етказиб берилади. Агар, керак бўлса, улар ўзлари тандирни қуриб беришади.

Қаишқадарё вилоятида кенг оммалашган бундай ибратли ишлар шуниси билан диққатга сазоворки, у ҳаётга янги бир тўлқин олиб кирмоқда. Инсоннинг имкониятлари рўёбга чиқишига хизмат этмоқда. Бундай сабъ-ҳаракат ҳар томонлама қўллаб-қувватланса арзийди. Чунки якка тартибдаги меҳнат фаолиятдан халқимиз манфаатдор эканини ҳаётнинг ўзи тасдиқлаб турибди.

САРҲИСОБ

1988 йил охирлаб қолган, собиқ иттифоқ ҳудудида вазият тобора оғирлашиб борар, совет матбуоти эса қайта қуриш ҳақида сафсата сотиш билан банд эди. Марказда чоп этиладиган газета-журналларда Ўзбекистонга юборилган «десантчи»лар ҳақидаги, хусусан, Гдлян билан Ивановни «ўтда куймас, сувда чўкмас қаҳрамон» қилиб кўрсатишга қаратилган мақолалар кетма-кет босиларди. Уларда кўз кўриб, қулоқ эшитмаган уйдирма гаплар айтилар, шу тариқа халқимиз, турмуш тарзимиз ҳақида дунё аҳлида бўҳтон тасаввурлар уйғотилар эди.

Нима эмиш, Ўзбекистонда илдиз отган «пахта мафияси» москвалик терговчиларга қаттиқ қаршилик кўрсатаётган эмиш, шу сабабли Гдлян ва Иванов қандайдир даҳшатли жиноятчини қўлга олиш учун бронемашинада боришга мажбур бўлган эмиш...

Хуллас, республикани истаганча оёқости қилиш учун уларга кенг йўл очиб берилган, гарчи XX аср охирлаётган бўлса-да, бу ерда машъум ўттиз еттинчи йилнинг совуқ нафаси кезиб юрарди.

Ўша қатағон ваҳми юракларга даҳшат солиб турган нотинч ва безовта даврда, вилоят раҳбарининг қатъияти ва жасорати туфайли Қашқадарёда ҳаёт оқими тинч бир ўзанга солинган, одамлар яратувчилик иши билан банд эди.

Чунки қишлоқ хўжалиги, саноат ва капитал қурилишни қайта тиклаш, ривожлантириш аввало тинчлик ва хотиржамликни, айниқса, пировард натижада ҳар бир кишининг манфаатдор бўлишини талаб этарди.

Вилоятда мана шундай шарт-шароит аста-секин яратилмоқда эди.

– Биз пахта яккаҳокимлигига чек қўйиш учун ҳам ноз-неъматлар етиштиришга бутун кучимизни сафарбар этяпмиз, – деб ҳикоя қилади Қарши туманидаги 8-совхознинг агроучасткаси бошлиғи Лев Николаевич Ким республика газетаси ўқувчиларига. – 1988 йилда шаҳарликлар дастурхонига 150 тонна полиз, 1000 тонна сабзавот, 2000 тонна картошка, тонна-лаб қовун-тарвуз тортиқ этдик.

Бу йил мева-чева, узум ҳосили кутилганидан ҳам зиёда бўлди. Фалла ҳосилдорлиги эса 40 центнерни ташкил этди. 116 гектар ернинг ҳар гектаридан 100 центнердан зиёд пичан жамғарилди. 760 гектар ердан ўртача 25 центнердан пахта ҳосили олинди.

Айтиш керакки, вилоятдаги кўпдан-кўп хўжаликлар ўз ишини мана шу тарзда йўлга қўйган, бу эса амалда ижобий самара бераётган эди.

Бу даврга келиб шахсий ёрдамчи хўжаликлар ҳам турмушга файз кирита бошлади. Айниқса, Яккабоғ, Фузор, Косон, Ульянов, Қарши туманларида бу тармоқ ибрат бўлгулик даражада йўлга қўйилганди.

Вилоят раҳбарининг ўз вақтида, уйқусиз кечаларда мана шу юрт, унинг халқи ҳақида ўйлаб, одамларнинг оғирини енгил қилиш, Қашқадарёни ҳар томонлама ривожлантириш мақсадида бошлаган ташаббуслари, амалий ҳаракатлари ўз самарасини бера бошлаган эди.

1988 йилнинг декабрида бўлиб ўтган вилоят партия конференциясида Ислом Абдуғаниевичнинг мана шу хизматлари, яъни халқ билан ҳамнафас бўлиб, ишнинг кўзини билиб, уни тўғри ташкил этгани юксак баҳоланди. Аслида ҳам маънавий ва иқтисодий жиҳатдан буткул таназзулга тушиб қолган йирик вилоятни қисқа муддат ичида оёққа қўйиш, тараққиёт йўлига олиб чиқиш, энг муҳими, элни турли тажовузлардан ҳимоя этиш, унинг тинчлиги ва озоишталигини таъминлаш таҳсинга сазовор эди.

Бундай ишчан вазият вилоят бўйича барча соҳаларда ўсиш ва юксалишга замин яратди. Жумладан, саноатда маҳсулот сотиш ва меҳнат унумдорлиги режаси ортиғи билан бажарилди. Товар маҳсулотлари ҳажми ўртача 1,5 баробар ошди, қарийб 400 миллион сўмлик фойда олинди.

Қурилишда меҳнат унумдорлиги ортди, қурилиш-монтаж ишларининг таннархи камайди. 1988 йил 20 миллион сўм фойда билан яқунланди.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида ялпи маҳсулот 325 миллион сўмликка ёки бир ярим баробарга кўпайди. Колхоз ва совхозлар давлатдан олинган 80 миллион сўмдан зиёд қарзларидан қутулди. Пахта сотиш режаси ошиғи билан адо этилди.

Ҳаётдаги ўзгаришлардан, айниқса оддий меҳнаткашлар манфаатдор эди, шу боис улар белни янада маҳкам боғлаб ишларди. Раҳбарлар ҳам мавжуд шароитда ишни янги ташкил этиш учун етарли тажрибага эга бўлган эди.

9 та саноат корхонаси, 3 та қурилиш ташкилоти ўз харажатларини тўла қоплаб, ўзини ўзи маблағ билан таъминлашга эришди. 32 та колхоз ва совхоз харажатларни назорат қилишнинг чек тизимига ўтди. 48 та хўжаликда меҳнатни ташкил этишнинг цех шакли жорий этилди.

Ушбу жамоалар тажрибаси хўжалик юритишнинг янги шакли афзаллигини, юқори самарадорликка омил бўлишини амалда намоён этди.

Вилоятда озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш 20 фоизга кўпайди. Шу ҳисобдан савдо тармоқлари ва умумий овқатланиш корхоналари орқали аҳолига гўшт ва гўшт маҳсулотлари (16 фоизга), сут-қатик маҳсулотлари (42 фоизга), тухум (44 фоизга), сабзавот (30 фоизга), полиз маҳсулотлари ва мева-чева (38 фоизга), картошка (32 фоизга) сотиш кўпайди.

Вилоятда жами саҳни ярим миллион квадрат метр,

яъни режалаштирилганига нисбатан 100 минг квадрат метр кўп турар жой бинолари қуриб битказилди, 25 минг оила янги уй-жой олди. Кооператив тарзда ва якка тартибда уй-жой қуриш кўпайди, турар жой қурилиши унинг умумий ҳажмига нисбатан 55 фоизга кўтарилди...

Шаҳар ва қишлоқларни ободонлаштиришга йўналтирилган маблағлар миқдори ошди. Аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш учун 35 миллион сўм маблағ сарфланди. 15 минг хонадон газлаштирилди. Шунингдек, 250 километрдан зиёд замонавий йўллар ва кўприклар барпо этилди.

Меҳнат захираларидан фойдаланиш ва аҳолини иш билан банд этиш мақсадида махсус «Меҳнат» дастури ишлаб чиқилди. Шу асосда 30 минг киши турли ишларга жалб этилди.

Халқ ҳунармандчилиги ривож топди, меҳнатни ташкил этишнинг касаначилик, кооператив ва индивидуал шакллари ҳаётга тадбиқ этилди.

Демократия ва ошкоралик туфайли аҳолининг ижтимоий-сиёсий фаоллиги ўсди, маънавий-маърифий савиясида жиддий ижобий ўзгаришлар рўй берди.

Лекин вилоят раҳбари одамларни эришилган натижалар билан кифояланиб қолмасликка, аксинча, эртанги кун, келажакни ўйлаб яшашга даъват этишдан чарчамайди.

– Қаранг, ҳамон тўрачилик иллатлари, эскириб кетган йўриқнома ва кўрсатмалар инсонлар кўлини ипсиз боғлаб турибди, – дейди у куйиниб. – Бундай қоғозларнинг, асоссиз буйруқларнинг кучи ҳамон ишга салбий таъсир кўрсатмоқда. Ҳозир шундай даврки, ҳар бир ишда одамлар билан маслаҳатлашиш, халқнинг фикрига қулоқ солиш, узоқни кўзлаб иш юришиш лозим. Фақат шундай йўл тутган раҳбаргина ютади.

Демократия ва ошкоралик – кўнгилга келган ишни қилиш, анархия, дегани эмас. Ҳар бир ишда, ҳар доим тартиб ва интизом устувор бўлиши даркор...

Вилоятда қўлга киритилган катта ютуқлардан кўз юмиб бўлмасди. Қашқадарё ҳар жиҳатдан бошқа вилоятлардан ажралиб турарди. Буни ҳатто вилоят партия конференциясида иштирок этган республика Министрлар Совети раисининг биринчи ўринбосари В.Огарок ҳам тан олишга мажбур бўлди.

– Қашқадарё вилояти Ўзбекистон иқтисодиётида муҳим ўрин тутди, – деди у. – Вилоятда барча соҳаларда ишларнинг тўғри ташкил этилиши тараққиёт учун муҳим омил бўлди. Буни биз пахтакорлар ютуғи мисолида ҳам кўришимиз мумкин. Вилоятда биринчи мартаба шу қадар мўл ҳосил етиштирилдики, бу – нечоғли ўсиш бўлганини, унинг салмоғини ўзида яққол намоён этади.

Ажаб дунё экан-да: ахир, айнан мана шу шахс яқиндагина Қашқадарёни Бухоро вилоятига қўшиб юборишдек мантиқсиз режани амалга ошириш учун жонжаҳди билан ҳаракат қилган эмасмиди?!

Вилоятдаги юксалиш оғир ва машаққатли меҳнатнинг, тинимсиз изланиш ва фидойиликнинг маҳсули эди, албатта. Ишнинг кўзини биладиган, давр руҳини англаб етган ёшлар Ислом Каримов раҳбарлигида ислохотларни амалга оширишга астойдил киришган, танланган йўлнинг тўғри ва истиқболли экани, энг муҳими, одамлар манфаатига мос келиши ҳаётда ўз тасдиғини топмоқда эди...

Вилоят касаба уюшмаси қўмитаси агротармоқ шғўба-си раиси Юрий Мелентьев ҳикояси:

— Ислом Абдуғаниевич вилоятга раҳбарлик қила бошлагач, Қашқадарёда вазият тубдан яхши томонга ўзгарди. Инсонларда бир-бирига нисбатан ишонч, меҳр-оқибат кучайди. Ўзаро ҳурмат, аҳил-тотувлик, ҳамкорлик муҳити қарор топди. Ҳаётий муаммоларнинг амалий ечимли ишлимизнинг олдинга силжишига хизмат қилди. Жонбозлик кўрсатиб, ҳалол меҳнат қилаётган инсонлар қадрланди. Раҳбарларда одамлар тақдири, эл-юрт обрўйи учун масъулият ҳисси ошди.

Ислом Абдуғаниевич инсонга эътибор масаласини ҳаммаша етакчи ўринга қўярди.

Бу эса ўз навбатида барча соҳаларга ижобий таъсир кўрсатди.

Одатда, қилинган ишлар ўз самарасини бирданига бермайди. Унинг натижаси кейинчалик тўла намоён бўлади. Шу маънода, шиддат билан ўтган ўша йиллар иқтисодий юксалишига замин яратди, аynи пайтда турмушни ташиқил этиш, ҳаётни, бунёдкорликни қадрлаш борасида ҳам ибрат олса арзигулик ишлар қилинди. Қисқа вақт ичида ёшларни иш билан банд этиш, аҳолининг турмуш даражасини янада кўтариш, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш масалаларига доир шунча ишлар қилиб улгурилгани ҳамон кишини ҳайратга солади.

«Қашқадарёсайёҳ» ҳиссадорлик жамияти раиси Қўчқор Тўйчиев ҳикояси:

— Очиғини айтсам, Ислом Абдуғаниевич биз, ёшларга, ўз навбатида биз у кишига қаттиқ ишонар эдик. Ўзаро ишонч мустаҳкам бўлган жойда иш олдинга силжир экан.

1988 йилнинг кузида Ислом Каримов мен раҳбарлик қилаётган Косон туманига келди, бирга пахтазорни айланиб кўрдик. Октябрнинг ўрталари эмасми, машина терими шиддатли тус олган эди.

Ислом акага шерик бўлиб келган тажрибали пахтакор бир тупдаги ҳосил салмоғини билиш учун доналаб кўрак санади.

— Эллик учта, — деди у. — Хўш, туман бўйича битта машинага неча гектар пахта майдони тўғри келяпти?

— Ўртача 90 — 100 гектар.

— Терим машиналарининг самарадорлиги қандай?

Ўша кунларда терим машиналари воситасида туманнинг 2,5-3 фоиз пахтаси териб олинаётган эди. Вилоят раҳбари бу гапни эшитиб:

— Агар терим машинасига кўпи билан 40 — 50 гектар пайкал тўғри келмаса, кунлик суръатни 6 — 7 фоизга етказиб бўлмайди, — деди. — Бўпти, бу ҳақда ўйлаб кўрамиз.

Шу суҳбатдан сўнг орадан бир-икки кун ўтгач, вилоятда терим машиналари сони кескин ошди. Жумладан, биз ҳам янги терим машиналарига эга бўлдик. Табиийки, терим суръати ўсди.

Ўша даврда хўжалик етиштирган пахтани қабул қилиб олиш заводлар ихтиёрида эди. Улар пахтани ўзлари хоҳлаган навга қабул қилар, тола миқдорини ҳам ўзлари билганча белгилаб, истаганча тола чиқарарди.

Бу эса Ислом Каримовнинг қатъий эътирозига сабаб бўлди.

— Қизиқ, нима учун пахтани деҳқон етиштиради-ю, ҳосилга завод хўжайинлик қилади? Ахир, бу адолатдан эмас-ку! — деди у киши. — Бугундан эътиборан хўжалик пахта қабул қилиш пунктига ўз одамини қўйсин, ўз пахтасини ўзи қабул қилсин. Йизим-терим тугагач, завод хўжалик билан шартнома тузиб, шу асосда пахтани ишлаб берсин ва шунга яраша ҳақ олсин.

Пахтачилик заводлари ҳам, трест ҳам бу ҳаракатга тиш-тирноғи билан қарши чиқди, лекин Ислом Абдуғаниевич ўз фикрида қатъий турди, шу тариқа бу тажриба вилоятда амалга оширилди.

Ҳозирги ширкат хўжалиklarининг ички хўжалик юритиш тартиби, чек тизими ҳам 1987 йили Ислом Каримов томонидан ишлаб чиқилган ва жорий этилган эди. Ёдимда, дастлаб Қамашли туманидаги Карл Маркс номли совхозда янги иш усули синаб кўрилган, кейин вилоят бўйича шу масалада кўргазмали семинар бўлиб ўтган эди.

ТАРИХ ҲАҚИДА СУҲБАТ

1988–89 йилларда Ислом Абдуғаниевич билан икки мартаба учрашиш ва суҳбатлашиш ушбу сатрлар муаллифига насиб этган эди. Ўшанда мен педагогика институтида оддий доцент эдим. Вилоят раҳбари билан учрашишга тарихий мавзуда ёзган мақолам сабаб бўлган, деб ўйлайман.

1988 йили «Ёшлик» журналида «Амир Темур муҳри» деган мақолам эълон қилинган эди.

Ёдимда, академик Иброҳим Мўминовнинг соҳибқирон ҳақидаги тарихий рисоласидан сўнг ўтган йигирма йил ичида бу мавзуда бирон-бир ижобий чиқиш кузатилмаган, шунинг учунми, ушбу мақола анчамунча баҳсларга сабаб бўлган.

Бу орада тил билан боғлиқ масалалар кун тартибига чиқди, шу кунларда вилоят раҳбари мени йўқлаган экан, бордим.

Ислом Абдуғаниевич мени очиқ чеҳра билан қарши олди. Суҳбат давомида стол устида турган журнал ва китобларга кўзим тушди. Улар каминанинг китобларию мақолалари эди.

«Амир Темур муҳри» чизиб ўқилган, айрим жойларига савол аломати, баъзи бир ўринларга эса ундов белгиси қўйилган эди. Назаримда, хитоб белгилари кўпроқ эди. Бу – яхши аломат эди, албатта. Ичичимдан севиниб кетдим. Наҳотки, шунча ишдан, элнинг ташвишидан ортиб, мендек бир оддий домланинг ёзганларини синчиклаб ўқишга вақт топган бўлса, деб ўйладим. Лекин бу ҳақиқат эди. Яна тарихга, хусусан, тақиқланган мавзуга шундай ижобий

муносабатда бўлиш, билмадим, буни фазилат дейиш керакми, ватанпарварлик дейиш керакми...

Менинг илм йўлидаги изланишларимга ислоҳ кiritган ҳам Ислому Абдуғаниевич билан бўлган суҳбатлардир.

Ўша кунларга қадар ёш авлодга мумтоз адабиёт сирларидан сабоқ бериб келардим, шу соҳада илмий тадқиқотлар олиб борганман.

Ҳамон ёдимда, Ислому Абдуғаниевич:

– Мен ватанпарвар инсонларни ҳурмат қиламан, - деди. – Бугун барчамиз ҳам эркинликка ташнамиз, бу – табиий, албатта. Лекин мен мустақиллик учун курашда қон тўкилишига олиб келадиган кавказча жангари усулни эмас, Болтиқбўйи республикаларига хос бўлган оқилона ҳаракатни, яъни сиёсий мулоқот йўлини маъқул, деб биламан.

Мен кейинчалик бу гапнинг мазмун-моҳияти ҳақида жуда кўп ўйлаганман.

Ислому Абдуғаниевич ўз вақтида Ўзбекистоннинг жонкуяр бир фарзанди, катта қалбли ватанпарвар инсон сифатида озодлик йўлида сиёсий мулоқот воситасида курашишга, аниқ айтганда, қон тўкилишидан, йўқотиш ва кулфатлардан қочишга ундаган.

Қон тўкилиши нимага олиб келишини эса кейинчалик қўшни мамлакатлар мисолида ўз кўзимиз билан кўрдик, бундай фожиаларнинг салбий оқибатини ҳам бир қадар англадик.

Суҳбат давомида Ислому Абдуғаниевич менинг хаёлимга келмаган бир гапни айтди:

– Мана, сиз тарихни яхши биласиз, нега энди Қашқадарё тарихини ёзмаяпсиз? Бу қадим юрт бой тарихга эга, дунёга улуғ алломаларни, буюк тарихий сиймоларни етиштириб берган. Кеш ва Нахшабнинг ўтмиши тарихимизнинг энг ноёб саҳифаларини ташкил этади. Ахир, бу тарихни, ноёб қўлёзмаларни кимдир тадқиқ этиши, ёзиб қолдириши, тарихий ҳақиқатни рўёбга чиқариши керакми, йўқми?

– Керак, албатта, – дедим мен.

– Биласизми, мен нима учун бу гапларни айтяпман? Ўзингиз ўйланг, Россияда Суворов, Кутузов, Нахимовлар номи ва хотираси қанчалик улуғланади. Бизнинг тарихимизда мана шундай қаҳрамонлар оз деб ўйлайсизми? Аксинча, буюк саркардаларимиз улардан ҳам қудратли, улардан ҳам салоҳиятли бўлган. Улар ақл бовар этмайдиган шижоат ва матонат кўрсатган. Улар халқимиз хотирасида абадул-абад яшашга ҳақли. Нега биз ўша сиймоларни кўтармаймиз? Ёшларимизни улар билан ифтихор қилишга ўргатмаймиз? Нега тарбияга умуман эътибор қилмаймиз? Ахир, ҳамма ишни аслида мана шундан бошлаш керак-ку?!

Сиз ёзинг, ўлмас аждодларимиз ҳақидаги китобларни рўёбга чиқариш учун кўлимиздан келган ҳамма ишни қиламиз.

Шаҳрисабз ва Нахшабнинг икки-уч минг йиллик тарихи бор, минг афсуски, буни ҳатто шу ерда туғилиб ўсган зиёлилар ҳам билмайди. Агар шу ноёб ва бебаҳо тарихдан, мана шу заминнинг ҳар бир қаричи учун боболаримиз жон олиб, жон берганидан огоҳ бўлганида, ишончим комилки, Бухорода ўтган йиғилишда иштирок этган дўстларимиз Қашқадарёни вилоят сифатида тугатиш ҳақидаги таклифни қўллаб-қувватламаган бўлар эди.

Ислом Абдуғаниевичнинг куюниб айтган мана шу гаплари мени жиддий ўйга толдирди.

– Ватанимиз мана шундай шонли ўтмишга эга, деб ёшларга тарихни уқтириш керак! – деди у киши фикрига яқун ясаб.

Мен мана шу даъват таъсирида кейинчалик Салоҳиддин Хожанинг «Темурнома» китобини нашрга тайёрладим, бу асар 1990 – 91 йилларда қайта-қайта нашр этилди. Шундан сўнг «Соҳибқирон туғилган жой» деб аталган тарихий мавзудаги туркум мақолаларни эълон қилдим, шу билан бирга, Қашқадарё

тарихини тадқиқ этиб, уни бир китоб ҳолига келтирдим, кейинчалик «Ўзбекистоннинг янги тарихи» биринчи жилдини яратишда ҳам баҳоли қудрат иштирок этдим.

Ислом Абдуғаниевич таъкидлаганидек, ўғил-қизларимизнинг она юртни таниши ва ўзлигини англашига, элим деб, юртим деб ёниб яшайдиган фидойи инсонлар бўлиб вояга етишига, соҳибқирон Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Маҳмуд Торобий каби кўпдан-кўп порлоқ сиймолар ибрати халқимиз хотирасида абадул-абад яшашига қўлимиздан келганча ҳисса қўшсак, ўйлайманки, биз, тарихчилар учун бундан ортиқ бахт бўлмайди.

Тарих фанлари доктори Аҳмаджон Чориев ҳикояси:

— *Ислом Абдуғаниевич вилоятда иш бошлагач, унинг ташаббуси билан дастлаб «Қашқадарё ижодкорлари музейи» ташкил топди. Мана шу мўътабар заминда туғилиб ўсган юздан ошиқ таниқли шоир ва адибларнинг, олимларнинг ҳаёт йўли ва ижодий фаолияти ҳақида ҳикоя қилувчи ўзига хос бу музейнинг очилиши ҳаётимизда унутилмас воқеа бўлган эди.*

Ўшанда кўпчилик янги раҳбаримиз маънавиятнинг чинакам жонкуяри эканини англаган эди.

Орадан кўп ўтмай Ислом Абдуғаниевич биз, бир гуруҳ тарихчи олимларни Қариш шаҳридаги ўлкашунослик музейига таклиф этди, Қашқадарёнинг, хусусан, Шаҳрисабз ва Нахшабнинг узоқ ўтмиши, бу заминда вояга етган улув сиймолар, уларнинг дунёвий тараққиётга қўшган тенгсиз ҳиссаси ҳақида гапириб, у киши мана шу тарихий ҳақиқатни рўёбга чиқариш учун зарур манбалар, ноёб қўлёзмаларни чуқур тадқиқ этиш вақти келганини таъкидлади.

— *Инсоннинг маънавий такомилида тарихнинг хизмати беқиёс, — деди Ислом ака, — сизлардан илтимосим шуки, Қашқадарёнинг бой тарихини, ёшларимизга ибрат бўладиган ўлмас сиймоларини тиклаб берсангизлар.*

Тасаввур қилинг, бутун республикада миллий қадриятларга хужум давом этаётган мураккаб бир даврда Ислом Абдуганиевич биз, тарихчиларнинг юрагига ўт солган ва ўзимиз орзу қилган эзгу ишларга даъват этган эди.

Шу билан бирга, ўша учрашувда у киши вилоятдаги тарихий обидаларни, муқаддас қадамжоларни ҳам ҳисобга олиш лозимлигини уқтиргани бугунгидек эсимда.

Табиийки, биз бу гандан кейин қанот чиқариб ишга киришдик. Тез фурсат ичида вилоят бўйича етмиш саккизта тарихий обида ва зиёратгоҳ рўйхатга олинди. Уларнинг кўпчилиги ташландиқ, хароб аҳволда эди. Баъзи қадамжолар текисланиб, уларнинг ўрнига экин экилган. Шаҳрисабздаги мўътабар қабристон эса бузиб ташланиб, шу жойда ресторан барпо этилган эди.

Қадимий ёдгорликлар рўйхатга олингач, уларни ўрганиш, асраб-авайлаш, таъмирлаш ишлари бошланди. Нафақат Шаҳрисабздаги Оқсарой, Дорус-саодат, Доруттиловат, Гумбази саййидон каби маишхур обидаларга, балки олис қишлоқлардаги ёдгорлик ва зиёратгоҳларга ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

Шулар қаторида Касбидаги Султон Мирҳайдар, Имом Муҳаммад Садрий, Китобдаги Ҳазрати Башир Ота, Муборакдаги Занжирсарой ёдгорликлари, Боғи Эшон шаҳристонни, Декча сардобаси, Усмон Юсупов туманидаги Чор Гумбаз масжиди, Якабоғдаги Қаландартепа ҳамда Амир Темур таваллуд топган қишлоқдаги Хожа Илзор Ота, Қамашидаги Лангар Ота мақбараси, Қаришидаги Ҳазрати Султон Абдулхайр масжиди ва ер ости ҳаммоми, Ғузордаги Тоҳир ва Зухра мажмуаси, Қўрғонтепа, Мусофир Ота қадамжолари шу тариқа обод этилди, халқимизнинг маънавий мулкига, табаррук зиёратгоҳларга айланди.

Ўшанда мен ўз шогирдларим билан Косон туманидаги Ерқўрғон деган жойда археологик қазув-тадқиқот ишлари олиб борганман. Бу маскандан шундай ноёб топилдиқлар чиққанки, улар Ерқўрғон милоддан аввалги VI-V асрларда тараққий топган шаҳар бўлганини тўла тасдиқлади.

Ислом Абдуғаниевичнинг ташаббуси туфайли ўнлаб нодир қўлэзмалар топилди, тадқиқ этилди, тарихий ҳақиқат ўз ифодасини топган кўндан-кўн янги китоблар яратилди. Жумладан, Китоб туманидаги Ҳазрати Башир қишлоғи ҳамда аллома Ҳазрати Султон Саййид Аҳмадали ҳақидаги «Ҳазрати Башир тарихи», «Ҳазрати Султон тарихи» каби ноёб манбалар ҳам ўша жараёнда топилди ва кейинчалик алоҳида китоб ҳолида нашир этилди. Ушбу китобни кўриб, Ҳазрати Башир қишлоғида яшовчи оқсоқол Аҳмад Ҳайит ўғли ёш бола каби йиғлаганига ўзим гувоҳ бўлганман.

— Ҳазрати Баширни кунни кечагача, бу одам авлиё эмас, элни йўлдан оздирган риёкор, деб маломат қилишди, — деган эди оқсоқол. — Оллоҳ таолога минг қатла шукрки, элимизнинг, аждодларимизнинг юзи ёруғ бўлди. Шу кунларни кўриш насиб этди. Мана шундай савоб ишларнинг бошида турган Ислом аканинг умри узоқ бўлсин!..

Қаишқадарёликлар Ислом Абдуғаниевични ҳар доим мана шундай дуо қилиб юришади.

Ғузур тумани қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Искандар Бўриев ҳикояси:

— Бизнинг хўжалик Қариши — Шаҳрисабз катта йўлининг ёқасида жойлашган. Ислом Абдуғаниевич бир гал Шаҳрисабзга ўтаётганида шу ерда тўхтаб, хўжалигимиз далаларини айланиб кўрди, қайтаётганида Тоҳир ва Зухра зиёратгоҳи у кишининг эътиборини ўзига тортди.

Қоратикан қишлоғининг жанубида, Қаишқадарё соҳилида жойлашган Тоҳир ва Зухра ёдгорлиги ўша кезлар ташландиқ ва хароб бир аҳволда эди. Уни айланиб кўргач, Ислом Абдуғаниевич ўйланиб қолди, сўнг:

— Бу жойни обод қилиш керак! — деди қатъий оҳангда. — Ахир бу ер — соф севги, муҳаббат ва садоқат тимсоли сифатида ғоят қимматли-ку! Бу жойни, албатта, гўзал бир масканга айлантириш зарур. Ёшларимизга ибрат бўлади. Агар Европада мана шундай буюк севги ёдгорлиги

бўлса, уни кўзга тўтиё қилиб, бутун дунёдан сайёҳлар келиб зиёрат қиладиган маконга айлантириб қўяр эдилар. Нима, биз ўз аждодларимиз қалбини, уларнинг беқиёс ишқ-муҳаббат дostonини келажак авлодларга мана шундай аянчли ҳолда тақдим этамизми? Раис, бу мақбаралар тарихини биладиган кишиларни топинг, ўрғанинг, керак бўлса, энг кўркам меъморий мажмуа учун танлов эълон қилинг!

Биз у кишининг гапларидан ҳам хижолат тортиб, ҳам руҳланиб ишга киришдик. Орадан кўп ўтмай Тоҳир ва Зухрага — пок муҳаббат тимсолларига ажойиб ёдгорлик ўрнатилди, атроф-тевараги ободонлаштирилиб, гулзор қилинди.

Бугунги кунда бу жой ёшларнинг, барча севишганларнинг сеvimли масканига айланган. Улар узоқ-яқиндан бу жойга атайлаб келишиб, аҳду паймон қиладилар.

Ким билсин, ўшанда вилоят раҳбаримиз бизни шу эзгу ишга даъват этмаганида бу ноёб, дунёда ўхшаши йўқ зиёратгоҳнинг тақдири нима бўлар эди...

Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов ҳикояси:

— Собиқ иттифоқ, жумладан, республикамиз ҳам бошбошдоқлик домида қолган, ўзини халқнинг, миллатнинг халоскори, деб эълон қилган сохта демократлар митинг-бозликни авжига чиқарган, турли партия ва ҳаракатларга бўлиниб олган гуруҳбозлар эса мансаб-мавқе илинжида ҳар қандай пасткашликдан қайтмайдиган даврлар эди.

Одамлар кимга, нимага ишонишни билмайди.

Мен котиб бўлиб ишлаётган Ёзувчилар уюшмаси ҳам бу вақтга келиб бузғунчи кайфиятдаги кишиларнинг таъсир доирасига тушиб қолган, айрим гуруҳларнинг норасмий «штаб»ига айланган эди. Улар «штаб»нинг кунда-кунора бўладиган мажлисларига машҳур ва обрўли одам-

ларни жалб этишига, сафни тўлдиришига интиларди. Турган гапки, бундай таклифлар менга ҳам кўп бора айтилди, лекин ҳар сафар уни рад этдим.

Менинг бундай саркашлигим уларга ёқмай, роса қийинқистовга олишиди. Юргани ҳам қўйишмайди, тургани ҳам. Қилдан қийиқ ахтариб, ёмонлашигани ёмонлашган.

Кунлардан бир куни Марказқўмда бир мажлис бўлиб қолди. Ўша ернинг ўзида уюшма котиблигидан воз кечишимни айтиб, ишдан бўшаи ҳақида ариза ёздим. Ўрнидан даст туриб, ҳамманинг олдида аризамни Марказқўм раҳбарига топширдим.

Мажлисдан чиққач, самолётга ўтириб, тўғри Қаршига учдим. Мақсад — кейинги вақтларда ҳаддан зиёд таранглашиб кетган асабларга дам бериш ва отамни зиёрат қилиш эди.

Самолёт Қарши шаҳрига келиб қўнганча, мен тўғри обкомга йўл олдим. Бахтимга Ислон Каримов ўрнида экан. Хуш қабул қилди.

— Кунни кеча болаларимизга атаб морожнийхона очдик. Юринг, сизга шуни кўрсатаман, баҳонада бошқа ўзгаришларни ҳам кўрасиз, — деди Ислон ака.

Мен жимгина эргашдим.

Гарчи бутун мамлакатда инқироз аломатлари ҳукм сураётган бўлса-да, Қашқадарёда аксинча — ўзгача аҳволни — ҳар соҳада ўсиш, ривожланишни кузатиш мумкин эди.

Музқаймоқ еяётган болаларга қараб, бу ердаги ҳаёт билан пойтахтни ўзимча солиштирдим. Бу ерда ҳамманинг юз-кўзида хотиржамлик, эртанги кунга ишонч борки, бунёдкорлик ишлари авжида.

Шуларни хаёлимдан ўтказар эканман, юрагим тўлиб кетди. Беихтиёр Ислон акага бўлган воқеаларнинг барчасини айтиб бердим. У киши:

— Сиз ижодкор одамсиз, Абдуллажон! — деди вазминлик билан. — Сизни бундай хўрлаб, яккалаб ташилашларига йўл қўймаймиз.

Кабинетга қайтганча, Ислон ака тўғри Марказқўмнинг биринчи котибига қўнғироқ қилди, менинг Қаршига келга-

нимни айтди. «Ҳамма гапдан хабарим бор. Бўлар иш бўлибди. Абдуллажонга энди муносиб иш топиб берсак, бас. Шоир эмин-эркин ижод билан шуғуллансин. Қолаверса, ижодкорнинг шогирд-улфатлари кўп бўлишини ҳисобга олиб, ўзига мос вазифа берсак», деди.

Вилоят раҳбари ҳеч тап тортмай мени дадил ҳимоя қилди, буни кўриб, тўғриси, у кишининг жасоратига қойил қолдим.

Эртаси куни уйга — отамнинг маслаҳатига бордим.

— Шу раҳбаримиз жуда олийҳиммат, тилла одам, у кишининг айтганидан қолма, — деди отам.

Кечки пайт телефон кўнжироғи жиринглади, олсам, Ислом Абдуғаниевич.

— Абдуллажон, ўзингизмисиз?

— Ўзимман, Ислом ака, — дедим кўнглим ёришиб.

— Энди гап бундай, — деди у киши. — Тошкентга боргач, тўғри «биринчи»нинг қабулига киринг. Ўзингизга муносиб бир иш топдик. Борганда биласиз. Бу ёқларга тез-тез келиб туринг, кўп узоқлаб кетманг.

Дарҳақиқат, Марказқўмнинг биринчи котиби мени навбатсиз қабул қилди, масъул ходимлардан бирини чақириб:

— Ҳозир бу кишини янги иш жойига олиб бориб, таништириб келинг, — деди.

Шу тариқа Муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш агентлигидаги раҳбарлик фаолиятим бошланди.

Бу — катта бир вилоят аҳлининг, кейинчалик она Ўзбекистонимизнинг нажоткори сифатида майдонга чиққан Ислом Абдуғаниевичнинг кўплар қатори менга ҳам қилган яхшиликларидан фақат биттаси эди.

Ёзувчи Шодиқул Ҳамроев ҳикояси:

— Ўша, саксонинчи йилларда пахтачилик соҳасидаги ҳавойи «ташаббус»лар, соссиз режалар туфайли бўғизгача қарзга ботган хўжаликлар орасида Қарии туманидаги Карл Маркс номли совхоз ҳам бор эди. 1986 йилга келиб, хўжаликнинг давлатдан қарзи 2 миллион сўмдан ошиб кетган эди.

1987 йилнинг бошларида эса бутун вилоятда бўлганидек, совхоз ҳаётида ҳам жиддий ўзгаришлар кўзга ташланди. Ҳар бир қарич ердан унумли фойдаланиш, илғор усулларни ҳаётга тадбиқ этиш, оқилона иш юритиш одат тусига кира бошлади.

1988 йили совхоз пахта тайёрлаш режасини ошириб адо этди. Давлатга кўзда тутилганига нисбатан 700 тонна кўп пахта топширди.

Чорвачилик узоқ йиллардан буён хўжаликка зиён етказиб келарди. Бу оқсоқ соҳа ҳам оёққа қўйилди. Фақат молларнинг зотини яхшилаш билан чекланиб қолмай, сифатли ем-хашак жамғариш, чорвани яхши парвариш қилишга алоҳида эътибор қаратилди.

Бу ишлар ўз-ўзидан бўлган эмас, албатта.

Энг аввало, инсонга муносабат ўзгарди. Меҳнаткашларнинг турмуш шароитини яхшилаш, уларга ғамхўрлик кўрсатиш, моддий ва маънавий рағбатлантириш тировард натижада ўз самарасини берди. Хўжалик режадан ташқари тонналаб чорва маҳсулотлари етиштириб чиқара бошлади.

Бундан келаётган даромадлар эса яна ишчи-хизматчилар манфаатларига йўналтирилди, хўжалик ўз ҳисобидан ёш оилалар учун қулай турар-жой массиви, маиший хизмат кўрсатиш шохобчалари барпо этди. Кичик бўлсада, лимонарий қуриб, ишга туширилди.

1989 йилнинг январида хўжалик ҳосил байрами ўтказди. Совхознинг шинам стадионини тўлдириб ўтирган ҳамюртлар билан суҳбатлашиб, шунга ишонч ҳосил қилдимки, хўжалик ҳисоби ҳар бир кишини — оддий ишчини ҳам, масбул раҳбарни ҳам қайта тарбияламоқда, хўжалик мулкига ўз шахсий мулкидек муносабатда бўлишга ўргатмоқда. Ерга, мулкка, энг аввало ўз ишинга сидқидилдан ёндашсанг, ҳар бир лаҳзадан оқилона фойдалансанг, турмушини ўнглаш, яхши томонга ўзгартириш мумкин экан, бунга ҳаётнинг ўзи кўрсатмоқда...

Менинг бу кузатишларим 1989 йилнинг январида рес-

публика ёшлар газетасида босилган эди. Орадан унча кўп вақт ўтмай Қувасойда ўт чиқди ва бутун водий аланга ичида қолди...

Энди сиз тасаввур этинг: мана шундай мураккаб бир вазиятда, бутун мамлакат инқирозга юз тутган даврда Қашқадарё вилоятининг хўжалик ҳаётида, одамлар онгида амалга оширилган ўзгаришлар моҳият эътибори билан жиддий ўйлаб кўришга муносиб ишлар эмасми?

Ёдимда, 1987 йили Шаҳрисабздаги Оқсаройни таъмирлаш учун 408 минг сўм маблағ ажратилди. Вилоят махсус таъмирлаш устахонаси ходимлари ўша йилнинг май ойи-гача астойдил ишлади. Фарбий минора тепасига бир қатор шиш терилди. Аммо республика «Меъмор» ишлаб чиқариш бирлашмаси раҳбарияти уларни техника хавфсизлигига риоя этмасликда айблаб, таъмирлаш ишларини тўхтатиб қўйди.

Бирлашма таъмирчиларга ҳеч қандай амалий ёрдам бермади. Лойиҳалаш илмий текишириш институти эса лойиҳа тайёрлаб беришдан бош тортди.

Гарчи шундай бўлса-да, Дорут-тиловат, Коба мадрасаси, XVI асрда барпо этилган ҳаммомни таъмирлашга киришилдики, бу ўша шароитда муҳим қадамлар эди.

Шу тобда яна бир воқеа хаёлимдан ўтади. Адашмасам, саксонинчи йилларнинг охирлари эди. Оқсарой олдида муҳташам янги боз барпо этилди. Шаҳар ижроқўми йиғилишида кимдир ўрнидан туриб, шу хиёбонни Амир Темур номи билан атасак, деб таклиф киритди. Залга шундай бесаранжом жимлик чўкдики, бу — қатагондан сўнги сукутни ёдга соларди.

Кутилмаганда вилоят раҳбари Ислон Каримов ўрнидан туриб:

— Тиззангиз қалтираб бўлса-да, ҳақ гапни айтдингиз, — деди. — Мен бу таклифни астойдил қўллаб-қувватлайман!

Шундан сўнг қарсақлар, шодиёна олқишлар янгради.

Бундан қарийб ўн беш йил муқаддам Қашқадарё зами-
нида амалга оширилган, Ислом Каримовнинг номи билан
чамбарчас боғлиқ бўлган бу ишлар бугун тарихимизнинг
унутилмас саҳифаларини ташкил этади. Биз ушбу саҳи-
фаларни варақлаган сари бу кунларга осонликча етиб кел-
маганимизни, озодлигимиз, истиқлолимиз қандай матонат-
ли, тенгсиз курашлар билан қўлга киритилганини чуқур-
роқ англаймиз.

Журналист Сирожиддин Раупов ҳикояси:

— Саксонинчи йилларнинг охирлари эди. Ўшанда биз
ҳали талаба эдик. Собиқ иттифоқнинг барча ҳудудла-
рида гоҳ ошкор, гоҳ яширин тус олаётган нотинчлик ва
ғалаёнлар аста-секин Тошкентга ҳам етиб келди.

Ҳаётнинг суронли синовларига илк бор дуч келган, ҳали
онги ва дунёқараши шаклланмаган талаба ёшлар, минг
афсуски, қалтис бир даврда ўз ҳолига ташлаб қўйилган
эди. Ҳар хил норасмий ҳаракат ва партиялар ўз манфа-
атлари йўлида уларни сиёсий «ўйин»лар гирдобига тор-
та бошлади.

Мана шундай мураккаб вазиятда Қашқадарё вилоя-
ти раҳбари Ислом Каримовнинг сабъ-ҳаракати билан
ёшлар ҳаётида рўй бериши мумкин бўлган адашишлар-
нинг олдини олиш мақсадида катта бир амалий қадам
ташланди.

1988 йилнинг апрелида Тошкент Давлат университе-
тининг маданият саройида қашқадарёлик талаба ва дом-
лалар билан вилоят раҳбарининг учрашуви бўлади, деган
хабар тарқалди. Республикада авж олган бошбошидоқлик
таъсирида ҳаётдаги етишмовчиликлардан норози бўлиб
юрган ёшлар белгиланган куни вилоят раҳбари билан уч-
рашувга тўпланишди. Уларнинг аксарияти бундай учра-
шувдан бирон-бир ижобий натижа чиқишига деярли ишон-
мас эди. Чунки республиканинг амалдаги раҳбарияти
ёшларнинг ҳақли талабларига мутлақо эътибор қарат-
маётган эди. Шу боис кўпчилик: «Қани, вилоят раҳбари
бизга нима дер экан? У ҳам бошқа раҳбарлардек қуруқ

ваъда бериб кетадиган бўлса, бунинг бизга ҳеч кераги йўқ», деган кайфиятда эди.

Учрашув ҳеч қутилмаганда жуда самимий бир руҳда бошланди ва охирига қадар шундай кайфиятда ўтди.

Ислом Каримов асосий эътиборни талабаларнинг кўнглини кўтариш, уларнинг яшаши ва ўқиши шароитларини ўрганишига қаратди.

У киши ёшларни юрагига яқин олиб, улар билан очиқ ва узоқ суҳбатлашди. Вилоят раҳбари талабалар кўнглидаги гапларни, уларни қийнаётган муаммоларни диққат билан эшитди. Сўнг уларни ҳал этиши ҳақида гапирди. Ислом Каримовнинг ўшандаги бир гапи, яъни ҳозирги қи-йинчиликлар ўз йўли билан, уларни албатта биргаликда ҳал қиламиз, лекин сизларнинг асосий вазифангиз — ўз соҳангиз бўйича етук мутахассислар бўлиб етишиши эканини асло эсингиздан чиқарманг, деган даъвати менинг хотирамга муҳрланиб қолган.

— Барчангиз яхши биласизки, вилоятдаги аҳвол ҳавас қиладиган даражада эмас. Лекин биз турмушни яхшилаш учун қўлимиздан келган ҳамма ишларни қиляпмиз. Чунки ўзимиз ҳаракат қилмасак, ҳеч ким четдан келиб бизга шарт-шароит яратиб бермайди. Шундай экан, биринчи навбатда аҳолини газ, тоза ичимлик суви билан таъминлашимиз даркор. Бу борада кўндан-кўп ишлар қилинди ва қилинмоқда, — деган эди у киши сўзини давом эттириб. — Насиб этса, сизлар ўқишни тугатиб боргач, мана шу ишларни биргаликда давом эттирамиз. Ота-онангизнинг сиздек ўғил-қизларидан орзу-умиди катта. Бизнинг бирдан-бир истагимиз — сизларнинг бахтингизни кўришдан иборат. Буни ҳеч қачон унутманг.

Ўшанда ҳаяжонли бу учрашув, раҳбарнинг талабаларга оталарча самимий муносабати эртаси кунийёқ бутун пойтахтга овоза бўлган эди.

ТАРИХИЙ БУРИЛИШ ДАВРИ

Қарши чўлларида 1989 йилнинг қутлуғ нафаси кеза бошлади. Дехқон шўр ювиш билан банд. Яккабоғ ва Чироқчи томонларда кўпкарили тўйлар, маърака-мавридлар бошланган, Сурхон ва Самарқанд тарафлардан тўй-тўйлаб келаётган чавандозларнинг охири кўринмас эди.

Тўйларда кўпкари қизир, «фалончининг тўйида бахшилар тонггача дoston айтибди», «курашда писмадончи полвоннинг кураги ерга тегмапти», деган овозалар эл ичра ёйилар эди. Одамлар алланечук энгил тортган.

Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг ўша машъум XVI пленумидан сўнг халқ бошида тегирмон тошидек айланган қирғин-қатағон, юракни вайрон этувчи кулфат ва мусибатлар унутилган эди гўё, қора булутлар тумандек тарқаб, қуёш чарақлаб чиққани каби, одамлар орасида хуш кайфият ҳукмрон эди. Яқин йиллар ичида бундай кўнгил хотиржамлик бўлмаган. Умуман, шу йили одамлар турмушида ҳам кескин ўзгариш сезилган эди.

Элнинг нияти холис, раҳбар одил ва олийҳиммат бўлса, табиат ҳам сахийлик билан ўз сепини ёяр экан. Биз 1989 йилнинг авжи баҳорида айнан шундай ҳолатнинг гувоҳи бўлганмиз. Қамаш, Чироқчи, Фузор кенгликларида, Чиял қир-адирларида буғдойзор бамисоли денгиздек чайқалиб турарди, пайкалларда бир текис униб чиққан ғўза ниҳоллари гулга кириб, кишининг бир қувончига минг қувонч қўшар эди.

Мана шундай фарахбахш кунларнинг бирида, 1989 йилнинг 28 апрелида вилоят партия қўмитасининг иккинчи пленуми бўлиб ўтди. Бу йиғин ўзининг маз-

мун-моҳияти билан тамомила бошқача руҳда ўтди. Вилоят раҳбари унда давр учун мутлақо янги ғояларни илгари сурди.

Шундан келиб чиқиб, пленум қарор қабул қилди. Унга кўра, пахтани тайёрлаш билан бирга, уни сақлаш ҳам колхоз ва совхозлар зиммасига юкланди, бу – мулк эгасига билдирилган чинакам ишонч, қолаверса, манфаатдорлик ва эгалик ҳиссини шакллантиришнинг таъсирчан омили эди.

Ҳаётнинг ўзи «Пахтасаноат» бирлашмаси, пахта тозалаш заводларидан замонга мос равишда иш юритишни, ўз ускуна ва технологияларини такомиллаштириб, хомашёни сифатли қайта ишлашни талаб этмоқда эди.

Шунингдек, мажлисда қишлоқ хўжалиги корхоналари ўз режаларини олдиндан ишлаб чиқиши, яъни қандай маҳсулот етиштиради ва унинг қанчасини сотади, қанчасини эса бошқа эҳтиёжларга ишлатади – мана шуларнинг барчасини ўзи мустақил ҳал этиши мақсадга мувофиқ, деб топилди.

Ислом Абдуғаниевич янги йилдан бошлаб полизчилик, боғдорчилик ва узумчилик тармоқларини ижарага бериш таклифини илгари сурди. Шу билан бирга, қорақўлчилик ва бўрдоқчиликни, оқсаётган фермаларни ва фойдаланилмай келинаётган ерларни ижарага бериш масаласи ҳам кун тартибига қўйилди.

Бу йиғилишда вилоят раҳбари хўжалик юритиш ва иқтисодиётни янги босқичга кўтаришнинг замонавий концепциясини илгари сурган эди.

Таклиф тариқасида, шунингдек, бошқарувнинг тўлиқ цех тизимига ўтиш, совхозларнинг бўлимлари, колхозларнинг бригада ҳисобчиларини тугатиш масаласи ҳам кўриб чиқилди. Биргина мана шу ислохотнинг ўзи хўжаликларга бир неча миллион сўмлик фойда келтириши аниқ мисоллар билан тушунтириб берилди...

Ўша йилнинг биринчи ярмида вилоятнинг колхоз ва совхозлари ҳам ҳисоб-китобнинг чек шаклига тўлиқ ўтди.

Ўткир ижтимоий муаммоларни амалий тарзда ҳал этиш учун шартли равишда «Эллик» деб номланган дастур ишлаб чиқилди. Унда беш йил мобайнида овлоқ жойлардаги элликта қишлоқни замонавий талаб даражасида қайтадан қуриш ва ободонлаштириш кўзда тутилган эди.

– Қишлоқ меҳнаткашлари яхши яшамасдан туриб, жамиятнинг умумий фаровонлигига эришиб бўлмайди, – деди Ислом Каримов. – Катта-кичик ҳар бир раҳбар кўлидан келганча одамларга яхшилик қилиши керак. Ёдингизда бўлсин – бу яхшилик уч ҳисса кўпа-йиб, албатта, сизларнинг ўзингизга қайтади.

Вилоят ҳаётида рўй бераётган шиддатли ижобий ўзгаришлар ўз вақтида Марказдан келган ва «бу ерда тартиб ўрнатамиз» деган «десантчи» тўданинг ҳафсаласини пир қилди. Энди улар ўзларини қўярга жой топа олмай қолишди. Биринчи бўлиб «десантчи»лар етакчиси – вилоят ижроия кўмитаси раиси А. Кадин кўч-кўронини йиғиштириб, Москвага йўл олди. Унинг изидан В. Лозицкий, Н. Видешин каби «арбоб»лар ҳам келган жойига қараб жўнаб қолди. Қушлар учиб келиб-кетади, дарахт ўз жойида қолади, деган ҳикмат тўғри бўлиб чиқди.

Қашқадарёда яратувчилик, бунёдкорлик руҳи қатъий тус олган эди. Вилоят ҳар томонлама равнақ топа бошлаган, энг муҳими, одамлар ўз раҳбарига, эртанги кунга комил ишонч билан қараб, астойдил меҳнат қилаётган эди. Ана шундай кунларнинг бирида Ислом Абдуғаниевични собиқ иттифоқ раҳбарияти Марказга таклиф қилиб қолди...

Албатта, ўша кезларда Қашқадарё вилоятида ҳукм сурган иқлим республикадаги беқарор вазиятдан мутлақо фарқ қиларди.

Гарчи бу ҳақда кўп ёзилган бўлса-да, ана шу таҳликали воқеаларни яна бир бор эслаб ўтиш барчамиз, айниқса, у кунларни кўрмаган ёшларимиз учун фойдадан холи бўлмайди, деб ўйлайман.

1989 йил 20 май куни Фарғона вилоятида, Қувасойда низо чиққан, у ўз вақтида бартараф этилмагани боис, бутун водийга ёйила бошлаган эди. Бу воқеаларни уюштирган қора кучлар эса уларга сиёсий тус бериб, Фарғонада ҳокимиятни ағдариб ташлашга қаратилган ҳаракат бўлди, деб вазиятни янада чигаллаштиришга уринди.

Оқибатда иттифоқ Ички ишлар вазирлиги ички кўшинлари томонидан Фарғонага ҳаво десанти ташланди.

Шўро матбуоти саҳифаларини «миллатчилар», «қора дори истеъмол қилган гиёҳвандлар», «социалистик қонунчилик ва совет халқларининг қардошлик анъаналарини поймол этган газандалар» деган таъна-маломат ва сиёсий ёрлиқлар босиб кетди, яна халқ шаънига номуносиб таҳқирлар, таъна ва маломатлар ёғила бошлади, кўшни республикалардан қарийб икки юз нафар терговчилар гуруҳи водийга жалб этилди.

Бир сўз билан айтганда, захматкаш ўзбек халқига нисбатан иттифоқ миқёсида яна тазйиқ ва таъқиблар бошланди, халқнинг гурури яна ерга урилди. Бундай ноҳақлик мавжуд тузумга нисбатан одамларнинг нафратини оширди, норозилик янада кучайиб кетди.

Қувасойдан бошланган, Фарғона, Марғилон, Кўқон, Тошлоқ ва Яйпан сингари шаҳар ва қишлоқларга ёйилган нотинчлик, гарчи орадан бир ой ўтса-да, босилмади. Ўт ичида қолган водий ҳамон тутаб ётар эди.

Республика Компартияси Марказқўмининг биринчи котиби Р.Нишонов бу қонли фожиани «бир лиқобча қулупнай можароси» деб изоҳлаб, бутун дунёга кулги ва шарманда бўлган, шу билан бирга, ўзи Москвадан бери келмас, афтидан, одамларни тинчлантира олишига ишонмас, очиги, халқ билан юзмаюз бўлишга юраги бетламас эди.

Хўш, мана шундай ўта оғир, алангали бир вазиятда ким республикада тартиб ўрнатиши, аниқ қилиб айтганда, давр талаб этаётган вазифани бажариши – халқни ўз ортидан эргаштира олиши мумкин?

Ислом Каримов...

«Бу шахс аппаратчига нисбатан кўпроқ кураш-чига ўхшайди, – деб ёзган эди «Литературная газета» 1991 йилнинг 14 августида. – У жуда қалтис пайтда ҳокимият тепасига келди. Фарғонада одамлар бир-бирини ўлдираётган, уйларни ёқиб юборишаётган эди. Фазабга минган инсонларни қасос деб бир-бирининг қонини тўкишдан, афсуски, ҳеч ким қайтара олмади. Қолаверса, содир этилаётган қонли тўқнашувлар, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ҳақида аниқ маълумотнинг ўзи йўқ, бундай низоларни бартараф этиш бўйича тажриба ҳам йўқ эди.

Куни кеча сайланган янги раҳбарни эса халқ ҳали яқиндан билмасди. Шундай бўлишига қарамасдан эртаси куни у ўша ёққа, Фарғонага отланди. Аэропортда кутиб олган соқчилар бўлинмасини: «Қирғин бўлаётган жойга боринглар, одамларни вазминликка даъват этинглар!» – деб жўнатиб юборди.

Вилоят партия кўмитаси биноси олдида турган бронетранспортёрларни ҳам ёнгин ичида қолган ҳудудларга сафарбар қилди. Ўзи эса кўлига тутқазилган маълумотларга қаноат қилмай, тўппа-тўғри ўша – нотинчлик содир этилаётган жойларга, фазабга минган оломоннинг ичига кириб борди...

Водий аҳли янги раҳбарга тан берди, у жасур одам экан, деди. Ва бу гап бутун Ўзбекистонга ёйилди...

Бугун республикада Ислом Каримов шахсига бефарқ қарайдиган инсон йўқ. Одамлар ўз орзу-ҳавасларини унинг номи билан боғлашмоқда. Бошимиздан ўтказган барча азоб-укубатлар ҳаққи уни бизга Яратганининг ўзи етказди, дейишмоқда...»

Ислом Абдуғаниевич Ўзбекистон раҳбари этиб

сайланганида қашқадарёликлар ҳам севинишди, ҳам ачинишди. Чунки уларнинг барчаси бу инсонни ўзларига тоғдек таянч деб билар, ўз акаси ёки укасидек яхши кўрар эди. Шу боис Ислом Каримов Қашқадарё заминидан тер тўкиб, ҳам ўзининг, ҳам вилоятнинг обрўйини кўтариб, сўнг республикага муносиб раҳбар бўлгани уларнинг ҳар бирига чексиз ғурур ва ифтихор бахш этарди.

Чунки яқиндагина қишлоқ хўжалиги, бутун иқтисодиёти инқирозга юз тутган, қанчадан-қанча фидойи фарзандлари қамалиб, оёқости қилинган бу вилоят айнан шу зотнинг шарофати билан қаддини тиклаб олди. Мана шу эзгу ишларга бош бўлган Йўлбошчининг ўзи эса янада юксак ва олий мартабага кўтарилди. Бу – дунёда адолат борлигидан, унинг қонуний талари устувор эканидан далолат эди.

Ҳаётнинг ўзи Ислом Абдуғаниевич сиймосида одамийлик, меҳр-оқибат, ғайрат-шижоат ва қатъият, адолатпарварлик ва ватанпарварлик каби юксак инсоний фазилатлар дунёдаги жамики бойликлардан афзал эканини кўрсатди.

Инсон ҳар қандай вазиятда ҳам ҳалол ва жонкуяр, ҳақгўй ва ташаббускор, эл-юрт ишига фидойи бўлса, ҳеч қачон кам бўлмаслиги Ислом Каримов тақдири мисолида ўз тасдиғини топди.

Уни яқиндан биладиган кишилардан бири: «Ислом Абдуғаниевич Қашқадарёга битта костюмда келиб, битта костюмда кетди», деган эди. Албатта, бу гап бежиз айтилган эмас. Одамлар камдан-кам раҳбарга шундай баҳо беришини яхши биламиз. Бу фикр Ислом Каримовнинг камтар, ҳалол ва покиза инсон эканига ишора бўлиб, унинг бу фазилати одамлар томонидан юксак қадрланганини ўзида намоён этади.

Шу маънода, Ислом Каримовнинг Қашқадарёдаги фидокорона меҳнати, серқирра фаолиятига берилган мукофот – халқнинг чексиз меҳр-муҳаббати ва юксак ишончидир, десак, асло хато бўлмайди.

Китоб туманидаги «Китоб» ширкат хўжалиги раиси, «Эл-юрт ҳурмати» ордени соҳиби Зариф Бурҳонов ҳикояси:

— Саксонинчи йилларнинг иккинчи ярмида ичкиликбозлик ва алкоголизмни бартараф этиш, самогон тайёрлашни тугатиш ҳаракати бошланди. Бориб-бориб, бу — боғдорчиликка қарши курашга айланиб кетди.

Бизнинг хўжалик совхоз-завод ҳисобланиб, асосан боғдорчиликка ихтисослашган эди. Ўзимиз етиштирган узумнинг бир қисмини қайта ишлаб, вино тайёрлардик.

Боғларни бузиш, токзорларни илдизи билан қўпориб ташлаш ҳақида кўрсатма бўлди. Лекин шундай қилишга ҳеч қўлимиз бормади.

Ахийри, мени хўжалик раҳбари сифатида ишга совуққонлик билан қараганликда айблаб, масалам вилоят партия комиссиясида кўриб чиқилди, узумзорлар бузиб ташланмагани, вино ишлаб чиқарилгани учун партиявий жазо берилди.

Шундан кейин яна биз одатдагидек ишлайвердик. Узумзорларга қўл текизмадик. Боғбон қандай қилиб ўз боғини бузиши мумкин, ахир?

1987 йил нафақат чўл зонасида, балки тоғли ҳудудларда ҳам боғдорчилик учун қулай келди. Фақат кузнинг ярмига бориб, ғалвир сувдан кўтарилаётган пайтда, очиғи, ўйланиб қолдик.

Яна айбдор бўлиб қолмаймизми?

Бу савол бизни бежиз қийнамаётган эди. Мазкур соҳага ҳамон ўгай кўз билан қараларди.

Ҳеч қутилмаганда вилоятнинг янги раҳбари Ислон Каримов бир мажлисда «Боғдорчилик нега оқсаяпти?» деган масалани кўтариб қолди.

Кузнинг охирида вилоят миқёсидаги йиғилиш бўлди. Кун тартибига қатор масалалар қўйилган бўлишига қарамасдан, Ислон Абдуғаниевич гапни боғдорчилик муаммоларидан бошлади. Ва масъул шахсларни саволга тутди:

— Хўш, вилоят бўйича узум ҳосилдорлиги атиги 30 центнерга тушиб кетганини қандай баҳолаш мумкин? Умуман, боғдорчилик борасида йўл қўйилаётган хўжасизликка қачон барҳам берилади?

У киши ўртага ташилаган бу саволлар биз, боғбонларни анчадан буён ташишлантириб келаётган эди. Лекин юрак ёришга чўчийсан киши. Ахийри, ўрнимдан туриб:

— Мана, энди ишлаймиз, Ислом Абдуғаниевич, — дедим. — Чунки шу пайтгача бизни сўрайдиган одам бўлмади, мана шу эътиборсизлик туфайли боғдорчилик ўз ҳолига ташлаб қўйилди, тоқзорлар турли зараркунанда ва касалликлардан ҳимоя қилинмади, агротехникага риоя этилмади, оқибатда ҳосилдорлик кескин камайиб кетди...

Ислом Абдуғаниевич бошқалар билдирган фикрларни ҳам диққат билан эшитди, сўнг ўз хулосаларини айтиб, бундай деди:

— Бизнинг вазифамиз — аҳолини йил бўйи турли-туман сифатли ноз-неъматлар билан таъминлашдан иборат. Бунинг учун эса соҳа мутахассислари келгуси йил ҳосили учун бугундан бошлаб жиддий тайёргарлик кўриши даркор. Раҳбарият томонидан бирон-бир амалий ёрдам керак бўлса, биз доимо тайёрмиз.

Бу гаплардан руҳим жуда кўтарилиб кетди. Эртаси куни хўжалик боғбонларини йиғиб, вилоят раҳбарининг айтган фикрларини уларга етказдим, зиммамизга катта масъулият юкланганини айтдим.

Одамлар хурсанд бўлди. Чунки иттифоқ раҳбариятининг боғдорчиликка, хусусан, узумчиликка бўлган нотўғри муносабати, кўп жойларда боғлар чопиб ташилангани уларнинг шайтини синдирган, умуман, бу соҳанинг келажаги хавф остида қолган эди.

Вилоят раҳбарининг раъбатидан сўнг Марказнинг сиёсатига парво қилмай, астойдил ишга киришдик. Натижада 1988 йили вилоятда узум ҳосили уч баробар ошди — жами 56 минг тонна узум, 180 минг тонна сабзавот олин-

ди. Қашқадарё бу соҳалар бўйича республикада учинчи ўринга кўтарилди. Одамларнинг ишга бўлган муносабати кескин ўзгарди...

Ўша кезлари Ислом Абдуғаниевич Китоб ёки Шаҳри-сабз томонга келиб қолса, албатта боғ-роғларни кўздан кечирарди. Бир сафар у киши: «Сизлар боғбонсизлар, қачон токка ишлов бериш, қачон дорилаш, қайси маҳал хомток қилишни биласизлар. Агар биз Китоб туманида олимлар билан боғбонлар мулоқотини уюштирсак, ҳар икки томон учун фойдали бўлмасмикан?» дегани ёдимда.

У чинакам боғбончилик мактаби, унинг тажрибалари рўёбга чиқиши, оммалашиши лозимлигини қайта-қайта таъкидлаган эди ўшанда. Биз энг сара навларни туманларимизнинг турлича тупроқ ва иқлим шароитларига мослаштиришимиз даркор, дегани ҳам ёдимда.

1991 йили Москвага, халқ депутатлари съездига бораётган эдик, Ислом Абдуғаниевич мени чақириб, «Қашқадарёда биз эккан дарахтлар омонми?» — деб ҳазиллашди, сўнг вилоятдаги боғ-роғлар, боғбонлар ва ободончилик ишлари ҳақида сўраб-суриштирди. Шунда мен ўз вақтида у кишининг ташаббуси билан бошланган ишлар бугун қандай давом эттириляётгани, яратилишида ўзи бошқош бўлган, эндиликда ҳосилга кирган боғларнинг самараси ҳақида гапириб, кўп хайрли ишлар қилган эдингиз, дедим.

— Хонободдаги, Қамашу — Чим йўлининг икки тарафидаги дарахтлар қандай ўсяпти? — деб сўради Ислом Абдуғаниевич.

— Яқинда водийликлар келиб, ўзингиз бошлаган мана шу ишларни кўриб, ростки, ҳайрон қолишди, — дедим.

Ислом Абдуғаниевич бу гапларни эшитиб мамнун бўлди.

У киши вилоят раҳбари бўлган даврда қаерга бормасин, ободончиликка, хусусан, дов-дарахт, боғ-роққа алоҳида эътибор берарди. Мингчинор ва Мироқига, бошқа тоғли ҳудудларга йўллари тушганида, нинабаргли дарахтларни кўпайтириш лозимлигини қайта-қайта тайинлар эди.

Ислом аканинг жонкуярлиги туфайли вилоят ҳудуди-

даги йўлларнинг икки тарафи дарахтзор қилинди, боғ-роғлар яратилди, кўчалар обод этилди.

Ҳар йили кўкламда оммавий равишда дарахт экиш хайрли анъанага айланди. Шундай пайтларда у киши, нафақат баҳорда, балки кузда ҳам дов-дарахт экиш керак, деб таъкидларди. Ниҳоллар бехато кўкарсин, ҳар бир экилган кўчатнинг ўсиши ҳаммиша назорат қилинсин, дерди. Боғ-роғларни узлуксиз парвариш қилишга ундарди.

Бугун Қашқадарё заминининг ҳар бир қаричида барқ уриб турган дарахтлар, боғлар ўн икки-ўн уч йил олдинги ўзгаришлардан, юрт ободлиги йўлидаги фидойиликдан гувоҳлик бериб турибди.

«Нуроний» жамғармаси Қарши шаҳар бўлимининг раиси Эркин Жалолов ҳикояси:

— Ислом Каримов республика Молия вазирлигига раҳбарлик қилган даврда мен вилоят молия бошқармасининг бошлиғи эдим. У киши биздан доимо астойдил меҳнат қилишни, бошлаган ишимизни охирига етказишни, ўзимизга нисбатан талабчан бўлишни, ҳар бир масалани ўз кучимиз билан ҳал этишни ва энг муҳими, ҳаммиша виждонан ҳалол ишлашни талаб этарди.

Ислом Абдуғаниевич Қашқадарёга кўп келган, бир сафар — хотин-қизлар байрами арафаси эди — у киши Тошкентга қайтаётганида:

— Ислом Абдуғаниевич, — дедим мен. — Эртага байрам. Сиз совға-салом харид қилишга ҳам улгурмадингиз. Айбга қўшмайсиз, фарзандларингизга арзимас совға олган эдик.

Ислом Абдуғаниевичнинг қовоғи солинди.

— Эркин ака, — деди у киши хафа бўлганини яширмай. — Иккинчи маротаба бундай гапларни эшитмайин, тушундингизми?

Ўшанда жуда ноқулай аҳволда қолганман.

Мен нима учун бу гапларни айтяпман?

Ҳамма жойда ҳам биринчи раҳбарнинг иш тутуми, шахсий ибрати умумий иқлимни белгилайди.

Вилоятга у киши раҳбар бўлгач, муносабатлар ижобий томонга тубдан ўзгарди. Ислом Абдуғаниевичдаги софдиллик, ҳалоллик ва талабчанлик ишимиздаги асосий мезонга айланди.

Ислом Абдуғаниевич Қашқадарёда икки ярим йил астойдил меҳнат қилди. Шундан сўнг Ўзбекистон раҳбари сифатида Тошкентга йўл олганида ўзи билан олиб кетган бор «кўч-кўрон»и «Волга»нинг орқа юкхонасига жой бўлган, у ҳам бўлса, кийим-кечак ва китоблар эди, холос.

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири

ФАХР

*Халқ депутатлари Қашқадарё вилояти
Кенгаши сессиясида ўқилган шеър*

Кимдир мақтанади санъати билан,
Биров илму фанга рағбати билан.
Кимдир шеъри билан мақтанса, кимдир
Мақтанар мол-дунё, давлати билан.

Кимдир ўрмонларин кўкка кўтарса,
Кимдир гердаяди шоҳмоти билан.
Уларнинг бари-ку инсонга хосдир,
Бирма-бир келгайдир навбати билан.

Тошкентда ҳайкал бор бир оилага,
Шон топмиш етимга шафқати билан.
Аҳли Кеш мақтанса арзийди – Темур
Жаҳонни забт этди сарвати билан.

Ўзбекнинг бошидан зар сочсин дунё –
Топди у ризқини заҳмати билан.
Унинг асосидир – буюк боболар
Бизга ибрат бўлди меҳнати билан.

Биздек ночорлар-ку ерга қараймиз,
Кимдир осмон бўлди савлати билан.
Қашқадарё халқи фахр этар доим
Исломи яратган шавкати билан.

ФИДОЙИ

Сочилиб ётади олтин ва гавҳар
Тоғларнинг қаърида ё кумлоқ сойда.
Кимдир заҳмат чекиб йиғмаса агар,
У пинҳон бойликдан, айтинг, не фойда.

Бедов от кезади чўлларда яйдоқ,
Фалакка ётгудек шахди, шиддати.
Ёвқур бир чавандоз бўлмаса бироқ,
Айтинг, чиқармиди донғи, шуҳрати.

Асрий жумбоқни ҳам бир фозил ечгай,
Дарғасиз кеманинг сузмоғи гумон.
Кимдир ҳаловату уйқудан кечгай,
Шундан Ватани тинч, халқи ҳам омон.

Фидойи Инсонлар – балки раҳнамо,
Балки оддий зотдир – ҳар қайда бордир.
Улар унутгайлар ўзин доимо,
Чунки қўлловчиси Парвардигордир.

Бор бўл, эзгуликка бахшида ҳаёт,
Заҳматинг туфайли етдинг ниятга.
Шоҳмисан, фуқаро – энди умрбод
Дахлдор бўлдинг сен абадиятга.

ЯХШИДАН БОҒ ҚОЛАДИ

1989 йилнинг 27 июлида Қашқадарё вилоятига янги биринчи котиб тайинланади.

Ўзбекистон раҳбари Ислон Каримов эса мажлис ҳайъатида ўтирар эди.

Ўшанда у кишининг хаёлидан қандай ўй-фикрлар ўтган экан?

Бу саволга Ислон Каримовнинг ўзи айтган қуйидаги сўзлар жавоб бўла олади:

«Ҳаёт ўз йўлида давом этаверади. Раҳбарлар келиб кетади, эл, халқ қолади. Лекин ана шу раҳбар халқ кўнгилдан ўзига жой топа оладими? Эсда қоладиган бирон хайрли иш қилладими? Одамларнинг бошини қовуштириб, ўзи ибрат бўлиб, уларни улугвор вазифаларни бажаришга сафарбар эта оладими? Назаримизда, ҳар бир раҳбар бу ҳақда доимо ўйлаши, ўзига ўзи савол бериши керак.

Халқимизда «Яхшидан боғ қолади, ёмондан доғ» деган гап бор. Кимдан боғ қоляпти, яхши ном, яхши хотира қоляпти, кимдан доғ, иснод қоляпти – буни одамларнинг ўзи ажратиб олади».

Ислон Каримов бу борада Қашқадарёдаги фаолияти биланоқ барчага ўрнак бўлган эди. Унинг Қашқа воҳасида амалга оширган эзгу ишларини рамзий маънода кўркам бир боққа қиёслаш мумкин. Бу сўлим боғ, соҳибқирон Амир Темур бобомизнинг мангу яшил боғлари сингари абадий яшайди ва бебаҳо неъматлари билан элимизни тоабад баҳраманд этади...

Халқимизнинг асрий армонлари рўёбга чиққан,

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

Ислон Каримов. “Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида”. Т., “Ўзбекистон”, 1995 йил.

Ислон Каримов. “Соҳибқирон камолга етган юрт”. Шаҳрисабз шаҳрида Амир Темур ҳайкалининг очилиш маросимида сўзланган нутқ. “Маънавий юксалиш йўлида”. Т., “Ўзбекистон”, 1998 йил.

Ислон Каримов. “Ватан озодлиги, халқимнинг омонлиги, юртимнинг равнақи, ҳар бир оила фаровонлиги – мен учун олий саодат”. Қашқадарё вилояти сайловчилари вакиллари билан учрашувда сўзланган нутқ. “Халқ ишончи – олий масъулият”. Т., “Ўзбекистон”, 2000 йил.

Ислон Каримов. “Мамлакатимиз иқтисодиётининг фахри”. Шўртангаз-кимё мажмуи очилишига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқ. “Халқ сўзи” газетаси, 2001 йил 21 декабрь.

Ислон Каримов. “Қашқадарё воҳасининг зумрад гавҳари”. Шаҳрисабзнинг 2700 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқ. “Туркистон” газетаси, 2002 йил 2 ноябрь.

Ўзбекистон Президенти Давлат архивининг Қашқадарё вилояти филиали ҳужжатлари: 1-жилд, 28-рўйхат, 2-, 7-, 9-ишлар; 1-жилд, 32-рўйхат, 2-, 4-ишлар; 1-жилд, 36-рўйхат, 2-, 8-, 25-, 32-, 41-, 187-ишлар; 1-жилд, 39-рўйхат, 6-иш; 1-жилд, 42-рўйхат, 2-, 6-, 11-, 16-, 19-, 26-ишлар.

“Қашқадарё ҳақиқати”, “Кашкадарьинская правда” газеталари, 1986–89 йиллар.

Владимир Соколов. “Одамлар бир-бирларини ўлдирмасинлар”. “Литературная газета”, 1991 йил 14 август.

Леонид Левитин (Дональд С.Карлайл билан ҳамкорликда). “Ислон Каримов – янги Ўзбекистон Президенти”. Т., “Ўзбекистон”, 1996 йил.

Леонид Левитин. “Ўзбекистан на историческом повороте. Критические заметки сторонника Президента Ислама Каримова”. Москва, “Вагриус”, 2001 г.

Александр Яковлев. “Қайтадан кашф этилган мамлакат”. “Ўзбекистон тарихий бурилиш палласида”. Т., “Ўзбекистон”, 2001 йил.

Меҳман Ғаффарли, Алан Касаев. “Ривожланаётган ўзбек модели: тинчлик ва барқарорлик – тараққиёт асоси”. Т., “Ўзбекистон”, 2001 йил.

“Ўзбекистон ҳудудлари мустақиллик йилларида”. Т., “Шарқ” НМК, 1996 йил.

Поён Равшанов. “Қашқадарё тарихи”. Т., “Фан”, 1995 йил.

М. Янгибоев. “Қашқадарё вилояти географияси”. Қарши, 1993 йил.

“Ўзбекистон жанубий районлари табиати ва хўжалигини мажмуали ўрганишнинг долзарб масалалари”. I–III қисмлар, Қарши, 1991 йил.

МУНДАРИЖА

<i>Ислом Каримов. «У кунларни ҳеч қачон унутмайман...»</i>	3
Муқаддима	9
1986 йилнинг 27 декабри	13
Тангликнинг туб илдизлари	24
Қатъият	36
«Ҳаммасини ўзимиз қилишимизга тўғри келади!»	46
Эски можаронинг ечими	53
Ислохотлар дебочаси	57
Адолат ҳимояси йўлида	64
Муаммолар билан юзма-юз	78
«Ҳаётнинг талаби ана шундай...»	86
Элим деб, юртим деб	95
Икки туманга қараган қишлоқ	102
Эгалик туйғуси	115
Вилоятнинг сақлаб қолиниши	124
Инсонни яхшилик қутқаради	131
Сарҳисоб	138
Тарих ҳақида суҳбат	145
Тарихий бурилиш даври	158
Яхшидан боғ қолади	171

ПОЁН РАВШАНОВ

ҚАШҚАДАРЁ:
истиқлол арафасида

Тошкент «Маънавият» 2003

Нашр учун масъул: *Х. Султонов, Ф. Ҳотамов*
Муҳаррирлар: *М. Қаршибоев, С. Раупов*
Нашриёт муҳаррири: *У. Қўчқоров*
Мусаввир: *М. Агьямов*
Сурат муаллифлари: *Ф. Қурбонбоев, А. Тўраев,*
Р. Шагаев, А. Жумаев.
Техн. муҳаррир *Т. Золотилова*
Мусахҳих: *Х. Зокирова*
Компьютерда тайёрловчи: *А. Турсунов*

Теришга 18.03.2003 й.да берилди. Босишга 10.07.2003 й.да рухсат этилди. Бичими 60x90/16, Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б. т. 11,0 + 3,0 рангли вкл. + 0,375 рангли форзац. Шартли кр.-отг. 36,5. Нашр т. 6,77 + 4,64 рангли вкл. + 0,58 рангли форзац. 10000 нусха. Буюртма № А – 5007. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриёти. Тошкент, Булок Турон, 41-уй. Шартнома 44 – 03.

Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигининг Тошкент матбаа комбинатида чоп этилди. 700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30-уй. 2003.